

Andrzej Pochodaj, *Mundur i wyposażenie 7. i 8. Pułku Lekko-konnego w świetle instrukcji i regulaminów z lat 1811-1813.*

Abstrakt

Artykuł przedstawia umundurowanie i wyposażenie 7. i 8. Pułku Lekko-konnych armii francuskiej (przeformowanych z 1. i 2. Pułku Ułanów Nadwiślańskich) w oparciu o regulacje i instrukcje z lat 1811-1813 znane potocznie jako "regulamin Bardin'a". Jednostki te, złożone początkowo w całości z żołnierzy polskich, zachowały swój narodowy charakter w umundurowaniu i uzbrojeniu zgodny z polską tradycją, odróżniając się tym od francuskich pułków lekko-konnych. Mundur i wyposażenie opisane w regulaminach ukazują idealny model, który jak wiemy na podstawie zachowanych źródeł ikonograficznych, pisanych i artefaktów, w zasadzie nigdy nie został w pełni wprowadzony w życie.

Słowa kluczowe: Pułk Ułanów Nadwiślańskich, Polscy szwoleżerowie, mundury epoki napoleońskiej, mundur żołnierza polskiego XIX w., regulamin Bardin'a

Abstract

This article presents the uniforms and equipment of the 7th and 8th Light Horse Regiments (7. i 8. Régiment de cheveau-légers) of Napoleon's army (reformed from the 1st and 2nd Vistula Lancers Regiments) based on regulations and instructions from 1811-1813, known as the "Bardin Regulations". These units, initially composed entirely of Polish soldiers, retained their national character in uniforms and armament consistent with Polish tradition, distinguishing them from French light-horse regiments. The uniforms and equipment described in the regulations represent an ideal model, which, as we know from surviving iconographic, written, and artifactual sources, was never fully implemented.

Keywords: Vistula Lancer Regiment, Polish Light-horses, Napoleonic era uniform, 19th century Polish soldier uniform, Bardin's regulations

15 czerwca 1811 roku drugi major 1. Pułku Szwoleżerów-Lansjerów Gwardii Cesarskiej Pierre Dautancourt przedstawił gen. dyw. F. A. L. Bourcier'owi (wieloletniemu inspektorowi kawalerii) raport na temat wykorzystania lancy i lansjerów w walce. Komisja, w składzie generałów Bourcier'a, F.-H. Walther'a i C. É. Guyot'a oraz drugiego majora Dautancourt'a, powołana w celu rozpatrzenia przydatności nowego rodzaju kawalerii zaopiniowała pomysł pozytywnie. Jeszcze przed oficjalnym powołaniem nowej formacji, bo w piśmie z 15 lipca 1811 roku datowanym w Trianon, Napoleon określił, jak powinny być umundurowane przyszłe pułki, w odniesieniu do których użyto nazwę „cheveau-légers”¹ czyli lekko-konni:

"Ubiór będzie się składał z krótkiej kurtki (*habit-court*) z zielonego sukna dla pierwszych sześciu pułków i niebieskiego dla pułków 7., 8. i 9.², z białą podszewką przy kołnierzu, man-

¹ W dokumentach z epoki nie ma jasno sprecyzowanego nazewnictwa. Zwłaszcza w początkowym okresie powszechnie pisze się o „cheveau-légers”, co w dosłownym brzmieniu oznacza „lekko-konni”, a w polskiej tradycji utrwalone jest jako „szwoleżerowie”. I w zasadzie we wszystkich dokumentach dotyczących umundurowania stosowana jest nazwa „cheveau-légers”. Niekiedy możemy spotkać się także z łącznym zapisem jako „chevaulégers”. W późniejszych latach, zwłaszcza 1813-15, często spotykamy się z zapisem „cheveau-légers lanciers” co możemy tłumaczyć jako lekko-konni-lansjerzy czy szwoleżerowie-lansjerzy. Niekiedy z dodatkiem „liniowi” (*de Ligne*) lub kawalerii liniowej (*de la cavalerie de lignie*) dla odróżnienia od pułków szwoleżerów-lansjerów gwardii („*de la Garde Impériale*”). W tekście stosuję zapisy takie jakie zostały zastosowane w oryginalnych dokumentach.

² Nie ma tu więc jeszcze mowy o kurtce w typie polskim, a o krótkiej kurtce francuskiego wzoru przewidzianego dla wszystkich pułków lekko-konnych. Zwracając na to też uwagę V. Bourgeot i A. Pigeard, *Encyclopédie des uniformes napoléoniens*, 1800-1815, Quatuor 2003, s. 329.

kiety i wyłogi będą w charakterystycznym dla pułku kolorze. Wyłogi będą długie do pasa, zapinane na haftki na całej długości i będą mogły być zapinane jeden na drugi; kamizelka o okrągłym kroju z białego sukna bez rękawów, guziki kurtki i kamizelki będą płaskie, okrągłe, z żółtego metalu z numerem pułku; kamizelka stajenna (*d'écurie*) z zielonego sukna z guzikami z tego samego materiału bez lamówki i w charakterystycznym dla pułku kolorze, para rajtuz węgierskich z zielonego sukna, para rajtuz z zielonego sukna podszytych czarną skórą i z lampasem w charakterystycznym kolorze pułku; para lnianych pantalonów [czechczerów], furażerka z zielonego sukna, buty w stylu huzarskim z żelaznymi ostrogami na pięcie. Charakterystyczne kolory wyłogów i mankietów pierwszych sześciu pułków to szkarłat, aurora, róża, karmazyn, błękit nieba i czerwień marzanna. Lekko-konni będą nosić orła z zielonego sukna na wywinięciu połów. Pierwsze sześć pułków będzie miało hełmy podobne do dragonów, a 7., 8. i 9. w stylu polskim. Ładownica i pas do ładownicy będą takie same jak u strzelców konnych.

Pas główny, noszony na kurtce, ma 64 mm szerokości i będzie miał mosiężną blachę ozdobioną orłem cesarskim. Szabla będzie modelu strzelców konnych.³

Miesiąc później, bo 18 czerwca 1811 roku⁴, dekretem cesarskim oficjalnie powołano do życia nowy rodzaj kawalerii liniowej w armii cesarskiej – lekko-konnych⁵, którzy wbrew nazwie wraz z dragonami byli zaliczani do kawalerii średniej. Łącznie miało to być 9 pułków: sześć o numerach od 1 i do 6 zwanych „*chevau-légers*” (niekiedy z dodatkiem „*françois*”) i trzy o numerach od 7 do 9 zwanych w dokumentach „pozostałymi trzema pułkami” lub „*chevau-légers polonais*”. Pierwszych sześć powstało z przeformowania istniejących pułków dragonów: 1. Pułk Dragonów przekształcono w 1. Pułk Szwoleżerów, 3. Pułk w 2. Pułk, 8. – w 3. Pułk, 9. – w 4. Pułk, 10. – w 5. Pułk, a 29. – w 6. Pułk⁶. Nazwa „*chevau-légers polonais*” odnosiła się tyle do ich charakteru narodowościowego, bo tylko pułki 7. i 8. były w tym czasie jeszcze w pełni polskie, co bardziej do umundurowania „à la polonaise”.

7. Pułk Lekko-konny utworzony został z przemianowania istniejącego 1 Pułku Ułanów Nadwiślańskich - jednostki wywodzącej swą tradycję jeszcze z jazdy Legionów Dąbrowskiego we Włoszech (początki sięgają końca 1798 r.), pułku Legii Naddunajskiej gen. K. Kniaziewiczza z jej chwalebnym udziałem w bitwie pod Hohenlinden (1800 r.), służącego następnie armii Republiki Cisalpińskiej i Królestwa Neapolu. By w końcu znaleźć się w składzie armii francuskiej (z epizodem w armii westfalskiej) stając się częścią Legii Polsko-Włoskiej, przekształconej w 1808 roku w Legię Nadwiślańską. W 1807 odznaczyli się w bitwie pod Strugą na Dolnym Śląsku. Natomiast lata 1808-1812 pułk strawił na wojnie hiszpańskiej, gdzie zdobył zasłużoną sławę w codziennej służbie polegającej głównie na zwalczaniu partyzantów, jak i w bitwach takich jak walki o Saragossę, bitwa pod Tudelą czy Albuerą, gdzie powalił piechotę brytyjską. Przekształcony w 7. Pułk Lekko-konny, już pod nową nazwą wziął udział choćby w walkach z Brytyjczykami pod Berlangą w Hiszpanii. Niewielka część wzięta zdążyła jeszcze wziąć udział w kampanii rosyjskiej osłaniając osobę Napoleona, gdy opuścił armię. W kampanii 1813 roku dawni ułani nadwiślańscy walczyli między innymi pod Magdeburgiem, Dreznem, Naumbourgiem, Hanau. A w kampanii 1814 roku pod Montereau, Neuilly-Saint-Front, Chalons i Chartres. Gdy marszałek Marmont zmusił swój korpus do przejścia na stronę wroga, kpt. Schultz (będący w straży tylnej) pojawiwszy co się stało, przebił się przez linie nieprzyjaciela i jako pierwszy przyniósł tą wiadomość Napoleonowi.

³ SHDDT 2C 400 fol. 405 *Bourcier to Napoleon 19 Mars 1812*, cyt. za: Paul L. Dawson, *Napoleon's Dragoons and Lancers. Uniforms and Equipment*, Frontline Books 2025 s. 164. O mundurach szwoleżerów pisali m. in.: E. Ruby, *Uniformes, équipement et harnachement des Lanciers de l'armée française par le colonel Mac Carthy*, "Carnet de la Sabretache", 30 (1975); N. de Lee, *French Lancers*, Almark 1976; E. Bukhari, *Napoleon's Dragons and Lancers*, Osprey 1985.

⁴ Kopia dekretu o utworzeniu oraz o uzbrojeniu pułków lekko-konnych (*Armement du regiment de chevau-légers*) w Archives Nationales, AF IV 1118.

⁵ Warto nadmienić, że w latach 1779-1788 w armii królewskiej istniało sześć pułków szwoleżerów, będących pułkami lekkiej kawalerii, ale nie uzbrojonymi w lance. A w gwardii królewskiej funkcjonowała kompania szwoleżerów, która została rozwiązana 1 października 1787 r. Natomiast w latach 1743-1761 w armii królewskiej istniał „Legion ochotników ks. Maurycego Saskiego” o charakterze ułańskim. Por. L. Susane, *Histoire de la cavalerie française*, Paris 1874, t. III, s. 304-306; É. Desbrière, *La cavalerie de 1740 à 1789*, Paris-Nancy 1906, s. 69-78.

⁶ R. Bielecki, *Wielka Armia*, Warszawa 1995, s. 104-107; M. Kujawski, *Wojska Francji w wojnach rewolucji i cesarstwa 1789-1815*, Warszawa-Londyn 2007, s. 45-48 i 227-229.

8. Pułk Lekko-konny powstał z przekształcenia 2. Pułku Ułanów Nadwiślańskich sformowanego w Sedan 27 maja 1811 roku pod dowództwem płk Tomasza Łubieńskiego. W kampanii rosyjskiej walczył on między innymi pod Jakubowem, odznaczył się pod Połockiem, a następnie zmagał nad Berezyną. W kampanii 1813 roku brał udział w walkach pod Lützen, odznaczył się pod Budziszynem i Dreznem, uczestniczył w bitwie lipskiej, a w 1814 wyróżnił się pod Champaubert. Dekret z 13 grudnia 1813 roku stanowił, że "pułki lekko-konne 7. i 8. mają tworzyć jeden pułk z numerem 8., a więc wszystko, co należy do 7. pułku, ma być wcielone do 8. pułku"⁷. Decyzja ta została zmieniona przez Cesarza 12 stycznia 1814 r. z pozostawieniem 7. Pułku a wcieleniem w jego skład 8. Faktycznie jednak nigdy tego amalgamatu w pełni nie zakończono i 8. pułk pojawia się niekiedy jeszcze długo we francuskich dokumentach. Pułki polskie w armii francuskiej zostały wykreślone po pierwszej abdykacji z list kontrolnych tej armii z dniem 1 maja 1814 r. Polscy żołnierze, w tym 7. Pułku lekko-konnego, dostali rozkaz udania się do St. Denis, gdzie gromadzono oddziały polskie. Obie jednostki zostały oficjalnie rozwiązane 12 maja 1814 roku i następnego dnia przekazane pod opiekę cara Aleksandra I w celu powrotu do Ojczyzny⁸. 7. Pułk Lekko-konny opuścił Francję 7 lipca 1814 r. wraz z innymi oddziałami wojska polskiego. Po przybyciu do Księstwa Warszawskiego został skierowany do Kłodawy, a następnie do Kutna, gdzie pod koniec roku 1814 uległ ostatecznemu rozformowaniu.

W czasie „Stu dni” 7. Pułk Szwoleżerów-Lansjerów został pośpiesznie odtworzony w kwietniu 1815 roku. 29 czerwca, po opuszczeniu Malmaison, Napoleon napotkał na drodze przed Rambouillet oddział 7. Pułku idący w stronę Wersalu - był to bodajże ostatni zwarty oddział polskich żołnierzy widziany przez Bonapartego. Prawdopodobnie to ten sam pododdział odznaczył się jeszcze 2 lipca pod Sèvres - a było to już po drugiej abdykacji. Po kapitulacji Paryża polskie pułki nadal pozostały przy armii francuskiej i wraz z nią wycofały się za Loarę. 7. Pułk Szwoleżerów-Lansjerów odmówił uznania władzy cara i pozostał we Francji, gdzie został rozwiązany 27 grudnia 1815 roku⁹.

Wśród trzech pułków tak zwanych „lekko-konnych polskich” uwzględniono także 9. Pułk lekko-konny przekształcony z 30 Pułku Strzelców Konnych, który został utworzony 3 lutego 1811 r. w Hamburgu z kontyngentów z Hanoweru, Oldenburga i miast hanzeatyckich. W czerwcu 1811 r. przemianowano go na 9 Pułk Lekko-konny i teoretycznie miał być umundurowany niemalże identycznie jak pułki 7. i 8. Pierwszym jego dowódcą został płk Martin-Charles Gobrecht, a w 1813 r. Jan Maksymilian Fredro. Pułk brał udział w bitwach pod Witebskiem, Ostrownem, Moskwą, nad Berezyną, Möckern, Kulm i Vauchamps¹⁰.

Mundur nowo lekko-konnych został opisany w dekreście z 18 czerwca 1811 roku o utworzeniu pułków. Jako że tekst ten jest słabo znany, gdyż nie został opublikowany ani w *Journal Militaire*, ani w *Bulletin de lois*, dlatego warto przywołać choćby jego część dotyczącą szczegółów umundurowania i wyposażenia tego nowo utworzonego rodzaju kawalerii w armii francuskiej.

⁷ Cyt. za: St. Kirkor, *Legia nadwiślańska 1808-1814*, Londyn 1981, s. 349.

⁸ Por. SHDDT Xc 184, 7e, 8e, 9e Cheveau-Léger. Dossier 7e Régiment. *Ordre du Jour 13 Mai 1814* za P. L. Dawson, *Napoleon's Dragoons and Lancers. Uniforms and Equipment*, Frontline Books 2025, s. 200.

⁹ Historia obydwu pułków m. in. w: St. Kirkor, *Legia nadwiślańska*, zwłaszcza s. 239-386; St. Kirkor, *Pod sztandarami Napoleona*, Londyn 1982, s. 190-213; D. Smith, *Napoleon's Regiments. Battle Histories of the Regiments of the French Army, 1792-1815*, London 2000, s. 260-261; G. C. Dempsey, *U boku Napoleona. Jednostki cudzoziemskie w armii francuskiej w czasach Konsulatu i Cesarstwa 1799-1814*, Warszawa 2005, s. 150-158; A. Ziółkowski, *Pułk Jazdy Legionowej. Pułk Lansjerów Nadwiślańskich 1799-1815*, Warszawa 2006. Od chwili przejścia na etat armii francuskiej 7. i 8. pułk stopniowo zatracali swój czysty etnicznie polski charakter poprzez wcielanie w ich szeregi oficerów i żołnierzy innych nacji. Por.: P. L. Dawson, *Napoleon's Dragoons and Lancers*, s. 200. podaje na podstawie archiwów (SHDDT Xc 184, 7e, 8e, 9e Cheveau-Léger. Dossier 7e Régiment. *Rapport 30 Décembre 1813*) informację, że w owym czasie w 7. pułku służyli m. in: Francuzi (pułkownik, 4 dowódców szwadronów, kwatermistrz, 2 poruczników i 2 podporuczników), Włosi (1 dowódca szwadronu, 1 kapitan, 1 porucznik i 1 podporucznik), Chorwaci (1 dowódca szwadronu, 6 kapitanów, 9 poruczników i 17 podporuczników). W chwili rozwiązywania 7 pułku 21 oficerów pochodzenia francuskiego zostało przeniesionych do 2. i 6 pułku szwoleżerów-lansjerów, por. St. Kirkor, *Legia nadwiślańska*, s. 376. Świadczy to, o tym, że mimo iż w latach 1813-14 w korpusie polskim była nadwyżka oficerów, to pułki na etacie francuskim były uzupełniane inną drogą - oficerowie być może z oddziałów francuskich, włoskich i chorwackich, a szeregowi także zapewne z pośród dezertów.

¹⁰ D. Smith, *Napoleon's Regiments*, s. 261.

„Rozdział 2. Ubiór.

Ubiór lekko-konnych będzie się składał z:

Art. 1. Krótkiej kurtki (*habit-court*)¹¹ z zielonego sukna dla pierwszych sześciu pułków i z niebieskiego¹² sukna dla pułków 7., 8. i 9., z białą podszewką i kołnierzem, wyłogami [rabatami] i łapkami [rękawów] w charakterystycznym [dla pułku] kolorze. Wyłogi będą czerwone i kwadratowe, zapinane od góry do dołu, a w razie potrzeby mogą być skrzyżowane i zapinane na piersi guzikami.

Art. 2. Okrągłej kamizelki bez rękawów z białego sukna; guziki na kurtce i kamizelce będą płaskie i wykonane z żółtego metalu; będą nosić numer pułkowy.¹³

Art. 3. Zielony lejbik stajenny z tego samego materiału, bez lamówki ani innego charakterystycznego koloru.

Art. 4. Spodnie w stylu węgierskim z zielonego sukna.

Art. 5. Rozpinane spodnie lub narzutki z zielonego sukna, podszyte skórą cielęcą i obszyte lampasem w kolorze pułkowym.

Art. 6. Płócienne kalessony.

Art. 7. Zielona czapka garnizonowa z sukna.

Art. 8. Huzarskie buty z żelaznymi ostrogami na pięcie.

Charakterystyczne kolory dla wyłogów, kołnierzy i lamówek to:

1. Pułk Dragonów szkarłatny (*Écarlate*)
2. Pułk Dragonów jasno-różowo-pomarańczowy (*Aurore*)
3. Pułk Dragonów różowy (*Rose*)
4. Pułk Dragonów karmazynowy (*Cramoisi*)
5. Pułk Dragonów jasnoniebieski (*Bleu céleste*)
6. Pułk Dragonów ciemno-czerwony (*Rouge garance*)

Lekko-konni będą nosić zielone orły sukienne na wyłogach połów.

Rozdział 3. Nakrycia głowy.

Pierwszych sześć pułków lekko-konnych będzie nosić hełmy dragonów; pułki 7., 8. i 9. będą nosić czapki w stylu polskim.

Rozdział 4. Dla człowieka.

Ładownica (*giberne*) i pas do ładownicy (*porte-giberne*) lekko-konnych będą takie same jak dla strzelców konnych; tylko dziesięciu ludzi na kompanię będzie miało bandolier do karabinka (*porte-carabines*).

Lekko-konni będą nosić na mundurze pas o szerokości dwóch i pół cala z mosiężną płytą [klamrą] z cesarskim orłem z przodu.

¹¹ Nie ma tu jeszcze mowy o kurtce kroju polskiego, a wręcz można odnieść wrażenie, że dla wszystkich pułków przewidziano kurtkę typu *habit-court*.

¹² Wydaje się, że w tym czasie nie była jeszcze przesądzona kwestia czy pułki 7. i 8. zachowają mundury w dotychczasowej barwie, gdyż 4 sierpnia 1811 roku Minister Wojny gen. H. J. G. Clarke d'Hunebourg pisał do Cesarza: „Mam zaszczyt przekazać Jego Królewskiej Mości kopię raportu, który przedstawiłem mu 23. zeszłego miesiąca, z pytaniem, czy 7., 8. i 9. pułki lekko-konne powinny zachować swoje obecne charakterystyczne barwy z niebieskim sukna dla wszystkich elementów, podczas gdy zielone sukno będzie używane dla pierwszych sześciu pułków”. Odpowiedź Napoleona datowana następnego dnia z Saint-Cloud brzmiała, że „Pozostawiam te pytania Ministrowi Wojny”. 21 sierpnia Clarke informował, że „Pas huzarski zastępuje pas określony w artykule 7 dekretu z 15 lipca dla pułków lekko-konnych”. Napoleon w notatce datowanej tegoż samego dnia w Saint-Cloud stwierdzał: „Widziałem paziów ubranych w ten mundur, którzy generalnie wydawali mi się dość brzydcy. Zieleń na niebieskim wygląda bardzo źle”. Por.: *Dernières lettres inédites de Napoléon Ier*, zebrał i oprac. Léonce de Brotonne, Paris 1903, tom 2, s. 128 (Decyzja, poz. nr 1521) i 143 (Notatka, poz. nr 1555); V. Bourgeot i A. Pigeard, *Encyclopédie des uniformes napoléoniens, 1800-1815*, Quatuor 2003, s. 144-145 (dalej jako *Encyclopédie des uniformes*).

¹³ W pułkach ułanów nadwiślańskich guziki były płaskie, ale z białego metalu. W literaturze francuskiej pojawiają się informacje, jakoby na guzikach Legii Nadwiślańskiej widniały litery „WM” co w zniekształconym brzmieniu zapisywane jest jako „WM” („Wisłanska Milicja”). W Pułku Ułanów Nadwiślańskich miały one podobno zostać zmienione po przekształceniu w 7 Pułk Lekko-konny; por. V. Bourgeot i A. Pigeard, op. cit., s. 100 i 384.

Rozdział 5. Uzbrojenie.

Art. 8. Bronią lekko-konnych będzie:

1. Szabla strzelców konnych z trójramienną mosiężną rękojeścią i zakrzywionym, wyłobionym ostrzem¹⁴.
2. Lanca o długości 2,648 metra (8 stóp i 6 cali), łącznie z głowicą [grotem], zgodna z modelem określonym przez naszego Ministra Wojny¹⁵.
3. Pistolet.

Art. 9. Wachmistrze i furierzy nie będą uzbrojeni w lance, ale będą mieli drugi pistolet i karabinek¹⁶. Kaprale będą mieli po prawej ręce, zamiast drugiego pistoletu, topór z półmetrowym trzonkiem.

Art. 10. Dziesięciu ludzi z każdej kompanii uzbrojonych będzie w karabinki zamiast lancy, by w razie potrzeby służyć jako flankierzy.

Rozdział 6. Dla konia

Art. 11. Siodło lekko-konnych będzie zgodne ze wzorem określonym przez naszego Ministra Wojny. Czaprak będzie wykonany z owczej skóry obszytej tkaniną w charakterystycznym dla pułku kolorze.

Rozdział 7. Remonta

Art. 12. Wysokość koni będzie się wahać od 1459 m (4 stopy 6 cali) do 1513 m (4 stopy 8 cali); muszą one łączyć lekkość z budową i sylwetką odpowiednią dla lekkiej kawalerii.

Art. 13. Modele różnych elementów ubioru, wyposażenia i uprzęży zostaną przesłane do każdego z naszych pułków lekko-konnych wraz z instrukcjami, aby dokładnie odpowiadały im pod względem formy i wymiarów."¹⁷

Można przypuszczać, że w odniesieniu do pułków 7. i 8. powyższe zalecenia nie zdążyły wejść w życie, a jednostki były umundurowane i wyposażone w posiadane już wcześniej sorty, nie podlegające dostrzegalnym przez współczesnych badaczy zmianom. Kodyfikacji umundurowania i wyposażenia pułków szwoleżerów miała dokonać komisja powołana do przeprowadzenia reformy umundurowania całej armii francuskiej.

KOMISJA BOURCIER'A

Według majora Étienne-Alexandre Bardin'a¹⁸ nieścisłości w ubiorze armii francuskiej były powszechne od samego jej początku. Wynikało to między innymi z tego, że regulamin z

¹⁴ Chodzi o szablę lekkiej kawalerii (*à la chasseur*) wzoru AN XI (zastępującej model AN IX), w którą byli uzbrojeni m. in. strzelcy konni, huzarzy, szwoleżerowie, artyleria konna armii francuskiej. Miała ona mosiężną rękojeść zamkniętą z jelcem krzyżowo-kabłąkowym z dwoma kabłąkami bocznymi oraz głownię obustronnie wklęsło szlifowaną.

¹⁵ Można przypuszczać, że opis dotyczy lancy używanej w tym czasie w Pułku Ułanów Nadwiślańskich. Lanca przyjęta na uzbrojenie pułków szwoleżerów decyzją ministra z 14 stycznia 1812 roku miała inne wymiary, podobnie jak lanca wzoru przeznaczonego dla gwardii, która była jeszcze dłuższa. Por. m. in.: J. J. B. Gassendi, *Aide-mémoire à l'usage des officiers d'artillerie de France, attachés au service de terre*, t. II, wyd. IV, Paris 1819, s. 616-618; J. Jaworski, *Regina Armorum. Rzecz o Lancy*, Oświęcim 2011, s. 32-39; A. Larsen i H. Yallop, *The Cavalry Lance*, Osprey 2017, s. 13.

¹⁶ Najprawdopodobniej chodzi o karabinek kawaleryjski z bagnetem wz. 1777 w wersji AN IX. O krótkich karabinach huzarskich bez bagnetu i z krótkim łozem (głównie wz. 1786) pisano jako o „*mousqueton*”, choć często nazw tych używa się wymiennie.

¹⁷ Por. S.H.A.T. Xc 18, cyt za: V. Bourgeot i A. Pigeard, *Encyclopédie des uniformes napoléoniens, 1800-1815*, s. 143 i 144.

¹⁸ Étienne Alexandre baron Bardin (1774–1840), pułkownik, honorowy generał brygady. Karierę wojskową rozpoczął w 1792 r. jako adiutant-major w batalionie ochotników. W 1794 r. został kapitanem piechoty. W latach 1794–1800 brał udział w kampaniach w składzie armii Północnej, Sambry i Mozy, Niemiec, Włoch (1794–1800). Adiutant generała Junota, dowódcy garnizonu paryskiego (1800 r.). W 1803 r. został mianowany dowódcą batalionu 1. Pułku Gwardii Miejskiej Paryża, a następnie majorem 2. Pułku Gwardii Miejskiej Paryża w 1806 r. Awansowany w 1811 r. na pułkownika *Régiment de pupilles de la Garde*. W kwietniu 1813 r. objął dowództwo nad 9. Pułkiem Tyralierów

1786 roku, najbardziej kompleksowy, jaki kiedykolwiek wdrożono w armii królewskiej, został wydany bez żadnych rysunków, co pozwalało na daleko idącą dowolność i fantazję, którą pogłębił jeszcze chaos i improwizacja czasów Rewolucji. Rok VIII (1800) był chwilą, po raz pierwszy od 1792 roku, powrotu do zdefiniowanego, w miarę ujednoliconego munduru w armii francuskiej. Ale brak ilustrowanych dokumentów lub wzorów, które towarzyszyłyby regulacjom z 1786 i VIII roku, był nadal dotkliwie odczuwalny. Przepisy były niewłaściwie stosowane, a „wojsko, poddane metamorfozom mody, przestało przypominać samo siebie”, zauważał Bardin. Zwłaszcza Gwardia Konsularna, a następnie Cesarska dawały całej armii zły przykład najdziwniejszych zmian zgodnie z kaprysami mody i swych dowódców, co powodowało chaos w organizacji produkcji, marnotrawstwo materiałów i finansów. Dopiero w najbardziej zaawansowanej i trudnej fazie cesarstwa wdrożono projekt gruntownego uporządkowania, ujednolicenia, uproszczenia oraz pewnej standaryzacji ubioru i ekwipunku wojsk francuskich, a także ich uprząży i osiodłania, aby stało się ono praktyczniejsze, tańsze, łatwiejsze w produkcji oraz ułatwiało zaopatrywanie w nie armii.

Aby zaradzić tym wszystkim niedociągnięciom, w lipcu 1811 roku, cesarz Napoleon I zwołał komisję, której zadaniem było ustalenie zasad i wzorów umundurowania armii cesarskiej. Na przewodniczącego tej grupy roboczej mianował radcę stanu generał dywizji kawalerii hr. Bourciera, a w jej skład weszli ponadto: generał dywizji J.-B. hr. Sorbier - reprezentujący artylerię, major polskich szwoleżerów gwardii P. baron Dautancourt - reprezentujący kawalerię, major baron Bardin - reprezentujący piechotę oraz ordonator gwardii G.-J.-B. baron Dufour - reprezentujący wojskowy korpus administracyjny. Celem komisji było "ostateczne określenie wymiarów i kształtów każdego elementu ubioru". Major Bardin, będący sprawozdawcą komisji, przedstawił główne punkty tego przedsięwzięcia kilka lat później, bo w 1817 roku¹⁹. Zbierająca się w *Depot de la Guerre* komisja przystąpiła do pracy, dążąc do ustalenia wzorów umundurowania, ekwipunku, siodła i uprząży dla armii liniowej oraz zasad ich produkcji. Modele, przedłożone Ministrowi Wojny do zatwierdzenia, miały następnie zostać wprowadzone do użytku jako oficjalne przepisy. Bardin, który jak sam przyznawał, chciał pójść dalej, zaproponował komisji, aby skorzystała z okazji i rozszerzyła nowe przepisy na całą armię cesarską, włącznie z Gwardią. Dodał, że przepisy te mogłyby zostać uzupełnione szczegółowym opisem wszystkich przyjętych elementów w formie rysunków oraz prawdziwych wzorów przeznaczonych do produkcji. W ten sposób przepisy z 1786 i VIII roku mogłyby zostać ostatecznie zastąpione nowymi, wiarygodnymi, zrozumiałymi, trwałymi i ekonomicznymi regulacjami. Komisja zgodziła się na pierwsze punkty, powierzając majorowi zajęcie się wszystkimi przepisami, z wyjątkiem tych dotyczących uprząży, które powierzono pułkownikowi Dauttencourtowi. Major miał również kierować i nadzorować wykonaniem projektów. Komisja jednak "odmówiła zajęcia się czymkolwiek dotyczącym Gwardii Cesarskiej, mimo że ten korpus, a raczej ta armia, była do tychczas przedmiotem niefortunnych, arbitralnych decyzji. Komisja unikała ingerencji w te szczegóły, zachowując powściągliwość, która odzwierciedlała raczej dworską kurtuazję niż patriotyzm. Gwardią dowodzili bowiem znani i wpływowi oficerowie, a jej wydatki były tak wysokie, że każda próba rewizji stawała się przedsięwzięciem zbyt delikatnym"²⁰.

Gwardii Cesarskiej i wyróżnił się podczas kampanii saksońskiej, uzyskując tytuł barona Cesarstwa i Komandorię Legii Honorowej. Po udziale w oblężeniu Antwerpii w 1814 r. został przydzielony do *Dépôt de la guerre*. Przeniesiony do służby nieaktywnej w 1818 r., przeszedł na emeryturę w 1822 r. z awansem na stopień generała brygady. Rok później otrzymał honorowy stopień generała brygady. Chociaż jego kariera wojskowa wydaje się stosunkowo skromna, Bardin jest najbardziej znany z opracowania przepisów dotyczących umundurowania i wyposażenia znanych jako "regulamin Bardin'a", a także jako autor kilku prac o charakterze wojskowym: *Cours d'instruction à l'usage des élèves sous-officiers appelés à l'école de Fontainebleau* (1814), *Examen de la législation sur le service en campagne et dans les villes assiégées* (1816), *Extrait du règlement sur l'uniforme de l'armée de terre avec dessins figuratifs* (1817), *Dictionnaire de l'armée de terre ou recherches historiques sur l'art et les usages militaires des anciens et des modernes*, którego kolejne tomy ukazały się w latach 1841–1851. To ostatnie dzieło stanowi bogate źródło informacji także o armii napoleońskiej. Por. hasło „Bardin” w *Dictionnaire Napoléon*, pod red. J. Tularda, t. I: A-H, Fayard 1999, s. 170.

¹⁹ Por. É. A. Bardin, *Extrait du règlement sur l'uniforme de l'armée de terre, avec les dessins figuratifs*, Paris 1817, s. 3.

²⁰ Cyt. za: C. Vernet, *Uniformes Napoléoniens*, wstęp F. Lacaille, Musée de l'Armée 2001, s. 6.

„REGULAMIN BARDIN'A”

Komisja szybko wywiązała się z ogromnego zadania jakie na nią nałożono. W ciągu zaledwie kilku miesięcy powstały dwie wersje tekstu: jedna oficjalna do prezentacji Cesarzowi i Ministrowi Wojny, druga – prawdziwy dokument roboczy – przeznaczona do publikacji regulaminu. Oficjalny komplet składa się z czterech tomów oprawnych luksusowo w zieloną skórę marokańską²¹. Pierwsze dwa tomy są złożone i ostemplowane herbem cesarskim. Ostatni tom ma prostą oprawę, której jedynie grzbiet jest zgodny z pozostałymi.

Oficjalna wersja tekstu stanowi Tom I kompletu i jak zaznaczył major Bardin na początku tomu, nie był przeznaczony do druku, lecz do przedstawienia ministrowi i Cesarzowi. Bardin dodatkowo precyzuje, że zawiera on kilka przepisów, które już nie obowiązują. Treść regulaminu podzielona jest na cztery główne części, a każda na dwa rozdziały zawierające sekcje dotyczące poszczególnych rodzajów wojsk i służb. Podział ten przedstawia się następująco:

- część I obejmuje przepisy ogólne dla całej armii podzielone na dwa rozdziały. Rozdział I dotyczy piechoty, artylerii, inżynierii i asymilowanych do armii lądowej. Natomiast rozdział II odnosi się do karabinierów, kirasjerów, dragonów, lekkiej kawalerii i wojsk pokrewnych;
- część II zawiera szczegółowe przepisy dla piechoty. W rozdziale III dla żandarmerii pieszej, służb (rzemieślników, zbrojmistrzów i pontonierów), piechoty liniowej, saperów i minerów, kompanii robotniczych, gwardii paryskiej i kompanii rezerwowych, pułków szwajcarskich, weteranów. Rozdział 4 odnosi się do lekkiej piechoty i korpusów liniowych;
- część III odnosi się do kawalerii. W rozdziale 5 znajdziemy sekcje dotyczące żandarmerii konnej, karabinierów, kirasjerów, dragonów, pociągów artylerii i inżynierii oraz pociągów wojskowych. Rozdział 6 dotyczy lekkiej kawalerii i korpusów pokrewnych, a mianowicie żandarmerii, artylerii konnej, huzarów, strzelców konnych, lekko-konnych, a sekcja 6 obejmuje zapisy dla "pozostałych trzech pułków lekko-konnych" czyli tak zwanych "lekko-konnych polskich" (poz. 1526-1561). Kopie stron z tymi zapisami zamieściłem w części ilustracyjnej artykułu.
- część IV w rozdziale 7 opisuje umundurowanie marszałków cesarstwa, generałów wszystkich stopni, oficerów sztabu generalnego, adiutantów, gubernatorów i komendantów placów, służbę placów, oficerów inżynierii oraz służbę fortyfikacyjną. Ostatni rozdział omawia umundurowanie inspektorów rewii, komisarzy, służby zdrowia oraz członków administracji szpitalnej.

Tomy II i III zawierają ilustracje, których wykonanie powierzono artystom z *Depot de la Guerre* za kwotę 15 000 franków. W tomie II znajdziemy rysunki konturowe, zwymiarowane i ponumerowane, przedstawiające w rzeczywistym rozmiarze lub w zmniejszonej skali wszystkie elementy ubioru, nakrycia głowy, sztandary, pełne wyposażenie i drobne jego elementy, broń i uprząże itd. Rysunki te miały być wykorzystane do rytowania tablic towarzyszących publikacji regulaminu oraz stanowić podstawę przy wytwarzaniu umundurowania i wyposażenia. Tom III tworzą rysunki konturowe tych samych elementów, ale bez wymiarów i numeracji, które wraz z tablicami gwaszowymi i akwarelowymi przeznaczone były dla Napoleona do zatwierdzenia. W dalszej części artykułu zamieściłem plansze ukazujące fragmenty umundurowania i wyposażenia specyficzne dla „lekko-konnych polskich” lub też im przypisane.

Tom IV zawiera 244 rysunki, których wykonanie (za sumę 16 000 franków) zlecono Carlowi Vernet, znanemu już ówczesnie malarzowi, wykonującemu prace także dla *Depot de la Guerre*. Otrzymał on zadanie przedstawienia postaci "oficera i żołnierza ze wszystkich rodzajów armii liniowej" w skali około jednej dziesiątej w różnych rodzajach mundurów: mundu-

²¹ Od roku 1978 zdeponowanych w Służbie Historycznej Armii (SHAT): *Règlement sur l'habillement*, t. I, MA 10870/A1J25; *Dessins faisant suite au règlement sur l'habillement*, t. II, MA 10871/A1J25; *Dessins faisant suite au règlement sur l'habillement*, t. III, MA 10872/A1J25; *Planches aquerellés par l'atelier de Carle Vernet*, MA 10873/A1J25. Dostępne na stronie "Les uniformes de l'armée de terre sous Napoléon, Règlement sur l'habillement des hommes des troupes présenté à Napoléon 1er par le colonel BARDIN" w ramach "Portail Culturel du Ministère des Armées"; por. https://www.memoiredeshommes.defense.gouv.fr/arts-et-sciences-militaires-2/logistique/les-uniformes-de-larmee-de-terre-sous-napoleon?arko_default_66e8249f940ea--ficheFocus=# (17.12.2025).

rze wielkim i małym, wielkim i małym ubiorze służbowym (*tenue de service*), ubiorze wyjściowym (*tenue de société*) oraz ubiorze roboczym (*tenue de travail*)²². W części ilustracyjnej artykułu zamieściłem wszystkie dziewięć przykładów mundurów „lekko-konnych polskich” z tego tomu.

Tekst regulaminów został opublikowany na początku 1812 r. w formie dekretów cesarskich z 19 stycznia dotyczących umundurowania wojsk pieszych oraz z 7 lutego dotyczących ubioru wojsk konnych. Uzupełnione o inne wciąż obowiązujące dokumenty wraz z rysunkami i tabelami opublikowane zostały w 1812 roku w tomie zatytułowanym *Manuel de l'administration et de la vérification des masses d'habillement et de harnachement et ferrage*, a zebranym przez La Goupila²³. W zasadzie całe to wydawnictwo poświęcone jest wyłącznie obowiązującym kwestiom umundurowania i wyposażenia liniowej armii lądowej cesarstwa. Teksty samych regulaminów z 19 stycznia i 7 lutego znajdziemy także w *Journal militaire* za rok 1812²⁴ oraz w *Législation militaire ou Recueil méthodique et raisonné des lois, décrets, arrêts, règlement et instructions*²⁵.

Oprócz tekstów drukowanych ważnym źródłem jest również roboczy rękopis w dwóch tomach pozostawiony przez majora Bardin'a, a znajdujący się zbiorach francuskiej Służby Historycznej Armii Lądowej (SHAT). Pierwszy z tom pochodzi z 1812 roku i stanowił wersję roboczą, przygotowawczą, pełną skreśleń i poprawek. Sekcja 6 rozdziału 6 poświęcona „lekko-konnym” polskim obejmuje łącznie 11 stron, od 368 do 378, na których zostały opisane pozycje od numeru 1503 do 1541²⁶. Natomiast drugi tom, będący kopią z poprawkami, pochodzi z 1813 roku. Sekcja 6 Rozdziału 6 zamieniona została na 5, zawiera strony 355 do 362. Numery pozycji zostały poprawione i zaczynają się od 1518 do 1556²⁷. Te rękopisy miały być podstawą wersji wykorzystywanej w praktyce. Ponadto jest jeszcze rękopiśmienna wersja, która w 1901 roku została przekazana przez panią Millot do *Musée de l'Armée* w Paryżu. Tak jak tomy w SHAT, tak i te nie są ilustrowane, ale za to z widocznymi wieloma zmianami redakcyjnymi, opatrzone licznymi poprawkami, notatkami i komentarzami autora, uwzględniającymi mniejsze lub większe zmiany i modyfikacje wprowadzone przez samą komisję lub po przedstawieniu cesarzowi. Większość owych zmian redakcyjnych wydaje się pochodzić z kwietnia 1813 roku (część notatek i redakcji jest datowana, czasami jedynie sygnowana „Bdn”)²⁸. W niektórych miejscach na oryginalny tekst naklejono nowe kartki papieru. Mamy więc trzy wersje rękopisu Bardin'a, a także tom I czyli tzw. „wersję cesarską” oraz wersje regulaminu wydrukowane w 1812 roku. Zmiany w rękopisie pokazują, że „regulamin Bardin'a” ewoluował, dostosowując się do realiów ekonomicznych, w jakich znalazła się Francja. Nie był on też pojedynczym, kompleksowym rozporządzeniem, ale współistniał odwołując się do wcześniejszych oraz powstałych równolegle regulacji, instrukcji i okólników.

²² Por. C. Vernet, *Uniformes Napoléoniens*, s. 7-9. Album ten zawiera 76 plansz z 244, w tym jedynie dwie z „lekko-konnymi polskimi”. We wcześniejszym wydaniu Carle Vernet. *La Grande Armée de 1812*, opr. J. i R. Brunon, Marseille 1959 opublikowano jedynie 23 najładniejsze ilustracje.

²³ Patrz *Manuel de l'administration et de la vérification des masses d'habillement et de harnachement et ferrage*, zebr. Le Goupil, opublikowany w Paryżu przez Magimel'a w 1812 r. (dalej jako *Manuel de l'administration* ...). Oprócz tekstów regulaminu z 19 stycznia i 7 lutego 1812 roku, znajdziemy w nim teksty wielu innych dokumentów, szereg tablic zawartych w części *Tableaux De la Composition de l'Uniforme des divers Corps, ainsi que de leur Équipement, Harnachement et Armement* (dalej jako *Tableaux De la Composition de l'Uniforme*). Drugi tom (stanowiący, jednakże integralną część z pierwszym) zatytułowany jest *Dessins Faisant suite au Règlement sur l'Habillement* (dalej jako *Dessins Faisant*) i zawiera jedynie część z przygotowanych rysunków, w większości konturowych, ale częściowo też kolorowych.

²⁴ *Journal Militaire. Année 1812*, cz. I, Paris 1812.

²⁵ *Législation militaire ou Recueil méthodique et raisonne des lois, decrets, arretes, reglements et instructions actuellement en vigueur sur toutes les branches de l'etat militaire*, zebr. H. Berriat, Alexandrie 1812.

²⁶ *Règlement sur l'habillement*, t. I, SHAT 539/N163. Kopie stron zamieściłem w części ilustracyjnej.

²⁷ *Règlement sur l'habillement*, t. I, SHAT N163. Kopie stron zamieściłem w części ilustracyjnej.

²⁸ P. L. Dawson na rękopisie Bardin'a oparł, oprócz już przywołanego tomu *Napoleon's Dragoons and Lancers*, również następujące publikacje, do których odwołuję się w niniejszym artykule: *Napoleon's Heavy Cavalry. Uniforms and Equipment of the Cuirassiers and Carabiniers, 1805-1815*, Pen and Sword 2023; *Napoleon's Hussars and Chasseurs; Napoleon's Dragoons and Lancers; Napoleon's Line Infantry – From the Invasion of Russia to Waterloo. Uniforms and Equipment*, Pen and Sword 2025; *Napoleon's Light Infantry and Artillery. Uniforms and Equipment*, Pen and Sword 2025.

Mimo, że treść regulaminów z 19 stycznia i 7 lutego została opublikowana, to dekret cesarski z 12 kwietnia 1812 r. stanowił, że odnowienie istniejących mundurów nie może nastąpić przed 1813 r., co związane było nie tylko z kosztami samej reformy mundurowej, ale też z przygotowaniami do nowej wojny. Dopiero rozporządzeniem z 17 września 1812 roku przepisy „regulaminu Bardin’a” miano zacząć wdrażać do produkcji, a w życie miały one zacząć wchodzić od 3 lutego 1813 roku²⁹. W pierwszej kolejności zmiany w kawalerii miały dotyczyć kompanii wyborczych i trębaczy. Natomiast dokument z 14 października 1812 roku informował cesarza, że ubrania o starych wzorach zostaną przydzielone pułkom w Hiszpanii, a te przechowywane w magazynach w Niemczech również trafią do Hiszpanii, jeśli uda się zorganizować odpowiednią logistykę³⁰. Tak więc na kampanię 1812 roku Wielka Armia wyruszyła w dotychczasowych mundurach. To ilustruje, jak trudno jest ocenić faktyczne wdrożenie nowych przepisów, które pojawiły się bardzo późno, ale których pracowanie cesarz chciał sfinalizować jeszcze przed wyprawą do Rosji. Nowe wzory zaczęto wprowadzać częściowo do służby w 1813 roku wraz z rekonstrukcją armii po klęsce kampanii rosyjskiej. Pamiętać jednak należy, że dotyczyło to przede wszystkim jednostek, które odbudowywano niekiedy od podstaw po hekatombie tejże kampanii. W znacznie mniejszym stopniu tych, które rok 1812 spędziły na terenie Niemiec, a w zasadzie nie dotyczyły jednostek przebywających w Hiszpanii. Nie wymagały one nowych mundurów w takim stopniu jak jednostki rekonstruowane. Starano się również maksymalnie wykorzystać posiadane zapasy w zakładach pułkowych, składach oraz u producentów. Wydaje się mało prawdopodobne, aby w ówczesnej sytuacji kwestie munduru i wprowadzania nowych regulacji były priorytetowe.

Pod koniec wiosny 1814 roku, po trzech kampaniach, armia francuska była wyczerpana, z wielkimi brakami w umundurowaniu i wyposażeniu, w mozaice uniformów i ekwipunku różnych wzorów. Przepisy Bardin’a ewoluowały, wiele ich elementów nie zostało wdrożonych z powodu braku czasu i funduszy, a zapisy nowych regulacji nie były ani powszechnie stosowane, ani w pełni wdrożone aż do czasu pierwszej abdykacji. Okólnik Ministerstwa Wojny z 22 kwietnia 1814 roku stanowił, że dekret z 19 stycznia i 7 lutego 1812 roku dotyczący umundurowania armii ma być egzekwowany. W rzeczywistości dopiero latem 1814 rozpoczęło się wdrażanie „regulaminu Bardin’a”, co oznaczało, że wszelka niestandardowa odzież i wyposażenie niezgodne z jego zapisami miały zostać wycofane z użytku i zamienione na nowe. Wszelki ubiór „pre-Bardin” miał wyjść z użycia, zrezygnowano z futrzanych kołpaków kawalerii, furażerki „pokalem” zostały standardowymi czapkami, zrezygnowano z czarnych lederwerków, kompanie wyborcze otrzymały czaka grenadierskie i szkarłatne epolety. Po abdykacji Cesarza Ministerstwo Wojny skupiło się w pierwszej kolejności na „rebrandingu” czyli usunięciu wszelkich symboli napoleońskich i zastąpieniu ich królewskimi. Jednocześnie drugi okólnik Ministerstwa Wojny nakazał usunięcie wszystkich odrębnych rozporządzeń, które od stycznia 1812 roku do czerwca 1813 roku. Po raz pierwszy Ministerstwo Wojny miało szansę narzucić siłom zbrojnym rozporządzenie Bardin’a, a na przekształcenie Armii Cesarskiej na rojalistyczną modłę przeznaczono ogromne sumy pieniędzy³¹. W sierpniu 1814 roku powołano komitet, który miał ocenić ówczesny stan umundurowania i wyposażenia armii oraz zalecić wprowadzenie zmian. Pierwszą kwestią poruszoną przez komitet była kontrola jakości oraz standardów wykonania i użytych materiałów. Komitet zgodził się, że korzystanie z usług prywatnych wykonawców w zakresie umundurowania i wyposażenia armii było całkowitą porażką: niskiej jakości wykonanie z użyciem „tanich, niespełniających norm materiałów” było szkodliwe dla armii, a wykonawcy byli w stanie zawyżać ceny, aby maksymalizować zyski, a system ten wpędził wiele pułków w dług. Odtąd wszystko miało być wytwarzane w warsztatach pułkowych z materiałów objętych regulacjami, a aby zapewnić odpowiednią jednolitość oraz kontrolę jakości materiałów i wykonania mieli ją nadzorować inspektorzy rewii, a nie jak do tej pory pułkownicy. Generał ks. de Saint Germain zaproponował szereg zmian dotyczących także mundurów lansjerów, a rekomendacje komitetu zostały podpisane 12 stycznia 1815 roku przez Victora ks.

²⁹ Nie dotyczyło to jednak produkcji wyrobów ze skóry o „wzorze Bardin’a”, por. P. L. Dawson, *Napoleon's Hussars and Chasseurs*, s. 9.

³⁰ Por. P. L. Dawson, *Napoleon's Hussars and Chasseurs*, s. 9.

³¹ P. L. Dawson, *Napoleon's Hussars and Chasseurs*, s. 11-12.

Latour-Maubourg³². Trudno powiedzieć na ile te zmiany weszły w życie przed „100 dniami” Napoleona. Wydaje się, że umundurowanie odtworzonego w tym okresie 7. Pułku Lekko-konnego Lansjerów było raczej wypadkową możliwości, tradycji jednostki, wzorów i norm pochodzących z lat 1812-1813.

UMUNDUROWANIE 7. I 8. PUŁKU SZWOLEŻERÓW W „REGULAMINIE BARDIN'A”

Sądzę, że „regulamin Bardin'a” nie wprowadził żadnych daleko idących zmian w ubiorze pułków 7. i 8. z ich wcześniejszego okresu, a jedynie opisał i uporządkował stan istniejący, dostosowując go częściowo do umundurowania i wyposażenia francuskiej lekkiej kawalerii czy żołnierza francuskiego w ogóle. Jeśli tak jest w istocie, to zapisy z „regulaminu Bardin'a” dają nam wgląd szczegóły umundurowania z okresu poprzedzającego przeformowanie pułków nadwiślańskich w 7. i 8 szwoleżerów. Jest to o tyle istotne, że brak jest archiwalnych dokumentów normatywnych opisujących szczegółowo mundur tych jednostek z okresu wcześniejszego (do 1812). Opierając się na opublikowanych dokumentach³³ (dekrecie cesarskim dotyczącym umundurowania kawalerii z 7 lutego i innych regulacjach) oraz rękopisie Bardin'a³⁴ spróbuję przybliżyć mundur i ekwipunek szwoleżerów pułków 7. i 8. w latach 1812-1813³⁵. Pamiętać jednak należy, że ta „modelowa” wersja uniformu chyba nigdy w pełni nie została wdrożona w życie, choć możemy przypuszczać, że najbliższa była jesienią 1813 i wiosną 1814 roku. Tekstem wiodącym będą zapisy rękopisu Bardin'a z Muzeum Armii w Paryżu dotyczące umundurowania „lekko-konnych polskich” wraz z jego zmianami i poprawkami. Uzupełniony on zostanie odwołaniami do zapisów w innych częściach tegoż rękopisu, t. I w „wersji cesarskiej”, rękopisów Bardin'a z SHAT zarówno w „wersji roboczej” z 1812 roku, jak i wersji z 1813 roku oraz drukowanym tekstem dekretu z 7 lutego 1812 roku i innych regulacji.

Dekret z 7 lutego nie wspominał wyraźnie o podziale pułków szwoleżerów jak to miało miejsce choćby w dokumentach z 1811 roku. To rozróżnienie wynika z treści dokumentu, gdy mowa jest o kurtce i spodniach dla strzelców konnych, artylerii lekkiej i „pierwszych sześciu pułków lekko-konnych”. Natomiast rozróżnienie lekko-konnych (w domyśle „francuskich”) i „lekko-konnych polskich” jest jasno wyrażone w Sekcji 4 Rozdziału 7 rękopisu Bardin'a odnoszącej się do „lekko-konnych francuskich” w artykule 1 zatytułowanym „Ubiór”, który brzmi następująco: „1445-1429. Ubiór lekko-konnych będzie zgodny z umundurowaniem, które obecnie noszą, a pułków 1., 2., 3., 4., 5. i 6., ubiór ten będzie w stylu francuskim. Pułki 7., 8. i 9. będą nosić *habit*, nakrycie głowy i buty w stylu polskim”³⁶. Jak widzimy zapis ten podtrzymuje podział pułków ze względu na umundurowanie na modłę francuską i polską wraz z zachowaniem różnicy barwy zasadniczej, która odwoływała się z jednej strony do tradycyjnej zielonej barwy mundurów dragonów francuskich (*vert de dragon*) oraz granatowej charakterystycznej

³² P. L. Dawson, *Napoleon's Dragoons and Lancers*, s. 172. O pracach komisji, „regulaminie Bardin'a” i jego wdrażaniu m. in.: *Encyclopédie des uniformes*, s. 56, 657-659; C. Vernet, *Uniformes Napoléoniens*, s. 5-9 oraz w wymienionych publikacjach Dawsona.

³³ *Le Manuel de l'administration ...*

³⁴ Za P. L. Dawson, *Napoleon's Dragoons and Lancers*, w rozdziale poświęconym „lekko-konnym francuskim” (s. 168-172) oraz „lekko-konnym polskim” (s. 200-207). Jak zaznacza Dawson starał się on przedstawić tekst w formie w jakiej został on spisany przez Bardin'a. Za Dawsonem tekst przekreślony oznacza skreślenie, kursywa wyróżnia dodane komentarze, notatki i wyrazy, a indeks górny zastąpiony przeze mnie dla czytelności tekstu podkreśleniem sygnalizuje fragment dodany później. Dawson zaznacza, że w niektórych miejscach Bardin dodaje notatki z datą, niekiedy podpisując je jedynie „Bdn”. W innych miejscach trudno jest rozszyfrować różne poprawki czy skreślenia, aby odtworzyć pierwotny zamysł Bardin'a, ponieważ w wielu miejscach nakleił on nowe kartki papieru na oryginalny tekst. Przedstawiony przez Dawsona tekst jest ostateczną wersją rękopisu Bardin'a ze zmianami naniesionymi do kwietnia 1813 roku, ze wszystkimi jego wadami i zaletami. Tą samą metodą Dawson stosuje, we wszystkich wspomnianych przeze mnie pracach, których punktem wyjścia jest rękopis Bardin'a, co wyjaśnia w przedmowie lub rozdziałach poprzedzających przytoczony tekst rękopisu.

³⁵ A. Ziolkowski, op. cit., na s. 223-226 podaje skompilowany z różnych źródeł opis „munduru polskich lansjerów liniowych, wzór 1811/1812”. Niestety nie wskazuje pochodzenia ani poszczególnych fragmentów tekstu, ani samej nazwy „mundur polskich lansjerów liniowych wz. 1811/1812”.

³⁶ P. L. Dawson, *Napoleon's Dragoons and Lancers*, s. 168.

dla polskiej kawalerii oraz pułków ułanów nadwiślańskich. W rozdziale X dekretu cesarskiego znajdziemy charakterystyczne barwy przypisane poszczególnym pułkom kawalerii, które zostały podane w formie tabel i zamieszczone w *Tableaux De la Composition de l'Uniforme des divers Corps, ainsi que de leur Équipement, Harnachement et Armement*. Tabela nr 8 *Tableau de Couleur Distinctive des Régiments de Cheval-légers* dotyczy barw pułków szwoleżerów i na jej podstawie możemy ustalić następujące charakterystyczne barwy przypisane poszczególnym elementom umundurowania „lekko-konnych polskich” (patrz il. 1). Barwą zasadniczą dla pułków 7., 8. i 9. jest *bleu* czyli niebieska, a w zasadzie ciemno-niebieska. Różnice między pułkami zostały zaznaczone w odmiennej barwie poszczególnych elementów munduru. I tak w 7. pułku mundury powinny mieć kołnierze żółte z niebieską wypustką, w 8. niebieskie z żółtą lamówką, a 9. kołnierz gienzowy³⁷ z niebieską wypustką. Pagony powinny mieć barwę niebieską z żółtą lamówką w 7. i 8. pułku, a w 9. niebieską z lamówką gienzową. Kłapy wyłogów, bez lamówek i wypustek, w 7. i 8. pułku winny być żółte, a w 9. gienzowe. Łapki rękawów (*parements*) w 7. pułku powinny być całe żółte, w 8. niebieskie z żółtą lamówką, w 9. całe gienzowe. W rękopisie z SHAT z 1813 r. kolumna dotycząca łapek rękawów w pułkach szwoleżerów została wykreślona. Natomiast markowane kieszenie (*pattes*) w pułkach 7. i 8. niebieskie z żółtą wypustką, a w 9. gienzowe z niebieską wypustką. Wyłogi połów (*retroussis*) w pułkach 7. i 8. miały być w całości żółte, a w 9. barwy gienzowej. Podszewka korpusu kurtki miała być płócienna, a połów (*taille de basque*) w 7. i 8. pułku powinna być żółta, natomiast w 9. gienzowa. Guziki we wszystkich trzech pułkach przewidziano z białego metalu, półsferyczne typu huzarskiego i nie posiadające numeru pułku. Stanowiło to zmianę w stosunku do zapisów z 1811 roku. Galony stopni oraz za wysługę lat we wszystkich trzech pułkach powinny być barwy białej na niebieskiej podkładce. W tabeli znajdziemy również informację, że na kurtkach tych trzech pułków nie przewidziano kieszeni oraz ornamentów.

W sekcji 5³⁸ rękopisu Bardin’a w części zatytułowanej „Lekko-konni polscy” znajdujemy opis charakterystycznych dla pułków 7., 8. i 9. elementów umundurowania oraz odniesień do tych, które były wspólne ze „szwoleżerami francuskimi”, strzelcami konnymi czy nawet piechotą.

„Art. 1 UBIÓR

1526. Ubiór polskich lekko-konnych będzie składał się *habit* zwanym kurtką³⁹, pasa, białej kamizelki (*gilet*) z sukna bez rękawów⁴⁰, kurtki stajennej (*veste d'écurie*) [lejbika], pary rajtuz węgierskich (*cullote hongroise*), pary rajtuz jeździeckich (*cullote à cheval*), pary pantalonów drelichowych (*pantalon de treillis*) [czechczerów] i płaszcza-kapoty.

1527. [w „wersji roboczej” z 1812 oraz wersji z 1813 w tym miejscu znajduje się odwołanie do tabeli kolorów⁴¹] Kurtka na plecach, od pasa do dołu poły, opada na wysokość 400 mm od

³⁷ Kolor jasno wyprawionej koziej skóry.

³⁸ W rękopisie *Règlement sur l'habillement*, t. I, SHAT, 539/N 163, s. 368-378 opisana jako sekcja 6 (tak jak widać na załączonych kopiach), choć w spisie zostało to poprawione na sekcję 5 i tak jest ona opisywana w literaturze. Numeracja zaczyna się też od 1503, a nie od 1526 jak w rękopisie Bardin’a znajdującym się w paryskim Muzeum Armii. Kończy się natomiast na punkcie 1541 opisującym ubiór chirurgów.

³⁹ Część punktu 2go *Notes relatives aux Tableaux de la Composition de l'Uniformes des divers Corps, ainsi que de leur Équipement, Harnachement et Armement*, [w:] *Manuel de l'administration et de la vérification des masses d'habillement et de harnachement et ferrage*, zebrał Goupil, Paris 1812 (dalej jako *Notes relatives*) głosi, że „Tekst dekretu z 15 lipca 1811 roku, dotyczącego utworzenia pułków lekko-konnych, mówił o *habit-court* [krótkiej kurtce] zamiast *habit-veste*; miała być ona wykonana z zielonego sukna dla pierwszych sześciu pułków i niebieskiego dla pozostałych trzech. Jednak dekret z 7 lutego 1811 roku ostatecznie nadał jej nazwę, a mianowicie *habit-veste* dla pierwszych sześciu pułków i kurtka dla pozostałych trzech. *Habit-veste* została przyznana dekretemi z 19 stycznia i 7 lutego 1812 roku wszystkim oddziałom, zarówno pieszym, jak i konnym, z wyjątkiem jednak trzech ostatnich pułków szwoleżerów i kompanii rezerwowych”.

⁴⁰ W „wersji roboczej” rękopisu z 1812 r. „bez rękawów” zostało skreślone; por. *Règlement sur l'habillement*, t. I, SHAT, 539/N 163, s. 368.

⁴¹ Por. *Règlement sur l'habillement*, t. I, SHAT, 539/N 163, s. 369, poz. 1505 i SHAT, N 163, s. 354, poz. 4504-4518-1519.

podłoża, gdy żołnierz klęczy. Szwy na plecach, mankietach i na rękawach są ozdobione wypustką w charakterystycznym [dla pułku] kolorze. Kurtka jest podszyta lnem na głębokość 100 mm poniżej tyłu, a jej spód tworzy ukośną linię. Długość wyłogów z tyłu jest proporcjonalna do długości połów i wzrostu mężczyzny, poły u dołu mierzą 230, 245 lub 260 mm. Szerokość połów od jednego guzika do drugiego wynosi 35 mm.

Dolne przedłużenie pasa nie będzie rozcięte, a tył będzie bez szwów; w związku z tym kurtka będzie miała [z tyłu] tylko dwie zakładki [wyłogi]. Długość przedłużenia pasa, mierzona u dołu ubrania, wyniesie 245 milimetrów, wliczając zakładki. Wypustka oznaczająca szew pasa będzie sięgać do dołu ubrania, ponad pół-zakładkę; dolna część połówek będzie miała 135 milimetrów od punktu zakładki do jej wewnętrznych fałd. Dwa guziki zostaną umieszczone pod guzikami pasa, w odległości 25 milimetrów od dołu ubrania. Ponadto, ponieważ kurtka ma charakterystyczny krój, kształt połów i zakładek będzie dopasowany do modelu. Tył kurtki będzie plisowany, a przednia część w miejscu łączenia, będzie miała półtorej plisy.⁴²

1528. Kołnierz kurtki ma proporcje kołnierza *habit* piechoty (Zob. nr 5). Pagony kurtki są z niebieskiego sukna, ozdobione lamówką w charakterystycznym [dla pułku] kolorze i posiadają dziurki na guziki umieszczone w punktach blisko otworu [wszycia] rękawa. Każdy pagon ma 35 mm szerokości w miejscu, gdzie wychodzi z kołnierza, wliczając lamówkę i mierzy 55 mm w punktach na końcu; ich długość zależy od wzrostu człowieka i jest zgodna z grawerowanym wzorem 1528 i jest taka sama jak w kurtkach piechoty. [numeracja ulegała zmianie z 1528, na 1509, 1519, w końcu na 1520]

1529. Wyłogi są zgodne z wyłogami piechoty (Zob. nr 8), u podstawy mają 70 mm szerokości.

1530. Rękawy są skrojone tak samo jak w mundurze lekkiej piechoty, (Zob. nr 647 [w rękopisach Bardin'a numer ulegał zmianie kolejno 961, 976 na 977]), z tym wyjątkiem, że tylny szew rękawa jest ozdobiony wypustką w charakterystycznym [dla pułku] kolorze.

1531. Należy zaznaczyć, że na podszewce kurtki nie ma kieszeni, są one imitowane zewnętrznie patką o długości 215 mm; patka ta sięga 15 mm do guzików na wysokości krzyża z tyłu [talii]; patka sięga 25 mm od dolnej krawędzi kurtki; patka ta, mierzona poziomo w trzech punktach, będzie miała 60 milimetrów od domniemanego połączenia [łuków/wcięć]; będzie miała 35 milimetrów (około 15 linii) po środku każdego wcięcia; poziome i górne wypustki kieszeni utworzą linię prostą z górną częścią podwinięcia [wyłogu]. Tył kurtki będzie plisowany, a przednia część w miejscu łączenia, będzie miała półtorej plisy; wywinięcia [wyłogi], wykonane z sukna, będą zaczynać się u dołu klap i rozciągać poziomo do szerokości 25 milimetrów (8 cali); będą one opadać prostopadle do zewnętrznego punktu dolnej części połów; będą bez ozdób.

1532. Pas przypisany do munduru lekko-konnych polskich będzie podtrzymywany za pomocą patki przymocowanej prostopadle nad i przylegającej do górnego punktu podwinięcia [wyłogu]; ta patka, której górna część będzie ozdobiona grzebieniem; będzie ona miała 120 milimetrów długości od szwu do końca i grzebień będzie przymocowany za pomocą guzika umieszczonego 20 milimetrów od jej końca. Będzie ona miała 20 milimetrów [szerokości] u dołu. Wliczając lamówkę, od jednego punktu do drugiego grzebień będzie miał 40 milimetrów. (Zob. rysunek nr 1532 [numeracja zmieniała się na 1509, 1525 i 1526])"

Opis kurtki jest więc w zasadzie zgodny z drukowaną wersją zamieszczoną w dekreście cesarskim odnoszącym się do umundurowania oddziałów kawalerii z 7 lutego 1812 roku w rozdziale V poświęconym charakterystycznym elementom umundurowania „lekko-konnych polskich”. Zmianie podlegał głównie szyk akapitów i zdań:

⁴² Kurtka ta ogólnie zgodna jest z polską tradycją i oparta na wzorach stosowanych w jeździe Księstwa Warszawskiego, tym niemniej różni się od nich tym, że kołnierze, wyłogi napiersne, łapki rękawów i wyłogi pół są w barwie pułkowej. Inne są także guziki. Por. P. Dunaj i I. Piecyk, *Broń i barwa ułanów Księstwa Warszawskiego w latach 1812-1814*, Oświęcim 2023, s. 62.

„Kurtka.

Proporcje.

16. Kurtka będzie tak długa z tyłu, aby dół połów opadał 400 milimetrów (około 15 cali) od ziemi, gdy człowiek klęczy; szwy, z wyjątkiem szwów z przodu rękawów, będą wykończone lamówką w charakterystycznym [dla pułku] kolorze. Kurtka będzie podszyta płótnem do 110 milimetrów (około 4 cali) od dołu klap, wzdłuż linii przekątnej łączącej dół talii. Długość tyłu, która nie będzie miała szwu pośrodku, będzie proporcjonalna do wzrostu człowieka, tak aby dół talii znajdował się 230, 245 lub 260 milimetrów (około 8 1/2, 9 lub 9 1/2 cala) od góry pół. Szerokość w pasie, mierzona od środka jednego guzika do środka drugiego, wyniesie 35 milimetrów (około 15 linii).

Talia.

Dolne przedłużenie pasa nie będzie rozcięte, a tył będzie bez szwów; w związku z tym kurtka będzie miała [z tyłu] tylko dwie zakładki [wyłogi]. Długość przedłużenia pasa, mierzona u dołu ubrania, wyniesie 245 milimetrów (około 23 cm), wliczając zakładki. Wypustka oznaczająca szew pasa będzie sięgać do dołu ubrania, ponad pół-zakładkę; dolna część połówek będzie miała 135 milimetrów (około 13 cm) od punktu zakładki do jej wewnętrznych fałd. Dwa guziki zostaną umieszczone pod guzikami pasa, w odległości 25 milimetrów (około 2,5 cm) od dołu ubrania. Ponadto, ponieważ kurtka ma charakterystyczny krój, kształt połów i zakładek będzie dopasowany do modelu.

Tył kurtki.

Tył kurtki będzie plisowany, a przednia część w miejscu łączenia, będzie miała półtorej plisy; wywinięcia [wyłogi], wykonane z sukna, będą zaczynać się u dołu klap i rozciągać poziomo do szerokości 25 milimetrów (8 cali); będą one opadać prostopadle do zewnętrznego punktu dolnej części połów; będą bez ozdób.

Kołnierz i pagony.

Kołnierz będzie zgodny z kołnierzami pierwszych sześciu pułków⁴³. Pagony, wykonane z niebieskiego materiału, zostaną przyszyte przy szyi; będą one obszyte lamówką i związane guzikiem umieszczonym na górze ramienia, ponad pachą. Każdy pagon będzie miał w górnej części 35 milimetrów (około 14 linii), wliczając lamówkę; w środku 30 milimetrów (około 14 linii); a w zewnętrznym punkcie 55 milimetrów (około 2 cali).

Klapy [Wyłogi/rabaty]

Kształt klap będzie taki sam jak w pierwszych sześciu pułkach, ale będą miały tylko 70 milimetrów (około 2 1/2 cala) u dołu.

Rękawy i wykończenia.

Rękawy i ich wykończenia będą wykonane tak jak w mundurach pierwszych sześciu pułków, z wyjątkiem tego, że tylny szew rękawów będzie zawierał lamówkę w charakterystycznym kolorze.

Imitowane kieszenie.

W podszewce kurtki nie będą wykonane żadne kieszenie; będą one imitowane na zewnątrz za pomocą patki o długości 215 milimetrów (około 8 cali); patka ta będzie znajdować się 15 milimetrów (7 linii) poniżej guzików w talii; będzie sięgać około 25 milimetrów (1 cal) od brzegu munduru. Patka ta, mierzona poziomo w trzech punktach, będzie miała 60 milimetrów (około 2 cali i 3 linii) od domniemanego połączenia [łuków/wcięć]; będzie miała 35 milimetrów (około

⁴³ A więc inaczej niż w t. I „wersji cesarskiej” oraz rękopisach Bardin’a, gdzie kołnierz ma być zgodny z kołnierzem kurtki piechoty.

15 linii) po środku każdego wcięcia; poziome i górne wypustki kieszeni utworzą linię prostą z górną częścią podwinięcia [wyłogu].

Podparcie pasa.

Pas

Pas przypisany do munduru 7., 8. i 9. pułku będzie podtrzymywany za pomocą patki przymocowanej prostopadle nad i przylegającej do górnego punktu podwinięcia [wyłogu]; ta patka, której górna część będzie ozdobiona grzebieniem, będzie miała 120 milimetrów (około 4 cali i 5 linii) długości od szwu do końca i grzebień będzie przymocowany za pomocą guzika umieszczonego 20 milimetrów od jej końca; będzie ona miała 20 milimetrów (około 9 linii) [szerokości] u dołu. Wliczając lamówkę, od jednego punktu do drugiego, grzebień będzie miał 40 milimetrów (około 18 linii).⁴⁴

Te dwa opisy, wraz z uwagami dotyczącymi kolorystyki, dają nam obraz kurtki szwoleżerów. Kolejne punkty rękopisu Bardin'a są następujące:

„1533. Pas [główny] zakładany na kurtkę i wykonany jest z mocnej lnianej taśmy, zapinany na klamry. Ma 90 mm wysokości i 1 metr 890 mm długości. Ma on cztery białe i trzy niebieskie pasy biegnące wzdłuż pasa. Niebieskie pasy są wełniane. Pas jest podszyty woskowanym lnem. Ma skórzaną wkładkę [nieczytelne], ozdobioną na końcach trzema mosiężnymi klamrami i suwakami ze skóry w kolorze beżowym [nieczytelne]; na przeciwległych końcach znajdują się trzy równo rozmieszczone, skórzane zakładki o szerokości 25 mm, służące do zapinania pasa.

1534. Kamizelka jest wykonana z białego sukna i będzie zgodna z ogólnym modelem (zob. nr 301 [zmienione na 616 i następnie 631]) będzie taka sama jak karabinierów, z wyjątkiem guzików okrągłych i wykonanych z białego metalu.⁴⁵

1535. Kurtka stajenna wykonana jest z niebieskiego trykotu⁴⁶ i nie będzie się różnić od ogólnego modelu nr 302 [zmienione na 307 i ostatecznie na 321]; z wyjątkiem tego, że u dołu pleców będą dwie kieszenie zwieńczone guzikiem i będą miały 95 mm głębokości.

1536. Guziki są z białego metalu i mają kształt wypukły, jak guziki huzarów. Kurtka jest ozdobiona 25 dużymi guzikami i 8 małymi; każdy wyłóg ma siedem dużych guzików, każda kieszeń ma trzy, dwa umieszczone są na początku plis, jeden podtrzymuje [patkę] pasa; trzy małe guziki zapinają każdy rękaw, i po jednym małym guziku na każdym ramieniu [pagonie].⁴⁷

1537. Spodnie węgierskie są wykonane z niebieskiego sukna zgodnie z ogólnym modelem nr (tj. nr 306 [numer zmieniony na 619, następnie 634]), z wyjątkiem białych ozdób, zapinanych wzdłuż nogawki sznurowadłami zwieńczonymi małym guzikiem.⁴⁸

⁴⁴ Por. *Décret Impérial Relatif à l'Uniforme des Troupes à Cheval, du 7 Février 1812 r.*, V: *Uniforme des Chevaux-légers Polonais*, [w:] *Manuel de l'administration* ..., s. 245-246.

⁴⁵ Punkt 6 *Notes relatives* mówi, że „Kurtki lub kamizelki dla wszystkich oddziałów, zarówno pieszych, jak i konnych, do 1812 roku musiały mieć rękawy, z wyjątkiem szwoleżerów, którzy zgodnie z dekretem z 15 lipca 1811 roku byli zobowiązani do noszenia kamizelek bez rękawów od samego początku. Dekret z 7 lutego 1812 roku usunął rękawy ze wszystkich kurtek oddziałów konnych, pociągów artylerii, inżynierii i taborów”.

⁴⁶ W *Notice Portant indication des moyens de vérifier si les Étoffes achetées par les Corps sont conformes aux Échantillons envoyés par les Ministres, et égales aux premières qualités des Fabriques qui les Fournissent, Du 23 septembre 1807. Extrait.*, [w:] *Manuel de l'administration* ..., na stronach s. 105-110 znajdziemy opisy materiałów, ich właściwości i ich fabrykacji (m. in. na s. 108-109 trykotu, a na s. 109-110 płótna i drellichu).

⁴⁷ Odmienne niż płaskie guziki z dekretu z 18 sierpnia 1811 r. czy guziki z numerami stosowane w pułkach jazdy Księstwa Warszawskiego.

⁴⁸ W punkcie 9 *Notes relatives* zapisano, że „Węgierskie spodnie huzarów, których okres użytkowania początkowo ustalono na rok, został przedłużony do dwóch lat w 1810 r. dzięki dodaniu do munduru tej formacji wełnianych spodni z podszytych owczą skórą. Spodnie te również miały mieć dwuletni okres użytkowania. To zastrzeżenie powinno odnosić się do spodni węgierskich wszystkich oddziałów konnych, którym dekret z 7 lutego 1812 r. przyznaje się spodnie do jazdy konnej”.

W tym miejscu warto przywołać dokładny opis spodni typu węgierskiego powszechnie używanych nie tylko przez huzarów, ale także między innymi przez strzelców konnych, artylerię konną, szwoleżerów. Dekret cesarski z 7 lutego 1812 roku w punkcie 7 rozdziału I tak opisuje spodnie typu węgierskiego:

„Spodnie, zwane rajtuzami węgierskimi, będą wykonane z materiału w kolorze tła [zasadniczym] płaszcza, z wyjątkiem huzarskich. Otwory, wycięcie i szwy boczne będą obszyte płaską tasiemką o szerokości 10 milimetrów (około 4 linii), podobną do tej używanej do pelisy huzarskiej; tasiemka, umieszczona na szwie, będzie się z tyłu łączyła w sposób okrężny; rajtuzy będą zapinane małą pętelką, która będzie otwarta 160 milimetrów (około 6 cali) od szwu w pasie. Będzie ona obszyta tasiemką podobną do szwów, przedstawiającą odwrócony grót włóczni; otwór ten będzie zamknięty pośrodku zapięciem umieszczonym 110 milimetrów (około 4 cali) od czubka grotu włóczni. Spodnie będą sięgać 80 milimetrów (około 3 cali) ponad biodra; pas będzie podwójny i szeroki na 80 milimetrów (około 3 cali); będzie podtrzymywany szelkami. Po prawej stronie, pośrodku pasa, zostanie umieszczony klin; jego głębokość będzie wynosić 110 milimetrów (około 4 cali), a otwór 80 milimetrów (około 3 cali). Klin ten będzie przykryty małą klapką o szerokości 20 milimetrów (około 9 linii); dół spodni będzie rozcięty na 135 milimetrów (około 5 cali) i przytrzymywany strzemiączkiem na krawędzi.”⁴⁹

Wracając do rękopisu Bardina’ w kolejnych punktach czytamy:

„1538. Gatki są takie same jak u piechoty, tj. nr 21.”⁵⁰

1539. Spodnie [rajtuzy] jeździeckie wykonane są z niebieskiego sukna i mają ogólny wzór i są ~~zdobione zgodnie z pułkiem, tj. nr 1423~~, tj. nr 308 [później nr 621, 636].”⁵¹

Natomiast szczegółowy opis spodni do jazdy konnej (*de cheval*) zwanych także jeździeckimi czy maneżowymi, znajdziemy w punkcie 9 rozdziału I dekretu cesarskiego z 7 lutego 1812 r. Według tego zapisu spodnie tego typu powinny wyglądać następująco:

„Proporcje.

⁴⁹ *Décret Impérial Relatif à l'Uniforme des Troupes à Cheval, du 7 Février 1812*, [w:] *Manuel de l'administration ...*, s. 238.

⁵⁰ Punkt 13 *Notes relatives* mówi: „Kalesony Iniane (*Caleçon de toile*) [gatk]. Kalesony Iniane kawaleryjskie były rodzajem spodni lub narzutek noszonych przez żołnierzy do marszu lub jazdy konnej. Szacunki sprzed 1810 roku, a także z lat 1810 i 1811, nie wspominają o kalesonach Inianych dla piechoty; jednakże dekret z 17 Frimaire, roku XI (7 grudnia 1801 r.), którego postanowienia zostały utrzymane w Instrukcji z 10 lutego 1806 r., przewiduje kalesony dla wszystkich oddziałów piechoty (z wyjątkiem pociągów artylerii). Kalesony te, służące jako podszewka do rajtuz lub spodni, są zaliczane do drugiej części budżetu ogólnego. Ponieważ dekrety wydane po dekreście Frimaire’a z 17 r. nie zawierały żadnych przeciwnych postanowień, kalesony Iniane można uznać za część munduru wszystkich korpusów piechoty i kawalerii (...) Ilość płótna potrzebna do podszycia spodni musi zostać odliczona, z wyjątkiem ilości użytej do podszycia pasa i dziurek od guzików do pończoch.

W uwagach z 1810 i 1811 r. spodnie przydzielano wszystkim oddziałom konnym, w tym oddziałom artylerii.

Dekrety z 19 stycznia i 7 lutego 1812 r. przyznawały Iniane kalesony wszystkim oddziałom, zarówno pieszym, jak i konnym, noszącym rajtuzy węgierskie spodnie lub rajtuzy; jednakże kalesony te miały zastąpić podszycie. Oddziały noszące skórzane spodnie nie były do nich uprawnione”.

⁵¹ Zachodzi tutaj jakiś błąd, gdyż pkt. 1423 rękopisu Bardina odnosi się do uzbrojenia oficerów strzelców konnych. Natomiast pkt. 1402 dotyczy *pantalons à cheval* ogólnego wzoru 308 dla strzelców konnych. Por. P. L. Dawson, *Napoleon's Hussars and Chasseurs. Uniforms and Equipment of the Grande Armée, 1805–1815*, Pen & Sword Books 2023, s. 6 i 8. W punkcie 1437 rękopisu Bardina dotyczącym umundurowania „szwoleżerów francuskich”, przekreślono, że spodnie te „są takie same jak u huzarów”, a później dodano, że „będą zgodne z ogólnym modelem, tj. nr 308”; por. P. L. Dawson, *Napoleon's Dragoons and Lancers*, s. 169. Punkt 11 *Notes relatives* mówi, że „Spodnie materiałowe podszyte skórą, znane jako spodnie jeździeckie lub maneżowe. Spodnie płócienné podszyte owczą skórą zostały dodane do munduru huzarów w 1810 roku, przedłużając żywotność spodni węgierskich do dwóch lat. Dekret z 7 lutego 1812 roku przyznał wszystkim oddziałom konnym (w tym huzarom) spodnie podszyte owczą skórą: spodnie te stały się znane jako spodnie jeździeckie; w związku z tym spodnie przyznane huzarom w 1810 roku uległy modyfikacji w tym zakresie”. W punkcie 12 *Notes relatives* czytamy, że wraz z wprowadzeniem spodni do jazdy konnej podszytych skórą zostają zniesione spodnie stajenne.

Spodnie jeździeckie będą z sukna w tym samym kolorze co okrycie wierzchnie płaszcz, z wyjątkiem huzarów; będą szerokie i zapinane od góry do dołu na buty, z 18 guzikami z kości po każdej stronie; będą miały szeroki ściągaczem, podszyty zarówno wewnątrz, jak i po bokach, pasem płótna o szerokości 40-45 milimetrów (około 18–20 linii). Spodnie będą obszyte po bokach lampasem w tym samym kolorze i przytrzymywane strzemiączkiem o szerokości 25 milimetrów (około 1 cala).

Pas spodni.

Pas będzie miał 80 milimetrów (około 3 cali) szerokości: jego górna krawędź będzie wystawała 160 milimetrów (około 6 cali) ponad wcięcie bioder; będzie miał materiałowe guziki do szelek; nie będzie miał kieszeni.

Podszycie w kroku.

Skóra cielęca, przyszyta od góry do dołu między udami a nogawkami, będzie podszyciem spodni. Będzie zaczynać się w kroku, 135 lub 160 milimetrów (około 5 lub 6 cali) od górnej krawędzi krocza i rozciągać się, aby całkowicie zakryć kolana, sięgając 40 milimetrów (około 18 linii) od guzików u dołu spodni. Wokół dolnej krawędzi spodni będzie znajdował się mankiet z tej samej skóry, o wysokości 110 milimetrów (około 4 cali). Podszycie krocza będzie przyszyte w odległości 270 do 325 milimetrów (około 10 do 12 cali) od górnej krawędzi paska i zakryje materiał, sięgając 55 lub 80 milimetrów (około 2 lub 3 cali) od dołu. Kolana będą podszyte kawałkiem płótna.⁵²

Kolejny punkt rękopisu Bardin'a to: „1540. Pantalony drelichowe (*Pantalon de treillis*) są takie same jak u piechoty, tj. nr 311 [zmienione na 312 i 326]”⁵³. Dzięki zapisom w punkcie 8 rozdziału I dekretu cesarskiego z 7 lutego 1812 roku znamy opis tego typu spodni, który brzmi następująco: „Spodnie drelichowe będą miały taką samą wysokość jak spodnie materiałowe i będą miały kieszeń wykonaną w ten sam sposób. Będą wystawać 110 milimetrów (około 4 cali) od podłoża i będą na tyle luźne, że będzie można je nosić na butach.”⁵⁴

Następny punkt w rękopisie Bardina, później całkowicie wykreślony, wymienia szelki („1540. Szelki są takie same jak u piechoty, nr 22”), nie podając ich szczegółów.

Rozkazem z 11 września 1811 roku szwoleżerowie otrzymali płaszcze z rękawami (*manteaux-capote*), które miały nie utrudniać im posługiwania się lancą⁵⁵. W sekcji dotyczącej „lekko-konnych polskich” rękopisów Bardin'a i „wersji cesarskiej” tomu I jest tylko krótka wzmianka odnosząca się do płaszcza. W rękopisie z Muzeum Armii czytamy: „1541. Płaszcz-kapota jest z białego sukna i ma te same wymiary co lekko-konnych francuskich, tj. Nr 1440. [w zależności od tomu były to numery 1418-1422, zmienione na 1433-1437]” Musimy więc cofnąć się do Sekcji 5 „Lekko-konni francuscy”, Art. 1 „Ubiór”, gdzie znajdujemy następujący opis płaszcza szwoleżerów:

„1440. *Manteau-capote*⁵⁶ zostanie uszyty z białego sukna. Z przodu będzie miał 190 mm wysokości i 245 mm wysokości. Z tyłu będzie miał 130 mm. Średnica u [nieczytelne] wyniesie

⁵² *Décret Impérial Relatif à l'Uniforme des Troupes à Cheval, du 7 Février 1812*, [w:] *Manuel de l'administration* ..., s. 239.

⁵³ Pkt. 1438 rękopisu Bardin'a opisuje spodnie robocze szwoleżerów francuskich jako „takie same jak dla karabinierów”, co zostało zastąpione „będą zgodne z ogólnym modelem, tj. nr 311”; por. P. L. Dawson, *Napoleon's Dragoons and Lancers*, s. 169. W punkcie 18 *Notes relatives* czytamy, że „Białe płóciennne spodnie, wydane jednostkom piechoty dekretem z 19 stycznia 1812 r., były wliczane do limitu bielizny i obuwia; stanowiły część podstawowego wyposażenia i były wydawane rekrutom jako pierwsze. W związku z tym nie miały ustalonego okresu przydatności”.

⁵⁴ *Décret Impérial Relatif à l'Uniforme des Troupes à Cheval, du 7 Février 1812*, s. 238-239.

⁵⁵ SHDDT Xc 180 5 1e *Lanciers 1811–1814. Dossier 1815. Rapport 5 Décembre 1820*, za P. L. Dawson, *Napoleon's Dragoons and Lancers*, s. 165.

⁵⁶ Punkt 14 *Notes Relatives* głosi, że „Płaszcz (*Capote*). Płaszcze zostały nadane dekretem z 25 kwietnia 1806 roku. Płaszcze dla artylerii zostały zastąpione, zgodnie z dekretem z 7 lutego 1812 roku, płaszczami z rękawami”. Natomiast w punkcie 15 czytamy, że „Płaszcz karabinierów, kirasjerów i dragonów jest jedynym, który dekret z 7 lutego 1812 r. zachował pod nazwą płaszcz (*manteau*); płaszcz pozostałych oddziałów konnych przyjął nazwę płaszcz z rękawami (*manteau à manches*), ponieważ dodano rękawy”.

650 mm, a w klatce piersiowej 700 mm, u podstawy 44 mm. Cztery dziurki na guziki znajdują się z tyłu płaszcza i są osadzone 70 mm poniżej krawędzi kołnierza.

1441. Kołnierz ma 95 mm wysokości z tyłu i jest o 10 mm niższy z przodu. Istnieje również kołnierz w formie peleryny, który ma 450 mm wysokości z tyłu i 460 mm wysokości z przodu i 195 mm obwodu. Przednia krawędź jest zagięta do tyłu. Peleryna ma trzy guziki i dziurki na guziki rozmieszczone równomiernie. U góry znajduje się mocny haft i oczko do zapięcia płaszcza.

1442. Na wysokości pośladków z tyłu, w odległości 190 mm, będzie znajdował się otwór o głębokości 215 mm. Otwór będzie zakryty łatą o szerokości 40 mm i tej samej wysokości co otwór. Pośrodku pośladków z tyłu będzie znajdował się otwór o szerokości 490 mm. Po obu stronach otworu będzie przyszyty pasek sukna o szerokości 25 mm, podtrzymujący guziki, które będą zapinane pośrodku na cztery guziki, równomiernie rozmieszczone wzdłuż otworu, ostatni będzie znajdował się 160 mm od dolnej krawędzi.

1443. Rękawy będą podszyte lnem i będą miały szerokość 230 mm przy otworze, 200 mm pośrodku i 190 mm przy mankiecie; będą miały długość 600 mm i będą miały mankiety, przybite na kwadratowo, o wysokości 130 mm.

1444. Płaszcz wyłożony jest frezowaną serżą w kolorze licowym, o szerokości od 215 do 240 mm i opadającej do 160 mm od dolnej krawędzi płaszcza.⁵⁷

Opis ten możemy porównać z zamieszczonym w rozdziale I dekretu cesarskiego z 7 lutego 1812 roku, gdzie specyfikacja płaszcza szwoleżerskiego wygląda następująco:

„Materiał

Ten płaszcz, wykonany w formie szynela, będzie biały i będzie miał rękawy; jego długość z przodu będzie wynosić od 1,19 m do 1,245 m (44 do 46 cali); jego długość z tyłu będzie wynosić od 1,245 m do 1,300 m (46 do 48 cali). Szerokość w ramionach będzie wynosić 650 mm (24 cale); w klatce piersiowej będzie wynosić 700 mm (około 26 cali); jego długość u dołu będzie wynosić 4,44 m (13 stóp i 8 cali). Z przodu płaszcz będą cztery dziurki na guziki, 70 mm (około 2,5 cala) od kołnierza.

Kołnierz.

Kołnierz będzie miał 95 mm (3,5 cala) wysokości i będzie o 10 mm (4 paski) niższy z przodu. Do tego płaszcz zostanie dopasowany duży kołnierz lub peleryna o szerokości 450 milimetrów (16,5 cala) z tyłu i 460 milimetrów (17 cali) z przodu. Jego obwód wyniesie 1950 milimetrów (6 stóp). Przednia krawędź będzie zlicowana; peleryna będzie miała trzy guziki i trzy dziurki na guziki, równomiernie rozmieszczone; na szwie zostanie umieszczony mocny haczyk na płaszcz.

Rozmiar płaszcza.

Będą dwa otwory o szerokości około 215 milimetrów (8 cali) przy szwie w talii i około 190 milimetrów (7 cali) od otworu na rękę; będą one zakryte panelem o szerokości około 40 milimetrów (18 linii). Środek dolnego paska będzie miał rozcięcie o długości 490 milimetrów (18 cali); Do prawej strony zostanie dodany pasek materiału o szerokości 25 mm (około 2,5 cm) i przyszyty, aby podeprzeć guziki. Otwór można zapiąć czterema równo rozmieszczonymi guzikami, z których ostatni znajduje się 160 mm (6 cali) od dołu.

Rękawy i obszycia.

Rękawy, które zostaną podszyte płótnem, będą miały 230 mm (8,5 cala) szerokości przy pachach, 200 mm (7,5 cala) przy łokciach i 190 mm (7 cali) przy obszyciu. Będą miały 600 mm

⁵⁷ Patrz. P. L. Dawson, *Napoleon's Dragoons and Lancers*, s. 170. Na s. 171 autor zauważa, że płaszcz z rękawami (*manteau-capote*) nie był zapinany na guziki na całej długości, jak lubią to sugerować artyści i rekonstruktorzy.

(22 cale) długości. Obszycie, wykonane w formie mankietu, będzie miało 130 mm (około 13 cm) wysokości dookoła.

Podszewka.

Płaszcz będzie podszyty z obu stron odmienną tkaniną o szerokości od 215 do 240 milimetrów (około 8 do 9 cali). Podszewka będzie wystawać 160 milimetrów (6 cali) od dołu płaszcza.”⁵⁸

Kolejny fragment rękopisu Bardin’a w części dotyczącej „lekko-konnych polskich” poświęcony jest nakryciom głowy. Interesujące, że w dekrete cesarskim z 7 lutego w ogóle nie ma takowej części, a jej pominięcie może wskazywać na brak ostatecznej decyzji co formy czapki „lekko-konnych polskich”, choć wśród rysunków (patrz rycina nr 1544) dołączonych w II tomie wydawnictwa La Goupil’a taką czapkę znajdujemy. Warto zwrócić uwagę, że zarówno w opisie Bardin’a, jak i na rysunku czapki nie ma jednego charakterystycznego elementu dla czapek ułanów nadwiślańskich i ich następców oraz szwoleżerów gwardii cesarskiej – mianowicie blachy naczelnej w formie promienistej półtarczy. Widoczne są one natomiast na czapkach oficera i żołnierzy kompani wyborczej na planszach Carla Verneta. Nie wiemy czy zachowanie blachy są przykładami jedynie z czapek oficerskich i żołnierzy kompanii wyborczej czy też cały pułk posiadał blachy zgodnie z tradycją, ale poza regulaminem lub czy też zostało to uregulowane jakimś osobnym rozporządzeniem.

„Art. 2. NAKRYCIE GŁOWY

1542. Nakrycie głowy podoficerów i szeregowych składa się z czapki⁵⁹ i furażerki⁶⁰.

1543. Czapka, zgodna z rysunkiem nr 1543, ma 220 mm wysokość. Szerokość w górnej części, która jest kwadratowa ma 245 mm. Otok wykonany jest z mocnej skóry bydlęcej i ma 75 mm wysokości. Wierzch pokryty jest suknem w kolorze niebieskim cesarskim, zszytym na miejscu. Miejsce styku skóry i sukna pokryte jest kawałkiem białej lnianej taśmy o szerokości 35 mm, której środek znajduje się na styku dwóch części czapki. Krawędzie czapki [kwater] ozdobione są białym sznurkiem zwanym *soutache* [żyłką] i krzyżują się u góry [na wierzchu denka]; w każdym rogu znajdują się cynowe gwoździe. (Zob. rys. nr 1524 1536) Prawy gwóźdź jest wyposażony w haczyk przeznaczony do podtrzymywania paska pod brodę [podpinkę]. Wnętrze wykonane jest z tektury pokrytej naoliwioną tkaniną, każda strona wzmocniona jest włożoną trzcinką wierzbowa.

~~1544. Wnętrze czapki wykonane jest z tektury i pokryte naoliwionym materiałem, a wszystkie cztery boki [kwatory] wzmocnione są włożoną trzcinką wierzbowa. [fragment ten jest zgodny z opisem w „wersji cesarskiej”]~~

1544. Po obu stronach otoku czapki znajdują się głowy lwów; jedna z nich ozdobiona jest białym metalowym łańcuchem, który ma tworzyć pasek podbródkowy [podpinkę] o szerokości 40 mm. Pasek podbródkowy jest podszyty niebieskim suknem i składa się z 32 kótek; po drugiej stronie w pysku lwa przymocowany jest haczyk. Patrz rycina ogólna nr 1544 [w rękopisie z 1813 r. w SHAT zmienione na 1522, następnie na 1537].

⁵⁸ *Décret Impérial Relatif a l'Uniforme des Troupes a Cheval, du 7 Février 1812*, [w:] *Manuel de l'administration et de la vérification des masses d'habillement et de harnachement et ferrages*, Le Goupil, Paris 1812, s. 234-235.

⁵⁹ Punkt 24 *Notes relatives* mówi, że „Hełmy dla lekkiej kawalerii wydano tylko pierwszym sześciu pułkom; trzy ostatnie miały nosić czapki w stylu polskim”, co potwierdza punkt 26 brzmiący „Czapka polska [Bonnet à la polonaise] przyznana szwoleżerom dotyczy tylko trzech ostatnich pułków”.

⁶⁰ „bonnet de police” w regulaminie Bardin’a oznacza furażerkę typu „pokalem” z okrągłym denkiem i wysokim otokiem. Furażerka tego typu po raz pierwszy została wprowadzona w armii francuskiej w roku 1767, usankcjonowana regulaminem roku 1786, miała ona polską genezę (zwana wtedy także „polakem”). Mimo, że praktyczna, to jednak 1 kwietnia 1791 r. została zastąpiona trójkątną furażerką typu „dragonne” i ponownie powróciła dopiero w „regulaminie Bardin’a”. Por. hasło „Bonnet de police” w: V. Bourgeot i A. Pigeard, *Encyclopédie des uniformes*, s. 62-65 i P. L. Dawson, *Napoleon's Imperial Guard Uniforms and Equipment*, t. 1: *The Infantry*, Pen & Sword Books 2019.

1545. Czapka ozdobiona jest z zewnątrz daszkiem z lakierowanej skóry, lekko wklęsłym [wygiętym], obramowanym białą metalową krawędzią w kształcie podkowy o szerokości 7 mm.

1546. Osłona karku, dostosowana jest do czapki, będzie taka sama jak osłona w czaku⁶¹. Po lewej stronie czapki umieszczona jest wełniana kokarda. Zwieńczona jest pomponem⁶² w barwach kompanii, takim samym, jakiego używa kawaleria nr 326 [zmienione kolejno na 327 i 342].”

Na lewej kwaterze czapek „szwoleżerów polskich” noszono okrągłe pompony w kolorach stosowanych według ogólnych zasad w kawalerii francuskiej a oznaczające kompanie pułku. Dla pierwszych kompanii poszczególnych szwadronów były to następujące kolory: czerwony dla 1. szwadronu, błękitny dla 2. szwadronu, złocisty dla 3. szwadronu, fioletowy dla 4. szwadronu. Drugie kompanie każdego szwadronu wyróżniały się białym środkiem pomponu, przy zasadniczej barwie pomponu przypisanej szwadronowi.

W rękopisach w SHAT, zarówno w tym z 1812 i z 1813 roku, kolejny punkt (1525, zmieniony na 1539 i ostatecznie na 1540) wymienia niebieską furażerkę zgodną ze wzorem 45 do 48.

Kolejny fragment dotyczący umundurowania „lekko-konnych polskich” w rękopisie Bardin’a poświęcony jest oznakom wyróżniającym podoficerów oraz trębaczy. Zastosowane oznaczenie stopni podoficerskich w formie galonów naszywanych w dolnej części rękawów oraz szewronów za lata wysługi jest analogiczne jak w lekkiej piechocie i podobne do zasad ogólnych stosowanych w piechocie liniowej, artylerii czy większości rodzajów kawalerii liniowej (za wyjątkiem huzarów). Żołnierze kompanii wyborczych mieli zostać wyróżnieni naramiennikami z czerwonymi frędzlami, pióropuszem. Co prawda w pkt. 1547 został wymieniony futrzany kołpak, ale nie widnieje on w tabelach należności i kosztów przewidzianych dla „lekko-konnych polskich”. Można więc przypuszczać, że nie używano go w pułkach 7., 8. i 9.

W przypadku umundurowania trębaczy doszło do znacznych zmian i zerwania dotychczasowej tradycji pułków ułanów nadwiślańskich. Wiązało się to ze zmianą barwy zasadniczej mundurów trębaczy na powszechnie używaną w armii francuskiej tak zwaną „zieleń liberii cesarskiej” wyróżniającą trębaczy oraz doboszy. Innym nowym elementem, także wspólnym dla całej armii francuskiej, było zastosowanie na pasamony obszywające kurtkę trębaczy złotego galonu zwanego „cesarskim” charakteryzującego się naprzemiennie umieszczonym inicjałem „N” i orłem cesarskim.

„Art. 3. OZNAKI WYRÓŻNIAJACE”⁶³

⁶¹ „Lekka kawaleria” otrzymała zezwolenie na noszenie pokrowców na czaka wykonanych z lnu i ceraty”. Punkt 27 *Notes relatives* stwierdza, że „Pokrowce na czaka, pokrowce na ładownice, pokrowce na pochwy, pokrowce na ostrogi i inne tego typu przedmioty niewymienione w regulaminie.

Wszystkie te różnorodne przedmioty, których używanie zostało utrwalone w jednostkach, są odpowiedzialnością podoficerów i żołnierzy; ogólny budżet na odzież nie pokrywa kosztów, ani na pierwsze wydanie, ani na wymianę”.

⁶² W punkcie 25 *Notes relatives* czytamy: „Pióra zostały umieszczone na koszt żołnierzy na mocy dekretu z 4 Brumaire’a roku X; dekret z 17 Frimaire’a roku XI umieścił je w kosztach drugiej części masy ogólnej. Instrukcja z 10 lutego 1806 r. zezwalała na ich wymianę, pod warunkiem, że wymiana ta nie będzie powtarzana zbyt często. Pióro można zatem uznać za część munduru żołnierzy do stycznia 1811 r., ponieważ wówczas pióropusze zostały zniesione dla wszystkich oddziałów bez wyjątku i zastąpione pomponami dla kawalerii i artylerii oraz frędzlami dla piechoty i lekkiej kawalerii.”

⁶³ Punkt 20 *Notes relatives* głosi, że „Oznaczenia specjalne dla podoficerów, muzyków itp. nie były częścią okresu przydatności munduru. Zatem, gdy żołnierz otrzymuje awans na nowy stopień lub zostaje zdegradowany, naszywki muszą zostać przekazane jego kapitanowi, który przekazuje je osobie go zastępującej, tak aby zawsze była tylko taka liczba pracowników niezbędna do obsady szeregów, niezależnie od liczby awansów”.

1547. Podoficerowie⁶⁴ mają te same oznaki stopni, co piechota lekka i są one w tym samym miejscu (Zob. nr 58, 59, 63). Oznaczenia weterynarzy i kowali odpowiadają nr 328 i 340 [zmienione odpowiednio na 634 i 638, a później na 649 i 653]⁶⁵. Kompania wyborcza wyróżnia się naramiennikami⁶⁶ i czapką grenadierów.⁶⁷

„1548. Trębacz lekko-konnych polskich będą stosować się do ogólnych rozporządzeń 338 i 339 [zmieniane kolejno z 341 i 342 na 639 i 640, ostatecznie na 654 i 655], z wyjątkiem formy kurtki. Kurtka, jak dla wszystkich trębaczy, będzie zielona, krojona jak dla pułku, ale bez wyłogów. Taśma będzie umieszczona wzdłuż górnej części kołnierza, na mankietach, na plecach i wyłogach i będzie zgodna z tą używaną przez doboszy. Każdy rękaw będzie ozdobiony 7 odwróconymi szewronami [kątami]. Tylne części będą ozdobione taśmą w kształcie dwóch szewronów skierowanych ku górze. Kieszenie będą ozdobione trzema szewronami brandenburskimi⁶⁸, zakończonymi szewronami. Wysokość szewronów z tyłu będzie wynosić 70 mm i będzie kończyć się w miejscu, w którym stykają się z lamówką kieszeni. Guziki z tyłu będą rozmieszczone w odstępie 80 mm. Podszewka kurtki będzie w kolorze zielonym.”

Natomiast w rozdziale VII dekretu cesarskiego dotyczącego ubioru kawalerii z 7 lutego 1812 roku poświęconego ubiorowi trębaczy (*Margues distinctive des Trompettes*), w punkcie 25 znajdujemy następujący opis kurtki "Trębaczy pozostałych trzech pułków szwoleżerów":

„Kurtka.

25. Trębacz lekko-konnych polskich będą nosić kurtkę uszytą w tym samym stylu, co kurtka pułkowa. Tasiemka na kołnierzu, wyłogach, klapach i połach będzie taka sama jak u doboszy. Każdy rękaw będzie miał siedem tasiemek. Dół paska będzie wykończony wzdłuż każdego szwu tasiemką tworzącą dwa punkty u góry i jeden u dołu [czyli kąt]. Kieszeń będzie miała trzy dziurki na guziki zakończone punktowo; górna i dolna będą miały 70 milimetrów (około 2,5 cala) długości, mierząc od ich punktów do wypustki klapy łącznie. Środkowa dziurka będzie miała 80 milimetrów (około 3 cali).⁶⁹

W II tomie *Dessins Faisant* zamieszczone zostały też wzory płomieni do tręb kawylerii. Dla tręb pułków strzelców konnych, huzarów, lekkiej artylerii i lekko-konnych przewidziano płomienie w kształcie proporca do lancy, obszyte frędzlami, z herbem cesarskim na awersie i

⁶⁴ Dla pułków szwoleżerów francuskich pkt. 1456 rękopisu Bardin'a posiada tekst zredagowany później i brzmi on: „Znaki rozpoznawcze sierżantów i sierżantów są złote, a kaprali – z żółtej wełny. Będą one zgodne z ogólnymi rozporządzeniami nr 335 i 337 i będą umieszczone tak jak dla lekkiej piechoty, tj. nr 58, 59 i 63. Oznaczenia weterynarzy i kowali będą zgodne z nr 328 i 340”. Por. P. L. Dawson, *Napoleon's Dragoons and Lancers*, s. 170-171.

⁶⁵ Opis umundurowania weterynarzy kawalerii barwy czarnej z czerwonym symbolem podkowy na rękawie znajdujemy w regulaminie z 7 lutego 1812. Omawia go też V. Bourgeot i A. Pigéard, *Encyclopédie des uniformes ...*, s. 664-666.

⁶⁶ Pkt. 17 *Notes relatives* mówi, że: „Naramienniki noszone przez piechotę i kawalerię są zarezerwowane wyłącznie dla kompanii elitarnych [wyborczych]; muszą być czerwone i ozdobione frędzlami. Woltyżerowie nie mogą nosić żadnych naramienników, pod żadnym pozorem. Kompanie wyborcze strzelców konnych i huzarów również nie mają prawa do naramienników. Dekret z 7 lutego 1812 roku nie przewiduje naramienników dla dragonów.” Punkt ten nie wspomina w ogóle o szwoleżerach.

⁶⁷ Natomiast zgodnie z punktem 23 *Notes relatives* „(...) futrzane kołpaki w kawalerii nosili tylko grenadierzy, karabinierzy i elitarne kompanie wojsk konnych; zniesiono je we wszystkich korpusach z wyjątkiem dragonów, strzelców konnych i huzarów”, tak więc nie powinny się one pojawiać w 7., 8., 9. pułkach szwoleżerów. Na rysunkach C. Verneta żołnierze kompanii wyborczych noszą czapki z blachą naczelną i pióropuszem. W tabelach efektywów i kosztów szwoleżerów polskich wymieniane są „pióra” czyli pióropusze przewidziane dla kompanii wyborczych.

⁶⁸ Taśmy brandenburskie (z geometrycznym motywem powtarzających się poziomych rombów) były takie jak w reszcie kawalerii, choć w oryginalnym tekście dotyczącym umundurowania szwoleżerów francuskich mowa jest o obramowaniach galonem cesarskim, który to fragment zmieniono na brandenburskie dopiero w zapisie z kwietnia 1813 r. Por. P. L. Dawson, *Napoleon's Dragoons and Lancers*, s. 171. Galony brandenburskie por. V. Bourgeot i A. Pigéard, *Encyclopédie des uniformes*, s. 261-262.

⁶⁹ *Décret Impérial Relatif à l'Uniforme des Troupes à Cheval, du 7 Février 1812*, s. 250.

numerem oraz nazwą jednostki na rewersie. Nic nie wiadomo, aby pułki 7. i 8. Posiadały takowe płomienie do trąbek. W związku z tym nie wiadomo, czy jeśliby powstały byłyby one w kolorze zielonym czy niebieskim.

Drukowane wersje dekretu cesarskiego z 7 lutego 1812 r. dotyczącego umundurowania kawalerii w zasadzie milczą na temat pozostałego wyposażenia (za wyjątkiem mantelzaka) liniowej jazdy cesarskiej, w tym szwoleżerów. Informacje na ten temat jako dotyczące także innych rodzajów kawalerii, znajdujemy w rękopisach Bardin'a, tomie I „wersji cesarskiej” oraz rozrzucone w innych dokumentach. W artykule 4 „Broń i wyposażenie” rękopisu Bardina poświęconej „lekko-konnym polskim” czytamy jedynie: „1549. Uzbrojenie i wyposażenie są dokładnie takie same jak dla francuskich lekko-konnych (zob. nr 1459) [w kolejnych wersjach 1438-1441 i 1463-1466, ostatecznie 1454-1457]⁷⁰, z wyjątkiem butów, które są w polskim stylu”. Tak więc chcąc dowiedzieć się więcej musimy sięgnąć do artykułu 4, ale dotyczącego uzbrojenia „lekko-konnych francuskich”, gdzie znajdziemy następujący jego opis:

„1459. Broń kaprali i szwoleżerów będzie obejmować lancę, szablę, karabinek (*mousqueton*⁷¹) i pistolet⁷². Toporek lub sierp będzie noszony w lewym olstrze, a także but [tulejkę] do lancy, pasek mocujący przymocowany do pierścienia między olstrami. Aby lansjer mógł wsiadać i zsiadać oraz walczyć pieszo, karabinek będzie przymocowany do pasa do karabinka (*portemousqueton*) [bandolieru], a lanca będzie umieszczona po lewej stronie w bucie⁷³ przymocowanym do strzemienia. Pistolet będzie noszony w prawym olstrze. Sierzanci, furierzy, trębacze i kowale nie będą uzbrojeni w lancę ani karabin. Zamiast tego będą uzbrojeni w dwa pistolety.

1440. Wyposażenie jest takie samo jak dla huzarów jest takie samo jak dla strzelców konnych⁷⁴. Porozec lancy składa się z dwóch różnych kawałków frezowanej serży⁷⁵. Porozczyk jest cięty w dwa punkty [ogony]. Górna i dolna część [krawędź] są proste i mają długość 670

⁷⁰ Dawson zauważa, że w dokumentach Rousselota znajduje się rycina Martineta datowana na 1813 rok, przedstawiająca żołnierzy 7, 8 i 9 Pułków Szwoleżerów-Lansjerów z czarnymi lederwerkami. Oficjalnie lansjerzy byli zwolnieni z obowiązku stosowania czarnej skóry bydlęcej (por. SHDDT Xs 525, *Décret 19 Aout 1813*), ale jeśli Martinet ma rację, to użycie takich przedmiotów było raczej kwestią pragmatyzmu niż przepisów. Por. P. L. Dawson, *Napoleon's Dragoons and Lancers*, s. 209. *Notes relative* w punkcie 32 opisuje, że „Metalowe manierki są dostarczane z magazynu odzieżowego do magazynu obozowego; są wydawane tylko na potrzeby początkowej dystrybucji, a za ich wymianę odpowiadają podoficerowie i żołnierze. Butle te zastępują małe manierki, które wcześniej nosili podoficerowie i żołnierze”.

⁷¹ Ten zapis sugerowałby karabinek typu huzarskiego. Przeczą temu jednak zapisy w tabelach efektów i kosztów, w których mowa jest o karabinku oraz pendecie z żabką do bagnetu. Karabinki huzarskie *mousqueton modele 1786* starano się zastępować nawet w pułkach huzarów karabinkami kawaleryjskimi wz. 1777 w wersji AN IX.

⁷² Było to zgodne z treścią *Instruction du Ministre de la guerre, pour le Service des Chevaux-légers avec les Cuirassiers, et sur la manière de se servir des Carabines et Mousquetons donnés à ces deux armes. Du février 1812* wprowadzającej w życie zapisy dekretu cesarskiego z grudnia 1811 r. dotyczącego przydzielenia po jednym pułku szwoleżerów-lansjerów do każdej z dywizji kirasjerów. Dekret opisuje także uzbrojenie szwoleżerów-lansjerów, zasady ich współdziałania z kirasjerami oraz walkę ogniową konną i pieszą. W punkcie 10 czytamy, że „lansjerzy będą mieli tylko jeden pistolet, który będą nosić po prawej stronie; jeśli zajdzie taka potrzeba, małą siekierę można umieścić po lewej stronie”. Natomiast w punkcie 11, że „karabin lansjera będzie noszony po lewej stronie, prostopadle do kolby, będzie spoczywał w bucie i będzie przymocowany do łęku siodła za pomocą paska obejmującego kolbę”. Na zakończenie dokumentu wymienione są elementy skórzane, które trzeba dodać do wyposażenia kirasjerów i szwoleżerów-lansjerów. Dla tych ostatnich wymienione są: „drugi but [tuleja] na lewym strzemieniu, pasek obejmujący lewe strzemie oraz rękaw [tuleja lub pętla?] na tylnym łęku do zabezpieczenia lancy podczas walki pieszo”. Były to elementy pozwalające na przerzucenie lancy na lewe ramię celem prowadzenia ognia z karabinka lub wręcz postawienie lancy przy koniu w przypadku spieszenia do walki pieszej. Por. *Journal Militaire*, 1812 cz. 2, s. 5 i 11. Pokrywało by się to więc z uzbrojeniem szwoleżerów-lansjerów gwardii cesarskiej przed kampanią rosyjską. Niestety nie wiemy, na ile zostało to urzeczywistnione w pułkach szwoleżerów liniowych. Por. również: *Le double armement des lanciers sous le Premier Empire*, „Carnet de la Sabretache”, 1 (1893) s. 8-26.

⁷³ Butem nazywano skórzaną tuleję przymocowaną skórzanym paskiem do zewnętrznej strony strzemienia, w której osadzano tylec lancy, aby nie musieć jej cały czas unosić w ręku.

⁷⁴ 30 września 1811 r. Ministerstwo Wojny zarządziło wymianę u szwoleżerów szerszych pasów kirasjerskich (nie były one stosowane w pułkach nadwiślańskich, a więc nie było co wymieniać) na pasy stosowane przez strzelców konnych. Por. P. L. Dawson, *Napoleon's Dragoons and Lancers*, s. 167.

⁷⁵ serża (*serge*) to mocna tkanina o ścisłym, diagonalnym, widocznym splocie, znana z trzymania formy.

mm. W środku, gdzie oba kolory się spotykają, od początku do początku [styku] ogonów, [długość] wynosi 335 mm. Przeciwległy koniec jest wzmocniony paskiem skóry o szerokości 20 mm, pokrytym licem i przebitym trzema oczkami. Proporzec jest przymocowany do drzewca lancy za pomocą żelaznych oczek, które są zamocowane pośrodku drzewca pod głowicą [głównią] lancy. Pas ma szerokość 245 mm od góry do dołu. Górna część proporca jest w kolorze korpusu *habitu*, dolna część jest w kolorze okładzin pułku⁷⁶.

1441. ~~Temblak lancy wykonany jest z białej skóry bydlęcej, jest [nieczytelne] zgodny z grawerowanym wzorem 1390.~~ Temblak lancy.⁷⁷

Chcąc się zorientować, jak mogli być wyposażeni żołnierze szwoleżerów uzbrojeni w karabinki kawaleryjskie możemy przywołać zapis Art. 4 „Broń i wyposażenie” strzelców konnych:

„1410. Wyposażenie obejmuje ładownicę (*giberne*), pas do ładownicy (*porte-giberne*), bandolier do karabinka (*banderole-porte-mousqueton*), pas do szabli, temblak do szabli, parę butów z ostrogami i mantelzak.

1411. Ładownica jest dokładnie taka sama, jak u ~~huzarów~~ w lekkiej artylerii, tj. nr 1234 i 1244.

1412. Pas do ładownicy będzie zgodny z ~~uzbrojeniem huzarów, tj. nr 1302,~~ z nr 1245.

1413. Bandolier do karabinka będzie zgodny z ogólnymi rozporządzeniami nr 365. [6 linii tekstu usunięto]

1414. Pas do szabli jest taki sam jak dla lekkiej artylerii, tj. nr 1250–1257⁷⁸.

1415. Temblak do szabli jest taki sam jak w ogólnym modelu, tj. ~~nr 350,~~ nr 353.

1417. Mantelzak jest wykonany z sukna w kolorze cesarskiej zieleni⁷⁹ i jest zgodny z ogólnym modelem, tj. nr 350.⁸⁰

W zestawieniu wyposażenia strzelców konnych w wydawnictwie La Goupil'a znajdujemy następujący opis:

„Pas [pendet] ze skóry bydlęcej.

Szerokość 16 linii; pas w trzech częściach; wykończenie ze skóry w stylu węgierskim; każdy element o długości 51 cali, łącznie ze szlufkami; dwa mocne, podwójnie szyte pierścienie; dwie dwuczęściowe szlufki do paska, każda z mosiężnymi klamrami i haczykami, pierwsza o długości 21 cali, druga o długości 33 cali. [cena] 3 fr. 50 c.

Ładownica

Zakrzywione etui [skrzynka nabojoowa], z 20 otworami na naboje, o wysokości 3 cali, szerokości 9 cali i grubości 27 linii, pokryte jest skórą licową; boki z mocnej, ciętej skóry, z mocnym, podwójnie szytym mosiężnym pierścieniem; dwie klapy ze skóry licowej zakrywają drewno [skrzynkę nabojoową]; kłapa w dwóch częściach; górna część o szerokości 9 cali, a dolna część tworząca pokrywę o szerokości 10 cali. Dwa elementy razem 8,5 cala wysokości, połączone

⁷⁶ Zgodnie z tym opisem w pułkach „szwoleżerów polskich” górna strefa proporczyka powinna być granatowa, natomiast dolna zgodna z barwą pułkową. Wydaje się, że ani w pułku 7. i 8., ani pozostałych szwoleżerów nie stosowano się do tej zasady. W przekazach ikonograficznych dominują proporczyki w biało-czerwone lub czerwono-białe.

⁷⁷ P. L. Dawson, *Napoleon's Dragoons and Lancers*, s. 172.

⁷⁸ W tabelach efektywów i kosztów dla „szwoleżerów polskich” wymieniony jest pendet z żabką do bagnetu.

⁷⁹ Zgodnie z dekretem z 11 września 1811 roku, który określił, że z zielonego sukna mają być wykonane: spodnie węgierskie, spodnie do jazdy, płaszcz, kamizelka oraz mantelzak (ze złotą lamówką). Por. P. L. Dawson, *Napoleon's Dragoons and Lancers*, s. 165. U „szwoleżerów polskich” zapewne byłby niebieski.

⁸⁰ P. L. Dawson, *Napoleon's Hussars and Chasseurs. Uniforms and Equipment of the Grande Armée, 1805–1815*, Pen & Sword Books 2023, s. 7.

szwem z dratwy i obszyte czarną skórą bydlęcą; do zamknięcia ładownicy służy pasek z groszkowanej skóry bydlęcej o długości 8 cali, z mosiężną klamrą z żelaznym bolcem, wszyty w pasek o długości 4,5 cala, wycięty ze szwu pokrywy. [cena] 2 fr. 25 c.

Pas do ładownicy ze skóry bydlęcej.

Dwuczęściowy, zakończony dwoma rzędami szwów w pierścieniach ładownicy; szerokość 21 linii, długość 4 stóp, wliczając końce; klamra z bolcem, suwakiem i zdobieniem z polerowanego mosiądzu. [cena] 2 fr. 75 c.

Pas do karabinka [bandolier] ze skóry bydlęcej.

Długość 4,5 stopy, szerokość 3 cale; kwadratowa klamra i dwa bolce, pętla i zdobienie, wszystko z mosiądzu; mocna żelazna pętla [kruczek/karabińczyk] do muszkietu i dwie pętle ze skóry bawolej. [cena] 7 fr. 50 c.

Kruczek [karabińczyk] do pasa do karabinka dostarczany jest osobno. [cena] 1 fr. 50 c.⁸¹

U La Goupil'a w *Dessins Faisant* znajdziemy rysunek nr 330 przedstawiający mantelzak lekkiej kawalerii, a w rozdziale VI dekrety cesarskiego z 7 lutego 1812 r. zamieszczony został następujący opis mantelzaka lekkiej kawalerii (*Porte-manteau de Cavalerie légère*) jaki używany był również przez szwoleżerów:

„Wymiary.

18. Mantelzak lekkiej kawalerii będzie wykonany z dzianiny w kolorach przydzielonych każdemu pułkowi i podszyty płótnem. Będzie miał kształt cylindryczny, o średnicy około 140 milimetrów (5 cali i 2 Linie); jego długość będzie wynosić około 550 milimetrów (20 cali); jego obwód będzie wynosić 490 milimetrów (18 cali). Jego okrągłe końce [denka] będą płaskie i obszyte wokół 20-milimetrową (9-liniową) tasiemką. Będą one podszyte od wewnątrz grubą skórą pokrytą płótnem.

Numer pułku⁸².

Numer pułku będzie umieszczony na obu końcach mantelzaka. Numery będą wykonane z tasiemki podobnej do tej na końcach; będą miały około 55 milimetrów (2 cale) wysokości.

Otwór.

Otwór mantelzaka, będzie miał 280 milimetrów (około 14 cali), będzie zapinany na sześć dzianinowych guzików i sześć dziurek; szerokość jego dolnej kłapy będzie wynosić 70 milimetrów (około 2,5 cala); jej zakładka będzie miała długość 210 milimetrów (około 8 cali) i również będzie podszyta *siateczką*. Dodatkowo z tej podszewki zostanie wykonana kieszeń z płótna, której otwór, pośrodku i w poprzek, będzie miał długość 140 milimetrów (5 cali, 2 paski) i będzie zamykany dwoma 10-milimetrowymi (4-liniowymi) paskami.

Kłapa.

Kłapa będzie zamykana trzema czarnymi skórzanymi paskami o długości 215 milimetrów (9 cali) i szerokości 25 milimetrów (1 cal). Zostaną one przymocowane, jeden na środku, a każdy

⁸¹ *Arrêté du Ministre de la Guerre Du 4 brumaire an X. Et at des dimensions et prix des Effets confestionees de toute nature, dont les Troupes doivent se pourvoir sur leur Masses, conformeement aa la loi du 26 fructidor an VII, et aa l'arreetee des Consuls de la Reepublique, du 9 thermidor an VIII.*, [w:] *Manuel de l'administration ...*, s. 18-19.

⁸² W niektórych podanych wymiarach zapewne zaszły pomyłki. Warto zauważyć, że na mantelzaku szwoleżera 8. Pułku przedstawionym przez Carla Vernet'a widnieje cyfra „2”, co jeszcze raz potwierdza przypuszczenie, że nowe regulacje raczej sankcjonowały stan zastany, uzupełniały go o nowe elementy i w niewielkim stopniu zmieniały.

z pozostałych 25 milimetrów (1 cal) od bocznego końca zakładki. Paski te zostaną przymocowane do trzech cynowanych, żelaznych klamer rolkowych; klamry te będą miały średnicę 25 milimetrów (1 cala) i będą wyposażone w czarny skórzany pasek i szlufkę.⁸³

W dalszej części opisu ubioru szwoleżerów polskich w rękopisie Bardin'a czytamy:

„1550. Buty⁸⁴ będą zgodne z regulaminem (Zob. nr 369 [zmienione na 383]); but jest krótki i okrągły; ma wysokość 190 mm i jest skrojony tak, aby górna krawędź była idealnie płaska.

1551. Ostrogi są ogólnego modelu lekkiej kawalerii (Zob. nr 1059). [w innych wersjach po prostu najpierw wzoru nr 375, następnie 389]

Art. 5. DROBNE WYPOSAŻENIE, BIELIZNA I OBUWIE

1552. Drobne wyposażenie szwoleżerów polskich będzie takie samo, jak w przypadku ogólnych dyspozycji, tj. nr 372–386 [później zmienione na 676-678, a ostatecznie na 691-693]. Będzie obejmować jedną torbę (*musette*), jeden przybornik (*trousse*)⁸⁵, trzy koszule, 2 skarpety z potrójnej nici, dwie chustki do nosa, czapkę nocną [szlafmycę] i parę getrów (*manchettes du botte*)⁸⁶.

Pełną listę rzeczy znajdziemy w tabelach efektywów oraz ich cennikach. Natomiast opisy części elementów przmunduru w innych dokumentach, z których dowiemy się między innymi, że koszula płócienna miała długość 91 cm z tyłu i 81 cm z przodu, w talii 63-71 cm szerokości, długość rękawa wynosiła 58-66 cm, kołnierz miał 38 cm długości i 8 cm wysokości, a pagony 5 cm szerokości. Pończochy o długości 24 cali wykonane były z potrójnej nici i występowały w wersji cieńszej (3,5-5 funty wełny na tuzin) i grubszej (4,5-5 funtów wełny na tuzin). Buty przygotowywano z "odwróconej skóry cielęcej, obszytej owczą skórą, podeszwa zewnętrzna z grubej, ciemno wyprawianej skóry, nabijana po bokach, a także na pięcie, odpowiednią ilością gwoździ o okrągłych główkach". Halsztuki o długości 16 i szerokości 2 cali wykonane były z czarnej gazy podszytej płótnem. Żołnierze kawalerii posiadali też worek na owies (furażowy) z niebielonego płótna o długości 3 stóp i 6 cali oraz szerokości 22 cali. Miał on poprzeczne rozcięcie po środku, a wożony był przerzucony z tyłu za siodłem. Do tego dochodziła jeszcze torba w kolorze ecru o długości 16 i szerokości 14 cali oraz skórzany pasek służący jako kantar do długości 3 stóp i 3 cali.⁸⁷

⁸³ *Décret Impérial Relatif à l'Uniforme des Troupes à Cheval, du 7 Février 1812*, [w:] *Manuel de l'administration ...*, s. 247-249.

⁸⁴ Są to tzw. „buty polskie”, z stosunkowo luźną cholewą i krótsze niż typu węgierskiego, przypominające bardziej XX wieczne saperki. „Buty, choć należą do głównego wyposażenia, nie są jednak naprawiane kosztem budżetu na odzież; dekret z 17 Frimaire, roku 11, obciążył te naprawy kosztami podoficerów i żołnierzy” mówi punkt 28 *Notes relatives*.

⁸⁵ W myśl punkt 31 *Notes relatives* „Przybornik (*trousse garnie*) to jest to, co ostatni wiersz ustępu 3 artykułu 14 tytułu 5 dekretu z 8 Floréal, roku VIII rozumie przez drobne przedmioty niezbędne do umundurowania. Nie jest on wydawany jako część pierwotnego wydania. Musi składać się z grzebienia do czyszczenia, grzebienia wygładzania, pary nożyczek, naparstka, trzech różnych igieł, dwóch kłębów nici, jednego bretońskiego i jednego w kolorze tła [barwie głównej]munduru; szydła; grubej nici; pary klipsów do getrów; ściągacz do guzików (*tire-bouton*); dwóch haftek do kołnierzyka; dwóch sprzączek do butów [dla wojsk pieszych]; dwóch sprzączek do getrów; dwóch sprzączek do podwiązek (w jednostkach, które zachowały *couloty*); szczołki do kurtki; szczołki do butów; małej szczołki do czyszczenia mosiądzu; puszek na smar; patyczek wosku do ładownicy; szpachelka/szpachlówka; ciepłiwość [deszczulka służąca do czyszczenia guzików]; szmergiel; wełny stalowej; glinki; starych kawałków materiału do szorowania płam z kurtki; starych szmat do czyszczenia broni; oraz ściereczki do kurzu (w jednostkach kawalerii). (...) Dwie brzytwy niezbędne do stroju mężczyzny powinny być częścią zestawu; jednakże, biorąc pod uwagę, że regulamin przyznaje jednemu *fraternowi* [fryzjer/golibroda] na kompanię do golenia żołnierzy w przeddzień wszelkich przeglądów lub inspekcji, a także w dni warty, brzytwy te nie mogą być wymagane.”

⁸⁶ W przypisie do punktu 31 *Notes relatives* czytamy, że „Artykuł 4 rozdziału 1 regulaminu z 1 października 1786 r. również przewidywał dwie pary białych płóciennych getrów (*manchettes du botte*). Artykuł 13 rozdziału 4 tego samego regulaminu również przewidywał dwie pary mankietów na buty dla kawalerii”.

⁸⁷ Por. *Arrêté du Ministre de la Guerre Du 4 brumaire an X. Et at des dimensions et prix des Effets confestionnees de toute nature, dont les Troupes doivent se pourvoir sur leur Masses, conformément aa la loi du 26 fructidor an*

W artykule 6 zatytułowanym „Uprząż”, w punkcie 1553 rękopisu Bardin’a czytamy, że „Uprząż lekko-konnych polskich jest taka sama, jak uprząże lekko-konnych francuskich, tj. nr 1464–1517 [zmienione w innej wersji na 1443-1494]”⁸⁸. Natomiast w punkcie 1443 znajdujemy informację, że „Uprząż podoficerów i lekko-konnych będzie obejmować siodło w określonym kształcie, czaprak, postronek, uzdę munsztukową, uzdę wędzidłową i kantar”⁸⁹. Siodło szwoleżerów było odmienne od siodła huzarskiego francuskiej lekkiej kawalerii⁹⁰ – siedzisko było głębsze z szerokim tylnym oparciem wygodnym przy gwałtownych ruchach w trakcie robienia lancy. „Miało ono szkielet z drewna bukowego, spojenego mocnymi okuciami żelaznymi, wysłane włosiem, obleczone skórą, z okuciami zewnętrznymi z mosiądzu”⁹¹. Natomiast w *Arrêté du Ministre de la Guerre Du 4 brumaire an X* w wydawnictwie La Goupil’a znajdujemy opis czapraka żołnierskiego lekkiej kawalerii: „Kožuch z owczej skóry, podszyty niebielonym płótnem, obszyty szkarłatnym suknem, o wysokości 2 cali, z falbankami [lamówka] o szerokości 1 cala, o długości 4 stóp i szerokości 2 i pół stopy przy ramionach oraz 37 cali u dołu. [koszt] 15 fr.”⁹². Wydaje się, że ogólny wzór czapraka żołnierskiego pozostał bez zmian, natomiast zmieniło się jego wykończenie w sukienne trójkątne zębny w barwie pułkowej. Rysunki siodła szwoleżerskiego, czapraka żołnierskiego oraz końskiego ogłowia lekkiej kawalerii zostały zamieszczone w tomie II *Dessins Faisant suite au Reglement sur l'Habillement* wydawnictwa Le Goupil’a.

W drukowanych wersjach dekretu cesarskiego z 7 lutego 1812 roku nie ma dyspozycji dotyczących umundurowania i wyposażenia oficerów „szwoleżerów polskich”. W tym celu musimy sięgnąć do tekstu t. I „wersji cesarskiej” oraz rękopisów Bardin’a. W artykule 7 „Ubiór i nakrycie głowy oficerów” tomu I „wersji cesarskiej”, który numeracją mniej więcej pokrywa się z rękopisem przytoczonym przez Dawsona, znajdujemy:

„1554. Mundur oficerów lekko-konnych polskich będzie się składał z kurtki, kamizelki, rajtuz węgierskich, spodni do jazdy konnej, fraka i płaszcza [w manuskrypcie z 1812 jest skreślony redingote]. Mundur będzie wykonany z wysokiej jakości sukna. Kurtka będzie uszyta w taki sam sposób, co mundur żołnierzy. Rajtuzy węgierskie, spodnie do jazdy konnej i frak [redingote podobnie jak wyżej] będą zgodne ze specyfikacją ogólną (Zob. nr 429-436 [później nry 749-753]). Płaszcz będzie wykonany z sukna w kolorze błękitu cesarskiego i będzie zgodny ze krojem żołnierskiego [w wersjach rękopisu z 1812 i 1813 to zdanie jest wykreślone]. Pas będzie wykonany z białego i niebieskiego jedwabiu i będzie uszyty w ten sam sposób co żołnierski.”⁹³

1555. Nakrycie głowy. Nakrycie głowy lekko-konnych polskich składa się z czapki, kapelusza galowego i furażerki⁹⁴. Czapka w swojej formie i wymiarach jest jak żołnierska, z tą różnicą, że będzie z cieńszego materiału, okucia i łańcuch tworzący podpinkę zamiast ze stali będą wykonane ze srebra lub posrebrzanego mosiądzu, a galon i frędzle będą ze srebra zamiast nici. Czapka będzie zwieńczona, w zależności od stopnia, piórem, pomponem lub czapeczką (zob.

VII, et aa l'arrete des Consuls de la Reepublique, du 9 thermidor an VIII., [[w:] *Manuel de l'administration* ..., s. 21-23.

⁸⁸ W rękopisie jest błąd numeracji – powinno być 1443.

⁸⁹ P. L. Dawson, *Napoleon's Dragoons and Lancers*, s. 171.

⁹⁰ Dokładny opis uprząży lekkiej kawalerii i siodła typu huzarskiego znajdujemy w *Arrêté du Ministre de la Guerre Du 4 brumaire an X. Et at des dimensions et prix des Effets confesionnees de toute nature, dont les Troupes doivent se pourvoir sur leur Masses, conformeement aa la loi du 26 fructidor an VII, et aa l'arrete des Consuls de la Reepublique, du 9 thermidor an VIII.*, [[w:] *Manuel de l'administration* ..., s. 25-28.

⁹¹ Por. hasło „siodło” w: Z. Gloger, *Encyklopedia staropolska ilustrowana*, wstęp J. Krzyżanowski, t. IV, Warszawa 1978, s. 237-238, tamże rysunek B. Gembarzewskiego „siodła szwoleżerów polskich w służbie francuskiej z czasów Napoleona I”.

⁹² Por. *Arrêté du Ministre de la Guerre Du 4 brumaire an X*, [[w:] *Manuel de l'administration* ..., s. 28.

⁹³ W rękopisie z 1813 r. w ogóle brak tego akapitu. Por. *Règlement sur l'habillement*, SHAT, N 163.

⁹⁴ W rękopisie z 1812 r. Zdanie to jest wykreślone i zastąpione mówiącym, że nakrycie powinno być zgodne z zasadami ogólnymi dla lekkiej kawalerii nr 799 zmienione na 771. Podobnie wykreślone zostały ostatnie dwa zdania tego punktu. Natomiast w wersji z 1813 r. jest zdanie o furażerze zgodnej z nr 566-569.

nr 443). Kapelusze i furażerki będą zgodne ze szczegółowymi opisami (zob. nr 445 i 448 [zmienione na 431-435, później na 551-554, ostatecznie 566-569]).

1556. Oznaczenie stopni. Oznaczenia stopni oficerów będą zgodne z ogólnymi rozporządzeniami (Zob. nr 449 i 450 [zmienione na nr 542, później na 542]); Epolety i temblak szabli będą wykonane ze srebrnej nici i będą zgodne z detalami nr 451-453⁹⁵.

1557. Obuwie. Obuwie oficerów lekko-konnych polskich składa się z pół-butów zwanych butami polskimi. Te buty są całkowicie podobne do butów żołnierskich. Ostrogi będą mosiężne. W garnizonie dozwolone jest używanie spodni (*cullote*) i szelek podobnych do tych, które mają oficerowie piechoty (zob. nr 238 [wykreślony fragment o wzorze dla oficerów piechoty, zmienione na nr 245, później 259])

1558. Uzbrojenie. Oficerowie lekko-konnych polskich będą uzbrojeni zgodnie z ogólnymi rozporządzeniami nr 459 [zamienione na nr 769, później 787]. Szabla jest taka sama, jak używana przez oficerów artylerii lekkiej nr 1306-1308.⁹⁶

1559. Wyposażenie. Wyposażenie oficerów opisano w ogólnych rozporządzeniach nr 465 [później 770-772, ostatecznie 788-789]. Pas będzie wykonany z czarnej lakierowanej skóry i przesyty srebrzem. Będzie zgodny z opisem nr 1310 [później zmienione na 1500, 1514 i ostatecznie na 1515], z tą różnicą, że guzy służące do zapięcia pasa oraz pierścienie rapci będą w kształcie głowy Herkulesa. Te guzy, wraz z dwoma pierścieniami, będą wykonane z posrebrzanego mosiądzu i zgodne z przepisami francuskiej lekkiej kawalerii. Pas do spodni będzie taki sam, jak pas oficerski lekkiej piechoty. Mantelzak będzie wykonany z sukna w kolorze cesarskiego błękitu i obsyty srebrnym galonem.⁹⁷

1560. Uprząż. Uprząż koni oficerów lekko-konnych polskich będzie całkowicie zgodna z uprzężą oficerów francuskiej lekkiej kawalerii, z tą różnicą, że czaprak będzie wykonany z sukna w kolorze cesarskiego błękitu i obsyty srebrzem, a klamry do uzdy, kantara, napierśnika itd. Będą wykonane z posrebrzanego mosiądzu.⁹⁸

1561. Mundur chirurgów. Ubranie, nakrycie głowy, znaki rozpoznawcze, obuwie, uzbrojenie, wyposażenie i uprzęż koni [w rękopisie 1813 uprzęż została wykreślona] chirurgów pułków lekko-konnych polskich będą w pełni zgodne z przepisami ogólnymi (zob. nr 479-489 [później 791-801, ostatecznie 808-817])⁹⁹

Jak łatwo można zauważyć mundur i czapka oficerskie w zasadniczym swoim kształcie zgodne były z żołnierskimi. Różniły się przede wszystkim oznakami przysługującymi stopniowi, zastosowaniem lepszych materiałów oraz zastąpieniem stali srebrem lub posrebrzanym mosiądzem. W rękopisach z 1813 r. widoczne jest dążenie do obniżenia kosztów poprzez redukcję elementów srebrnych oraz ich złożoności (np. rezygnacja z zapięcia z głową Herkulesa). Co ciekawe również i tutaj nie ma wymienionej blachy naczelnej na czapce oraz ładownicy, która była także ozdobnym elementem ubioru oficerskiego. Jak widać oficerowie nie nosili czapraków z owczej skóry a z sukna, co zresztą zgodne było z wcześniejszą praktyką.

⁹⁵ W rękopisie z 1812 r. mamy wykreślony fragment o zgodności z detalami, a numery zmienione na 451-452. W wersji rękopisu z 1813 r. z SHAT mowa jest tylko o wykonaniu ze srebra bez wskazania wzoru.

⁹⁶ W rękopisie z SHAT z 1812 r. zdanie o wzorze szabli oficerów artylerii lekkiej zostało wykreślone a numery zmienione na 1298-1300. W wersji z 1813 r. zamienione najpierw na nr 1313-1315, by ostatecznie zostać przy numerach 1314-1316.

⁹⁷ W rękopisie z SHAT z 1812 r. cały ten akapit ma wiele skreśleń i poprawek, które utrudniają jednoznaczną interpretację. Pas miał być zgodny z nr 1302-1303 i zapinany na „agrafę” czyli haczyk.

⁹⁸ W rękopisie z SHAT z 1812 i 1813 roku uprzęż ma być zgodna z uprzężą lekkiej kawalerii nr 773-780 zmienione na 792-796, a czaprak i mantelzak w kolorze błękitu cesarskiego ze srebrnym galonem.

⁹⁹ Por. *Règlement sur l'habillement*, t. I, MA 10870/A1J25.

Z zamieszczonych w wydawnictwie La Goupil'a i *Journal Militaire* dokumentów możemy się również dowiedzieć o wszystkich elementach umundurowania i wyposażenia, ich cenach oraz zakładanych okresach ich trwałości. I tak dla przykładu tabela nr 3 (*Composition de l'Uniforme de l'Infanterie de ligne, l'Infanterie Légère, Carabiniers, Cuirassiers, Dragons, Cheveau-Légers, Chasseurs à cheval et Hussards que de leur Equipment, Armement et Harnachement*) na kilku kolejnych stronach wymienia (w trzeciej kolumnie od prawej) szczegółowo należności mundurowe, wyposażenia, uzbrojenia i rzędu końskiego różnych rodzajów kawalerii, w tym lekko-konnych. Tabela podaje nazwę przedmiotu, należną ilość oraz czas użytkowania. Tabela nr 4 (*Tableau des Effets de petit équipement aposant le sac du soldat, avec indication de la première masse*) wymienia rzeczy tak zwanego „małego ekwipunku” czy inaczej „przymunduru” należne w zasadzie każdemu żołnierzowi francuskiemu tego czasu w zasadzie bez różnicy rodzaju broni od chwili wstąpienia do służby. Z kolei tabela nr 2 (*Dépenses à la charge des Masses d'Habillement et de Harnachement et Ferrages, d'après l'Arrêté du 17 frimaire an 11 [1], et l'Instruction du 10 février 1806, et Durée de chaque objet*) podaje czasy użytkowania poszczególnych elementów ubioru i wyposażenia. Co prawda tabela ta nie obejmuje lekko-konnych, ale czasy użytkowania elementów tego samego typu były analogiczne jak w innych rodzajach kawalerii. Listy są długie i szczegółowe, co wynika z tego, że okresy trwałości poszczególnych elementów składających się na jeden przedmiot były różne w zależności od materiału: najkrótsze dla wszelkiego rodzaju tkanin, dłuższe dla skóry i najdłuższe dla elementów metalowych. Między innymi przewidywano czas użytkowania płaszcza na 9 lat, a kurtki, kamizelki, furażerki, czapki i pomponów do niej na 4 lata. Spodnie węgierskie czy lejbiak miały służyć 2 lata, a spodnie drelichowe 1 rok. Z wyposażenia żołnierza i konia najdłużej miały służyć siodło, metalowe elementy rzędu końskiego, ładownica i pas do niej, bo aż 20 lat. Mantelzak 9, a czaprak 8 lat¹⁰⁰.

W innej tabeli (*Tarif général des Effets à la charge des Masses d'Habillement et de Linge et Chaussure, et des Fonds de première mise*) znajdziemy ceny przedmiotów umundurowania i wyposażenia „lekko-konnych polskich”. Przykładowo dowiemy się z niej, że kurtka żołnierska kosztowała 2 fr. 45 c., ale trębaczka już znacznie więcej, bo aż 8 fr. 95 c. Płaszcz żołnierski to koszt 2 fr. 80 c., rajtuzy węgierskie 1 fr. 50 c., a rajtuzy jeździeckie 2 fr. 80 c. Z innych przedmiotów można by wymienić czapkę za 13 fr. 50 c., pompon do niej za 1 fr., pióra do czapki dla żołnierzy kompanii wyborczej za 4 fr. 60 c. Natomiast furażerka kosztowała jedynie 60 c. Stosunkowo drogie są epolety dla żołnierzy kompanii wyborczej 3 fr. 50 c. Ceny niektórych elementów wyposażenia wielkiego kształtowały się następująco: pendet z żabką do bagnetu 5 fr. 80 c., ładownica kosztowała 3 fr. 95 c., pas do niej 4 fr., a bandolier do karabinka 7 fr. 95 c., proporczyk do lancy 2 fr. 50 c., temblak do niej 35 c., temblak do szabli 1 fr. Trąbka z kordonami to koszt aż 25 fr. i 98 c.

¹⁰⁰ Skrócona wersja tej tabeli została zamieszczona w zakończeniu *Notes relatives*, gdzie zapisano, że: „Okresy obowiązywania przedmiotów wymienionych w tabelach, których dotyczą te obserwacje, zostały ustalone w dekreście z 17 Frimaire'a Roku XI, w dekreście z 25 kwietnia 1806 r. oraz w późniejszych różnych późniejszych przepisach ministerialnych i innych.

Ponieważ wymiana drobnych elementów wyposażenia była obowiązkiem żołnierza, nie można było ustalić stałego okresu obowiązywania; jednakże, gdy przedmioty te były dostarczane w naturze przez rząd, zgodnie z ustawą z 2 Fructidor'a Roku II, musiały one trwać, a mianowicie: koszula - 6 miesięcy; halsztuk - 6 miesięcy; bawełniane lub niciane pończochy - 6 miesięcy; wełniane pończochy - 6 miesięcy; buty piechoty - 4 miesiące; skóra do podzelowania butów - 4 miesiące; buty kawaleryjskie i dragonów - 8 miesięcy; podzelowanie butów - 8 miesięcy; buty lekkiej kawalerii - 12 miesięcy; podzelowanie butów - 12 miesięcy; klamry do butów - 6 lat; szare płóciennne getry - 12 miesięcy; czarne getry - 12 miesięcy; płóciennne torby na dystrybucję - 12 miesięcy; skórzane torby lub chlebak - 6 lat; worki na owies - 12 miesięcy; płóciennne spodnie - 6 miesięcy; trójkolorowe kokardy - 6 miesięcy.

Wymiary ubioru określa specyfikacja, która jest obliczana na podstawie trzech rozmiarów jednostki, do której jest przydzielony. Wymiary pełnego i niedokończonego wyposażenia, a także nakryć głowy i uprząży, zostały ustalone dekretem z 4 brumaire'a roku X, a nowe czapki okólnikami Ministra-Dyrektora Administracji Wojennej z 9 listopada 1810 r. i 21 lutego 1811 r.

Z powyższych szczegółów jasno wynika, że umundurowanie żołnierzy uległo jedynie niewielkim modyfikacjom od roku XI; kompletne i niedokończone wyposażenie, a także ogłowie i rząd [koński] pozostały niezmienione.” Por. *Notes relatives*.

W ramach uzupełnienia można dodać, że umundurowanie i wyposażenie 1. i 2. Pułków Ułanów formowanych we Francji w 1814 roku opierało się, jeśli nie w całości, to w znacznym stopniu na cytowanych powyżej instrukcjach, co zostało zaproponowane przez gen. Charles'a Flahaut¹⁰¹. Było to rozwiązanie najprostsze i najtańsze. Z tym, że barwami charakterystycznymi dla 1. pułku był pąsowy, a 2. karmazynowy. Nie oznacza to jednak, że pułki te umundurowane były w pełni zgodnie z „regulaminem Bardin'a”. Można przypuszczać, że raczej była to wypadkowa aktualnych możliwości, posiadanych zapasów umundurowania i ekwipunku oraz tak zwanego „regulaminu Bardin'a”, który ówczesnie de facto był wypadkową wcześniejszych regulaminów, instrukcji, ogólników, a także tych opracowanych przez komisję w roku 1811/12 oraz poprawek, zmian i aktualizacji samego pułkownika Bardin'a.

Wersja: 18.01.2026

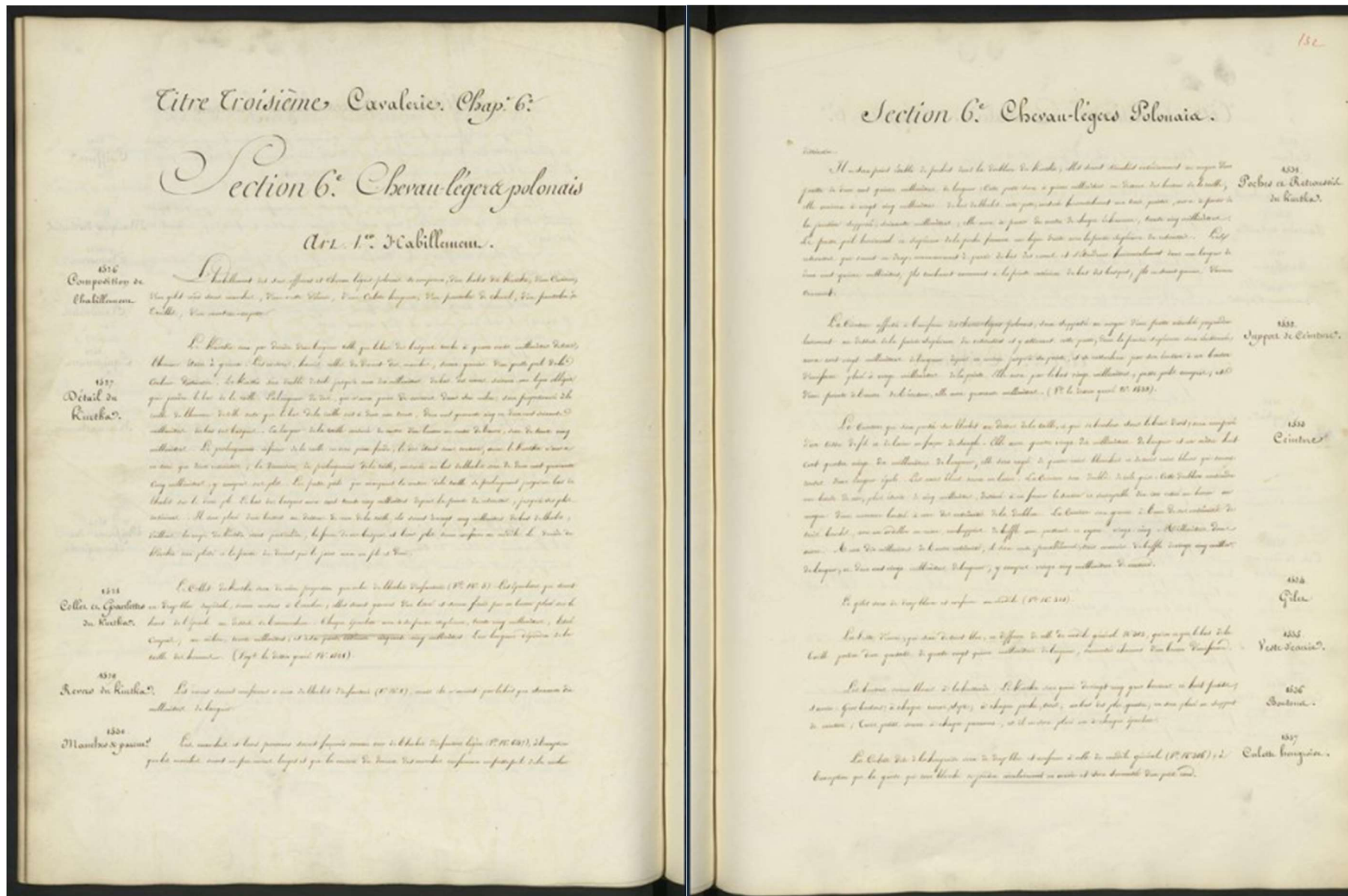
¹⁰¹ Por.: A. M. Skałkowski, *O cześć imienia polskiego*, Lwów 1908; A. Zaremba, *1 i 2 pułk ułanów polskich w kampanii francuskiej 1814 r.*, „Studia do Dziejów Dawnego Uzbrojenia i Ubioru Wojskowego”, cz. VI, Kraków 1974, s. 31-51; P. Dunaj i I. Piecyk, *Broń i barwa ułanów ...*, s. 58-66.

Okladka tomu I wersji „cesarskiej” *Règlement sur l'habillement*, SHAT MA 10870/A1J25.

Règlement sur l'habillement.

Titre Premier Dispositions Gén. ^{les} pour toute Armée.		Titre Second Infanterie.		Titre Troisième Cavalerie.		Titre Quatrième Titre majeur Off. ^{rs} d'Armée, Ad. ^{rs} d'Armée.	
Chapitre Premier De l'uniforme en général, de l'habillement, de l'équipement, de l'armement, de l'armure, et des bagages, et de tout ce qui s'y rapporte.	Chapitre Second De l'uniforme en général, de l'habillement, de l'équipement, de l'armement, de l'armure, et des bagages, et de tout ce qui s'y rapporte.	Chapitre troisième Dispositions part. ^{li} à l'égard de l'habillement, de l'équipement, de l'armement, de l'armure, et des bagages, et de tout ce qui s'y rapporte.	Chapitre quatrième Dispositions particulières à l'Infanterie légère, et aux Corps de lignes.	Chapitre cinquième Dispositions particulières à la Cavalerie légère, et aux Corps de lignes, et aux Corps de lignes.	Chapitre sixième Dispositions particulières à la Cavalerie légère, et aux Corps de lignes, et aux Corps de lignes.	Chapitre septième De l'uniforme des Majors, et des Off. ^{rs} d'Armée, et des Off. ^{rs} d'Armée, et des Off. ^{rs} d'Armée, et des Off. ^{rs} d'Armée.	Chapitre huitième De l'uniforme en général, de l'habillement, de l'équipement, de l'armement, de l'armure, et des bagages, et de tout ce qui s'y rapporte.
Section 1. ^{re} Habillement.	Section 1. ^{re} Habillement.	Section 1. ^{re} Habillement.	Section 1. ^{re} Habillement.	Section 1. ^{re} Habillement.	Section 1. ^{re} Habillement.	Section 1. ^{re} Habillement.	Section 1. ^{re} Habillement.
Section 2. ^{de} Coiffure.	Section 2. ^{de} Coiffure.	Section 2. ^{de} Coiffure.	Section 2. ^{de} Coiffure.	Section 2. ^{de} Coiffure.	Section 2. ^{de} Coiffure.	Section 2. ^{de} Coiffure.	Section 2. ^{de} Coiffure.
Section 3. ^{de} Marques distinctives.	Section 3. ^{de} Marques distinctives.	Section 3. ^{de} Marques distinctives.	Section 3. ^{de} Marques distinctives.	Section 3. ^{de} Marques distinctives.	Section 3. ^{de} Marques distinctives.	Section 3. ^{de} Marques distinctives.	Section 3. ^{de} Marques distinctives.
Section 4. ^{de} Armement et Equipement.	Section 4. ^{de} Armement et Equipement.	Section 4. ^{de} Armement et Equipement.	Section 4. ^{de} Armement et Equipement.	Section 4. ^{de} Armement et Equipement.	Section 4. ^{de} Armement et Equipement.	Section 4. ^{de} Armement et Equipement.	Section 4. ^{de} Armement et Equipement.
Section 5. ^{de} Premier rang.	Section 5. ^{de} Premier rang.	Section 5. ^{de} Premier rang.	Section 5. ^{de} Premier rang.	Section 5. ^{de} Premier rang.	Section 5. ^{de} Premier rang.	Section 5. ^{de} Premier rang.	Section 5. ^{de} Premier rang.
Section 6. ^{de} Drapeau des Off. ^{rs} .	Section 6. ^{de} Drapeau des Off. ^{rs} .	Section 6. ^{de} Drapeau des Off. ^{rs} .	Section 6. ^{de} Drapeau des Off. ^{rs} .	Section 6. ^{de} Drapeau des Off. ^{rs} .	Section 6. ^{de} Drapeau des Off. ^{rs} .	Section 6. ^{de} Drapeau des Off. ^{rs} .	Section 6. ^{de} Drapeau des Off. ^{rs} .
Section 7. ^{de} Habits, Coiff. ^{rs} , et des Off. ^{rs} .	Section 7. ^{de} Habits, Coiff. ^{rs} , et des Off. ^{rs} .	Section 7. ^{de} Habits, Coiff. ^{rs} , et des Off. ^{rs} .	Section 7. ^{de} Habits, Coiff. ^{rs} , et des Off. ^{rs} .	Section 7. ^{de} Habits, Coiff. ^{rs} , et des Off. ^{rs} .	Section 7. ^{de} Habits, Coiff. ^{rs} , et des Off. ^{rs} .	Section 7. ^{de} Habits, Coiff. ^{rs} , et des Off. ^{rs} .	Section 7. ^{de} Habits, Coiff. ^{rs} , et des Off. ^{rs} .
Section 8. ^{de} Habillement des Off. ^{rs} d'Armée.	Section 8. ^{de} Habillement des Off. ^{rs} d'Armée.	Section 8. ^{de} Habillement des Off. ^{rs} d'Armée.	Section 8. ^{de} Habillement des Off. ^{rs} d'Armée.	Section 8. ^{de} Habillement des Off. ^{rs} d'Armée.	Section 8. ^{de} Habillement des Off. ^{rs} d'Armée.	Section 8. ^{de} Habillement des Off. ^{rs} d'Armée.	Section 8. ^{de} Habillement des Off. ^{rs} d'Armée.

Sześć kolejnych stron Sekcji 6 „Cheval-légers Polonais” Rozdziału 6 tomu I wersji „cesarskiej” *Règlement sur l'habillement*, SHAT MA 10870/A1J25.

Titre Troisième Cavalerie. Chapitre 6.

- 4528
Calcan. Le Calcan, ou pied à che. de l'infanterie. (P. 1678).
- 4529
Pantalons de cheval. Le Pantalons de cheval, qui sont de deux pièces, dont une est de l'infanterie, et l'autre de l'artillerie. (P. 1678).
- 4530
Pantalons de Cuillie. Le Pantalons de Cuillie, ou de l'infanterie, qui sont de deux pièces, dont une est de l'infanterie, et l'autre de l'artillerie. (P. 1678).
- 4531
Bottelles. Les Bottelles, ou de l'infanterie, qui sont de deux pièces, dont une est de l'infanterie, et l'autre de l'artillerie. (P. 1678).
- 4532
Manteaux Capotes. Les Manteaux Capotes, ou de l'infanterie, qui sont de deux pièces, dont une est de l'infanterie, et l'autre de l'artillerie. (P. 1678).

Art 2. Coiffure.

- 4533
Coiffure. La Coiffure, ou de l'infanterie, qui sont de deux pièces, dont une est de l'infanterie, et l'autre de l'artillerie. (P. 1678).
- 4534
Tête de l'op. La Tête de l'op, ou de l'infanterie, qui sont de deux pièces, dont une est de l'infanterie, et l'autre de l'artillerie. (P. 1678).
- 4535
Visière. La Visière, ou de l'infanterie, qui sont de deux pièces, dont une est de l'infanterie, et l'autre de l'artillerie. (P. 1678).
- 4536
Cuirasse, ou de l'infanterie, qui sont de deux pièces, dont une est de l'infanterie, et l'autre de l'artillerie. (P. 1678).

Section 6. Cheval-léger Polonais.

Art 3. Marques Distinctives.

4537
Les deux officiers, pendant les manœuvres, portent à che. de l'infanterie, les deux officiers, pendant les manœuvres, portent à che. de l'infanterie, les deux officiers, pendant les manœuvres, portent à che. de l'infanterie. (P. 1678).

4538
Les deux officiers, pendant les manœuvres, portent à che. de l'infanterie, les deux officiers, pendant les manœuvres, portent à che. de l'infanterie, les deux officiers, pendant les manœuvres, portent à che. de l'infanterie. (P. 1678).

Art 4. Armement & Equipement.

4539
L'Armement & l'Equipement, ou de l'infanterie, qui sont de deux pièces, dont une est de l'infanterie, et l'autre de l'artillerie. (P. 1678).

4540
L'Armement & l'Equipement, ou de l'infanterie, qui sont de deux pièces, dont une est de l'infanterie, et l'autre de l'artillerie. (P. 1678).

4541
L'Armement & l'Equipement, ou de l'infanterie, qui sont de deux pièces, dont une est de l'infanterie, et l'autre de l'artillerie. (P. 1678).

Art 5. Petit équipement &c.

4542
Le Petit équipement, ou de l'infanterie, qui sont de deux pièces, dont une est de l'infanterie, et l'autre de l'artillerie. (P. 1678).

Titre Troisième. Cavalerie. Chap. 6.

Art. 6. Harnachement.

1553
Composition du
Harnachement. Le harnachement de Cheval léger. Poudre, une ou deux moutures à sel. Deux paires de Cheval
légers, fers (P. 15. 1564. 1577).

Art. 7. De l'habillement. Coiffure &c. des Officiers.

1554
Habillemens. L'habillement des Officiers de Cheval léger. Poudre, une ou deux moutures à sel. Deux paires de Cheval
légers, fers (P. 15. 1564. 1577).
Coiffure. Le Coiffure des Officiers de Cheval léger. Poudre, une ou deux moutures à sel. Deux paires de Cheval
légers, fers (P. 15. 1564. 1577).

1555
Coiffure. Le Coiffure des Officiers de Cheval léger. Poudre, une ou deux moutures à sel. Deux paires de Cheval
légers, fers (P. 15. 1564. 1577).

1556
Marque de distinction. Le Marque de distinction des Officiers de Cheval léger. Poudre, une ou deux moutures à sel. Deux paires de Cheval
légers, fers (P. 15. 1564. 1577).

1557
Chapeaux. Le Chapeaux des Officiers de Cheval léger. Poudre, une ou deux moutures à sel. Deux paires de Cheval
légers, fers (P. 15. 1564. 1577).

1558
Aiguillettes. L'Aiguillettes des Officiers de Cheval léger. Poudre, une ou deux moutures à sel. Deux paires de Cheval
légers, fers (P. 15. 1564. 1577).

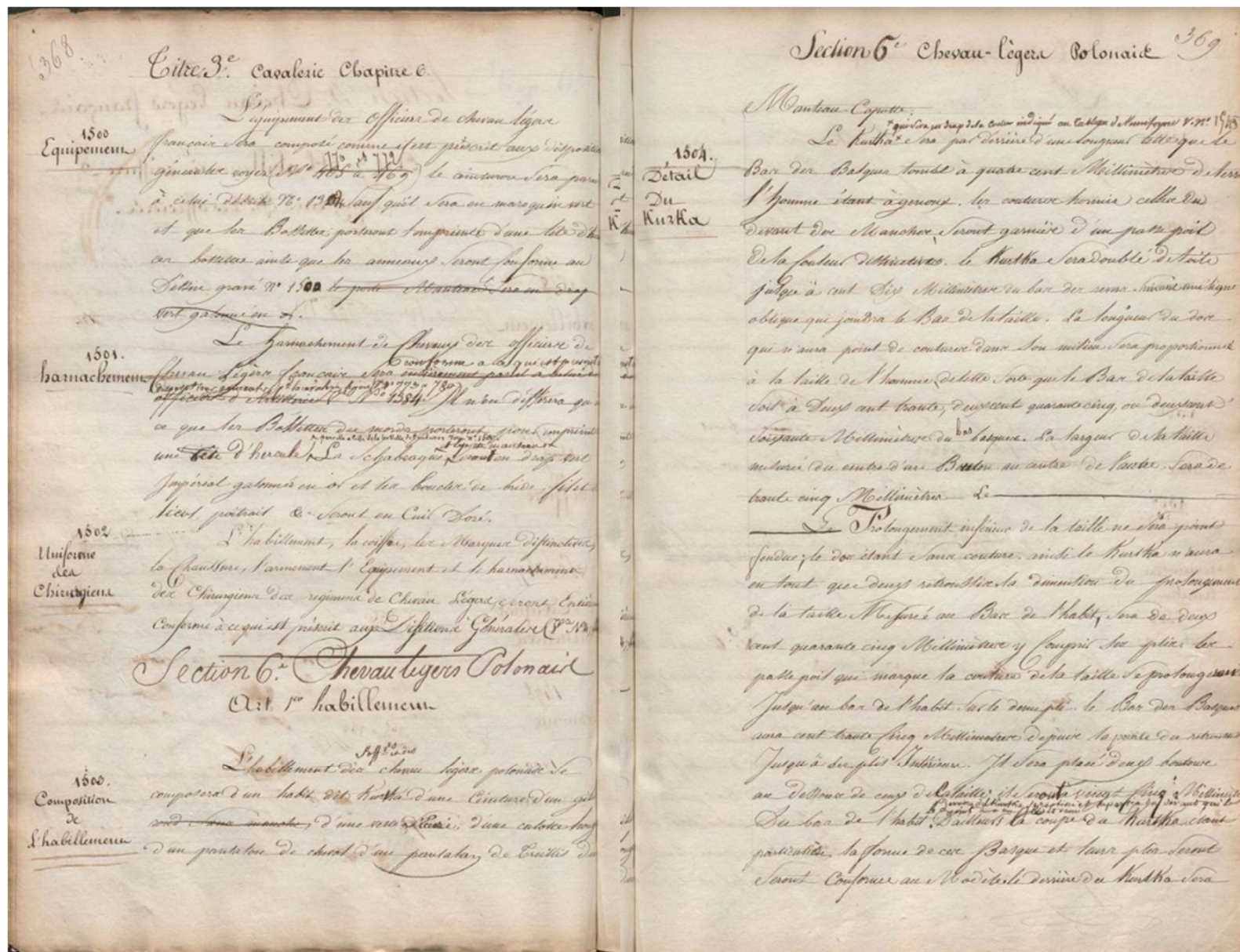
1559
Équipement. L'Équipement des Officiers de Cheval léger. Poudre, une ou deux moutures à sel. Deux paires de Cheval
légers, fers (P. 15. 1564. 1577).

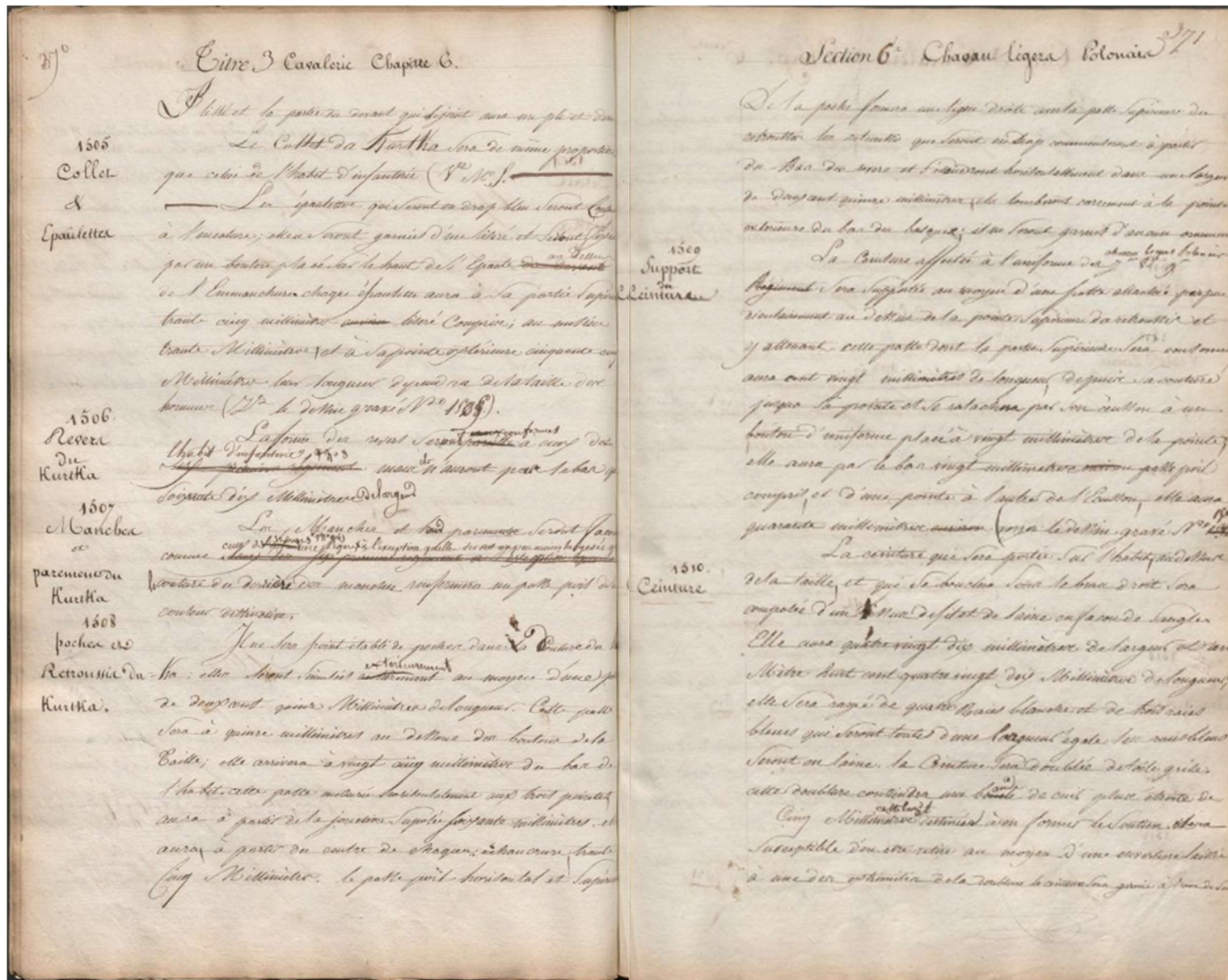
Section 6. Cheval-légers Polonois.

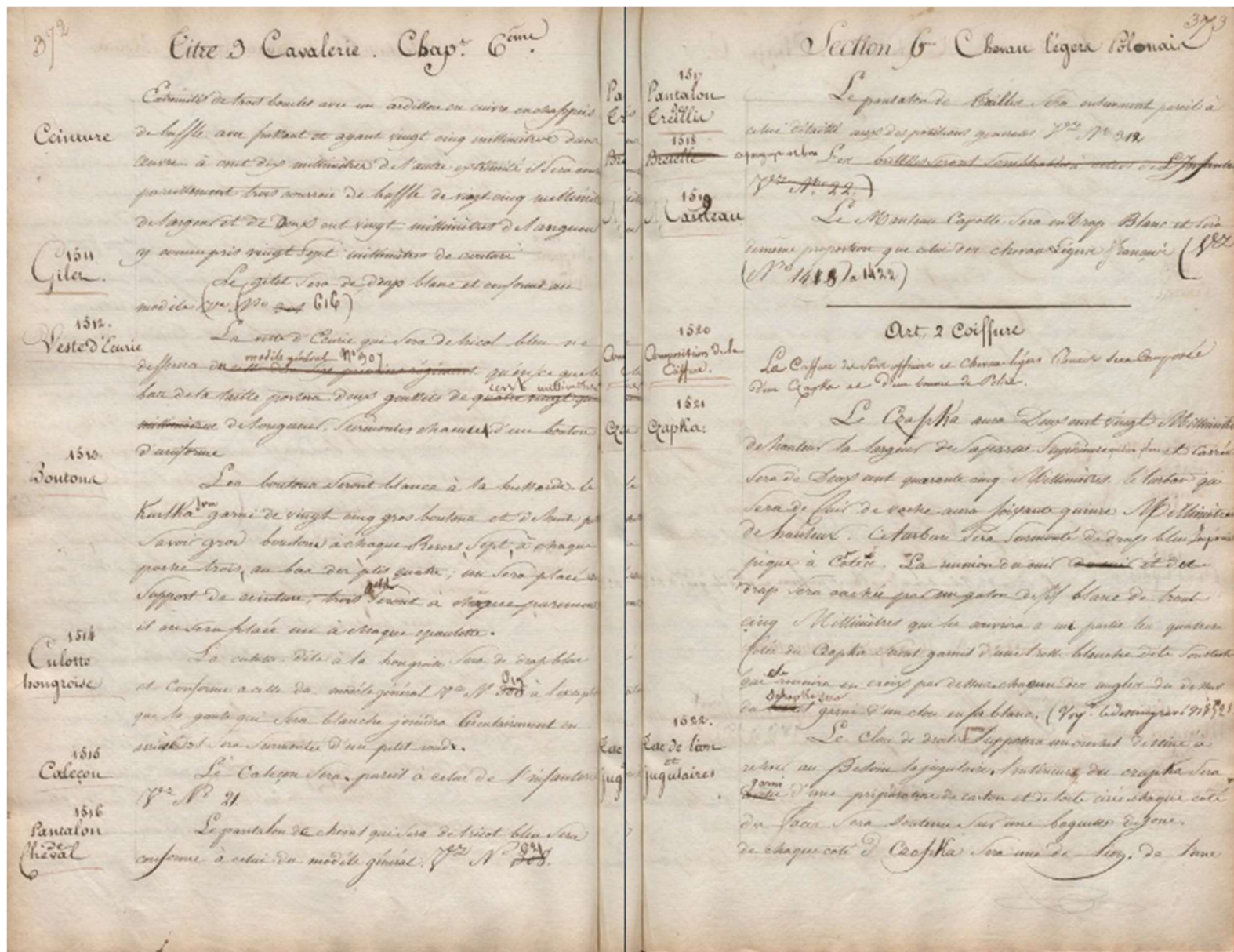
1560
Composition du
Harnachement. Le harnachement de Cheval léger. Poudre, une ou deux moutures à sel. Deux paires de Cheval
légers, fers (P. 15. 1564. 1577).

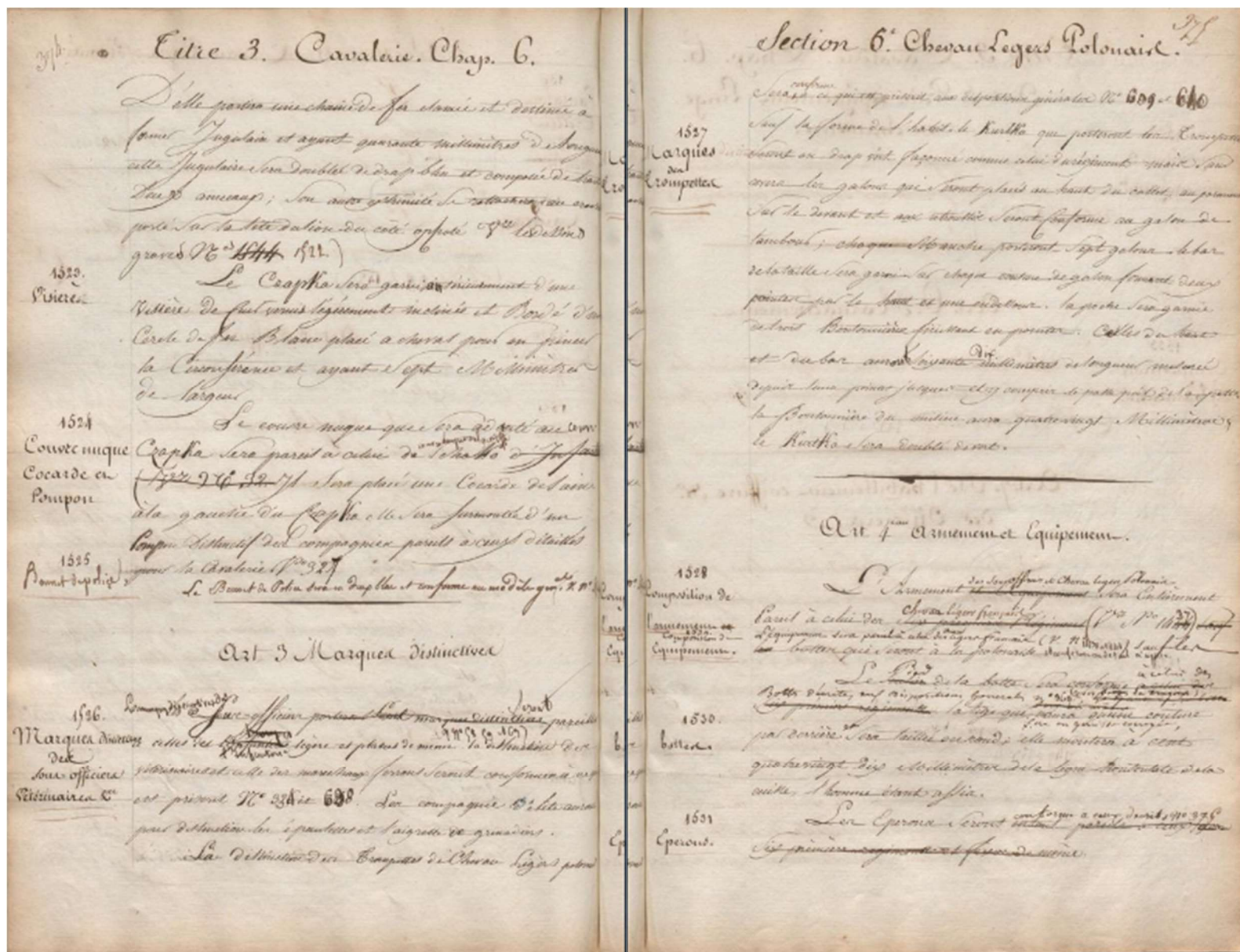
1561
Habillemens. L'habillement des Officiers de Cheval léger. Poudre, une ou deux moutures à sel. Deux paires de Cheval
légers, fers (P. 15. 1564. 1577).

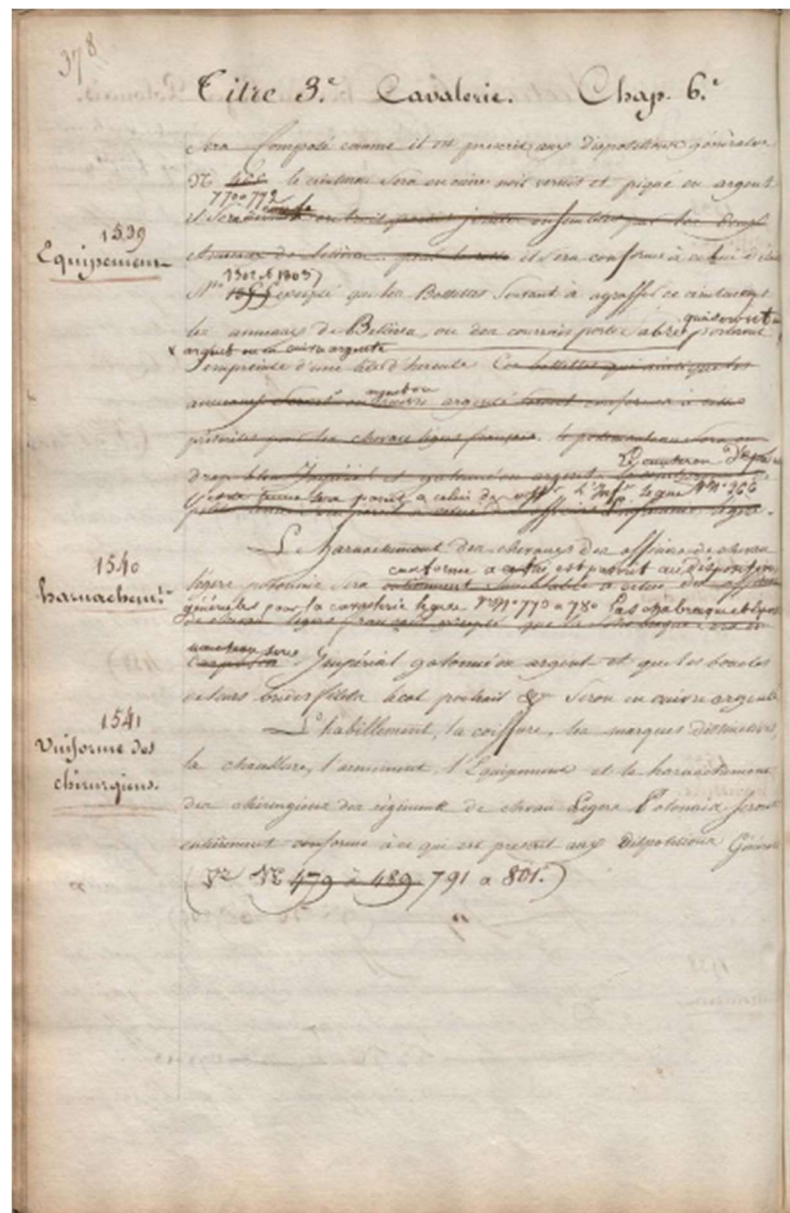
1562
Coiffure. Le Coiffure des Officiers de Cheval léger. Poudre, une ou deux moutures à sel. Deux paires de Cheval
légers, fers (P. 15. 1564. 1577).

1771 1500 1223

Support de
ceinture.

1925. 1926. 1927.

centure

La ceinture affectée à l'Uniforme Des chevau légers, portera
sua supposit au moyen d'une patte attachée perpendiculairement à la
dette de la ceinture de la ceinture de la ceinture et y attachant. Cette patte
portera deux autres suppositures de la ceinture, une cent vingt millimètres
de longueur, depuis la ceinture jusqu'à la ceinture, et se rattacheront
par son extrémité au bouton d'Uniforme placé à vingt millimètres
de la ceinture, elle aura par le bas vingt millimètres de large
pour s'ouvrir, et d'une pointe à l'autre de la ceinture, elle aura
quarante millimètres (P^{re} le dessin q^{ue} voir N° 189) (189)

357

1961-15-11-157

Giles

1624. 1571. 12

Votre dévoué

1528. 4513. 1528.

Boulons.

1529. 15th. 1.

Pulotte bougie

1550.7515.10

Calicut

151 (246) 15

1891

10. *De la détermination*

1752. 12. 17. 1753.

Antalón de Trull

1953. 7018. 1953.
A. 1953.

1236 154 10

Manila.

La veste d'homme qui est en de tinte bleue ne
diffère de modelé général ^{de 200} qu'en ce qu'elle a de
la taille portera dans quantité de ~~deux~~ ^{vingt} cinq
millimètres de longueur, et sera en chacune d'un bout
d'ouïfrane.

Des boutons d'oreilles blancs et les boutons de la ceinture de vingt cinq gros boutons et de huit fûts, d'acier, gros boutons à chaque main, et sept à chaque fût, six par le de l'étriquette; on s'en place au supras de ventral; ^{taille} les d'oreilles à chaque main. et on s'en place un à chaque épaulette.

De toutes les a la troupe, c'est de ceux
 qui se compare a celle de saint guisart (c'est le dieu)
 Description que la gante qui sera blanche pendant un certain
 an. (c'est le dieu) se sera le premier d'un petit loup.

De fabrum et mercatorum auctoritate
(P. II. 21)

Le Prieur de Chant yrie à son Docteur
à son ami, à celui de monseigneur général (N. N. 1765)

De Santal de Haiti et sa culture en France
ou celui de Haiti sur l'exportation de la même (V. 92. 312) 316)

~~10. Petalio aequo 2.5. Petalio 2.5. Petalio 2.5.~~
~~Les Petalio sont semblables à ceux de n. 22.~~

Platycodon grandiflorus L. var. *grandiflorus* L.

Citre 3e Cavalerie Chapitre 7.

Des de même proportion que celui des chevaux d'après français
N° 1118 1122 1133 1137.

Art. 2. Coiffure.

1535 1540 1545
Composition
de la coiffure.

La coiffure des sous-officiers et chevaux d'après polonais
des coiffures des Czopka et d'un bonnet de Polono.

1536 1541 1546
Czopka. Le Czopka aura deux ans cinq millimètres de hauteur
la hauteur de sa partie supérieure sera plus ou moins
de deux ans quarante cinq millimètres. Le bonnet qui sera
de cuir de vache aura environ quinze millimètres de hauteur.
Le bonnet sera orné de drap bleu foncé à l'entour. Le bonnet
de cuir de vache sera orné d'un galon de soie blanc de
trente cinq millimètres qui le suivra à son tour. Per quatre
côtés du Czopka sera garni d'une toile blanche de soie
qui servira de voile pour l'entour. Le bonnet sera orné
d'un galon de soie blanc de soie à l'entour.

1537 1542 1547
L'air de lion ou jugulaire. L'air de lion ou jugulaire sera
garni d'une préparation de carton et de toile blanche, laquelle
sera ornée d'une dentelle d'or ou d'argent de soie. Le bonnet
de cuir de vache sera orné de drap bleu foncé à l'entour. Le bonnet
de cuir de vache sera orné d'un galon de soie blanc de soie
de trente cinq millimètres de longueur à l'entour. Le bonnet
de cuir de vache sera orné de drap bleu foncé à l'entour. Le bonnet
de cuir de vache sera orné d'un galon de soie blanc de soie
de trente cinq millimètres de longueur à l'entour.

1538 1543 1548
Visière. Le Czopka sera garni d'une dentelle d'or ou d'argent de soie
qui servira de voile pour l'entour. Le bonnet sera orné
d'un galon de soie blanc de soie à l'entour.

1539 1544 1549
Cocarde en promp journal. Le bonnet sera orné d'une dentelle d'or ou d'argent de soie
qui servira de voile pour l'entour. Le bonnet sera orné
d'un galon de soie blanc de soie à l'entour.

Section 5 Cheval léger polonais.

Des de même proportion que celui des chevaux d'après français
N° 1118 1122 1133 1137.
Le bonnet de cuir de vache sera orné d'un galon de soie blanc de soie
de trente cinq millimètres de longueur à l'entour.

Art. 3. Marques Distinctives.

1540 1545 1550
Marques distinctives. Les marques distinctives seront
garnies d'une dentelle d'or ou d'argent de soie qui servira de voile
pour l'entour. Le bonnet sera orné d'un galon de soie blanc de soie
de trente cinq millimètres de longueur à l'entour.

1541 1546 1551
Marques distinctives. Les marques distinctives seront
garnies d'une dentelle d'or ou d'argent de soie qui servira de voile
pour l'entour. Le bonnet sera orné d'un galon de soie blanc de soie
de trente cinq millimètres de longueur à l'entour.

Art. 4. Armes et équipement.

Des de même proportion que celui des chevaux d'après français
N° 1118 1122 1133 1137.

Titre 3 Cavalerie. Chapitre 7.

^{1551 1552 1553} ^{1554 1555 1556}
 Composition des uniformes. Les uniformes de cavalerie légère française N° 1111.
 Composition des uniformes. Les uniformes de cavalerie légère française N° 1111.
 Equipement. Les uniformes de cavalerie légère française N° 1111.
 bottes. Les uniformes de cavalerie légère française N° 1111.
 perons. Les uniformes de cavalerie légère française N° 1111.

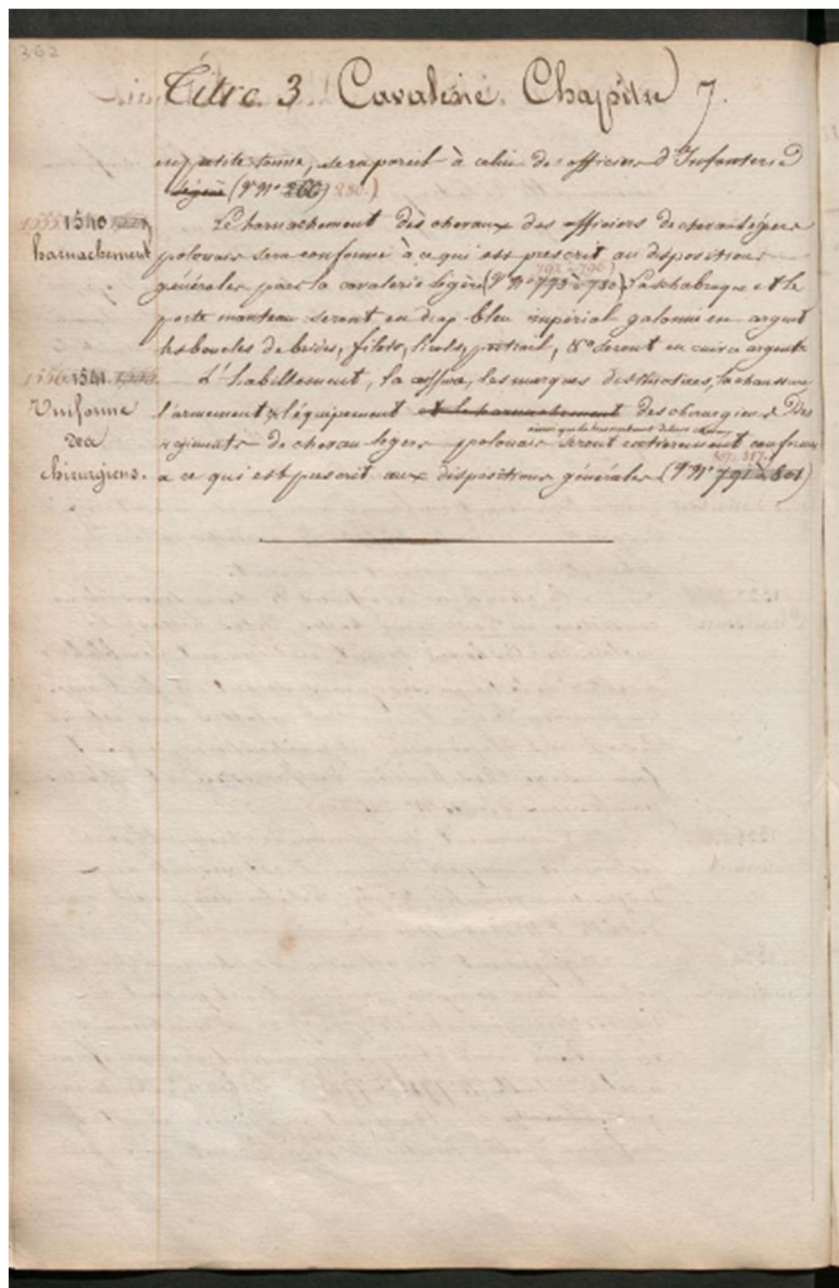
^{1557 1558 1559} Art 5. Petit équipement linge et chaumures.
 Composition des uniformes. Les uniformes de cavalerie légère française N° 1111.

^{1560 1561 1562} Art 6. Harnachement.
 Composition des uniformes. Les uniformes de cavalerie légère française N° 1111.

^{1563 1564 1565} Art 7. De l'habillement coiffure &c.
 Des officiers.
 Habillement. Les uniformes de cavalerie légère française N° 1111.

Section 5 Chevaliers légers Polonais

^{1566 1567 1568} La ceinture sera en cuir blanche et bleu confondu
 comme elle de la troupe.
^{1569 1570 1571} Coiffure. Les uniformes de cavalerie légère polonaise
 sera composée comme il est prescrit au Règlement général
 pour la cavalerie légère N° 1111. Le drapeau sera en drap
 de la couleur du fond du habit, les garnitures et la chaîne
 formant jugulaire, seront en argent ou en cuivre argenté
 galon et toutes seront en argent ou en cuivre argenté
 galon et toutes seront en argent ou en cuivre argenté
 galon et toutes seront en argent ou en cuivre argenté
^{1572 1573 1574} Les marques distinctives des officiers supérieurs et
 quelques distinctives
^{1575 1576 1577} Chaussure. Les uniformes de cavalerie légère polonaise
 consisteront en des semelles bottes dites bottes à la
 polonaise. Les bottes seront entièrement semblables
 à celles de la troupe. Les perons seront en fer blanc
 et garnis de cuir. L'usage des culottes sera autorisé.
 Les officiers supérieurs et particuliers pourront
 faire usage des boutons de fantaisie et de chaînes
 pareilles aux d'ici N° 1111.
^{1578 1579 1580} Armement. Les uniformes de cavalerie légère
 polonaise sera composée comme il est prescrit au
 Règlement général N° 1111. Le sabre sera pareil à celui
 de la troupe N° 1111.
^{1581 1582 1583} Equipement. Les uniformes de cavalerie légère
 polonaise sera composée comme il est prescrit au
 Règlement général N° 1111. La ceinture sera
 en cuir blanc ou en cuir argenté, et sera conforme
 à celle de la troupe N° 1111. Les bottes de cavalerie
 qui sont dites de cavalerie en cuir argenté et sont
 conformes à celles de la troupe N° 1111. La ceinture de la

MINISTÈRE
DE LA GUERRE.

(N°. 8.)

TABLEAU des Couleurs distinctives des Régimens de Cheval-légers.

(Décret du 7 février 1812.)

UNIFORME DES CHEVAU-LÉGERS.

ARME.	NUMÉROS des Régimens.	FOND DE L'HABIT.	COLLET.	ÉPAULETTES.	REVERS.	PAREMENS.	P. de la chemise.	P. de la culotte.	POCHES FIGURÉES.	RETROUSSIS.	DOUBLUR.	ORNEMENS.	BOUTONS.	CEINTURES.									
			FOND.	LISÉ.	FOND.	LISÉ.	FOND.	LISÉ.	POSITION.	FOND.	LISÉ.	ESÈCE.	COULEUR.	FORME.	COULEUR.	FOND.	RAIES.						
CHEVAU- LÉGERS français.	1 ^{er} .	Vert.	Ecarl.	Vert.	Vert.	Ecarl.	Ecarl.	»	Ecarl.	»	»	»	Dans les plis	Ecarl.	Ecarl.	Toile	Ecarl.	Aigle	Vert.	Plat.	Jaun.		
	2 ^e .	Idem.	Auro.	Idem.	Idem.	Auro.	Auro.	»	Auro.	»	»	»	Idem.	Auro.	Auro.	Idem.	Auro.	Idem.	Idem.	Idem.	Idem.		
	3 ^e .	Idem.	Rose.	Idem.	Idem.	Rose.	Rose.	»	Rose.	»	»	»	Idem.	Rose.	Rose.	Idem.	Rose.	Idem.	Idem.	Idem.	Idem.		
	4 ^e .	Idem.	Cram.	Idem.	Idem.	Cram.	Cram.	»	Cram.	»	»	»	Idem.	Cra...	Cram.	Idem.	Cram.	Idem.	Idem.	Idem.	Idem.		
	5 ^e .	Idem.	Bl. C.	Idem.	Idem.	Bl. C.	Bl. C.	»	Bl. C.	»	»	»	Idem.	Bl. C.	Bl. C.	Idem.	Bl. C.	Idem.	Idem.	Idem.	Idem.		
	6 ^e .	Idem.	R. G.	Idem.	Idem.	R. G.	R. G.	»	R. G.	»	»	»	Idem.	R. G.	R. G.	Idem.	R. G.	Idem.	Idem.	Idem.	Idem.		
CHEVAU- LÉGERS polonais.	7 ^e .	Bleu.	Jaun.	Bleu.	Bleu.	Jaun.	Jaun.	»	Jaun.	»	Bleu.	Jaun.	»	»	Jaun.	»	Toile	Jaun.		Demi sphér.	Blan.	Bleu.	Blanc.
	8 ^e .	Idem.	Bleu.	Jaun.	Idem.	Idem.	Idem.	»	Bleu.	Jaun.	Idem.	Idem.	»	»	Idem.	»	Idem.	Idem.		Idem.	Idem.	Idem.	Idem.
	9 ^e .	Idem.	Cha.	Bleu.	Idem.	Cha.	Cha.	»	Cha.	»	Cha.	Bleu.	»	»	Cha.	»	Idem.	Cha.		Idem.	Idem.	Idem.	Idem.

Manuel.

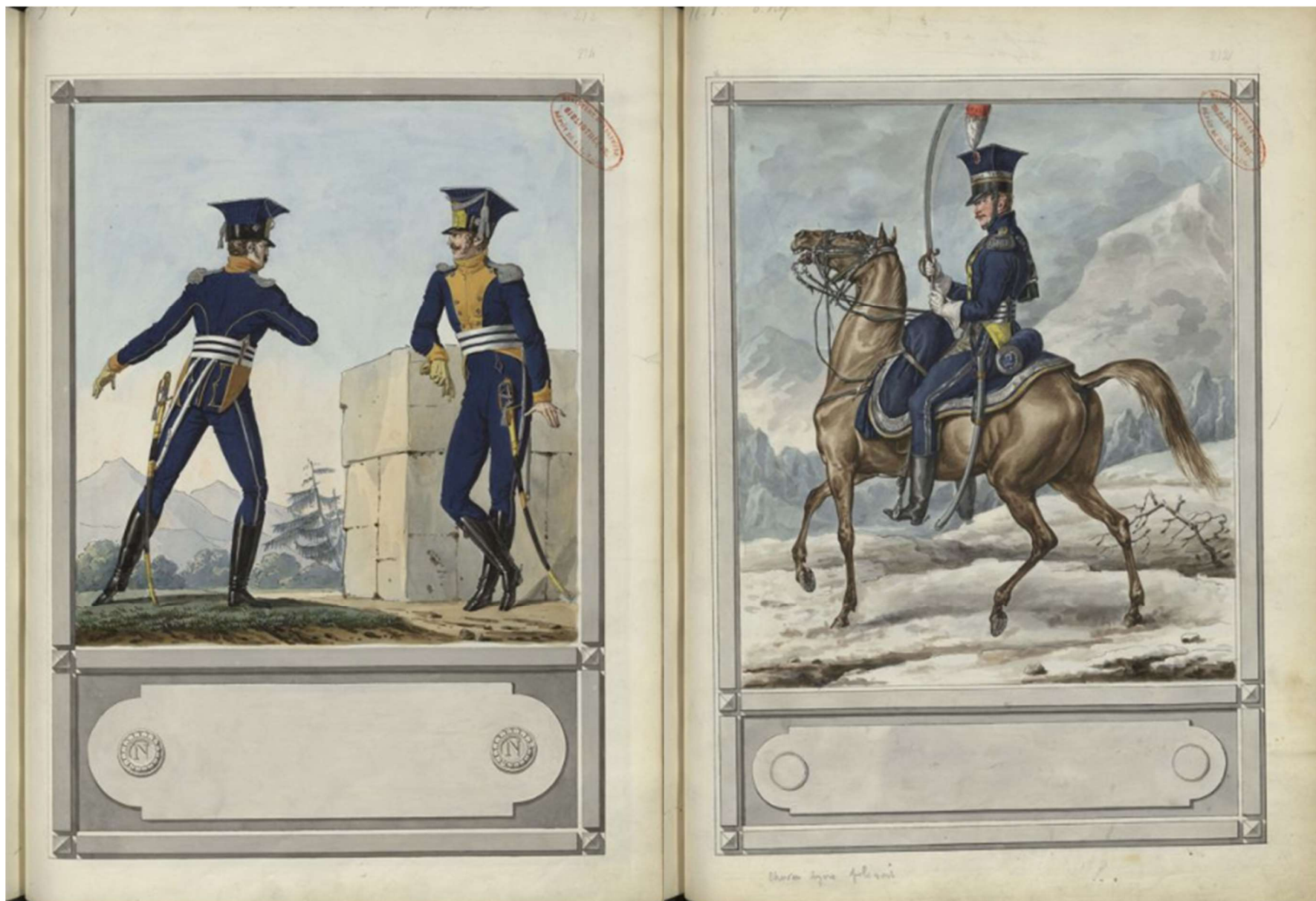
d

Tabela nr 8 opisująca charakterystyczne barwy poszczególnych elementów umundurowania pułków szwoleżerów (*Tableau de Couleur Distinctive des Régimens de Cheval-légers*), wg. *Tabloux De la Composition de l'Uniforme ...*

1551

1572
Cheval - Régie
française

46

Przykłady mundurów żołnierzy kompanii wyborczej oraz oficera „lekko-konnych polskich”, wg. *Planches aquerellés par l'atelier de Carle Vernet*, MA 10873/A1J25.

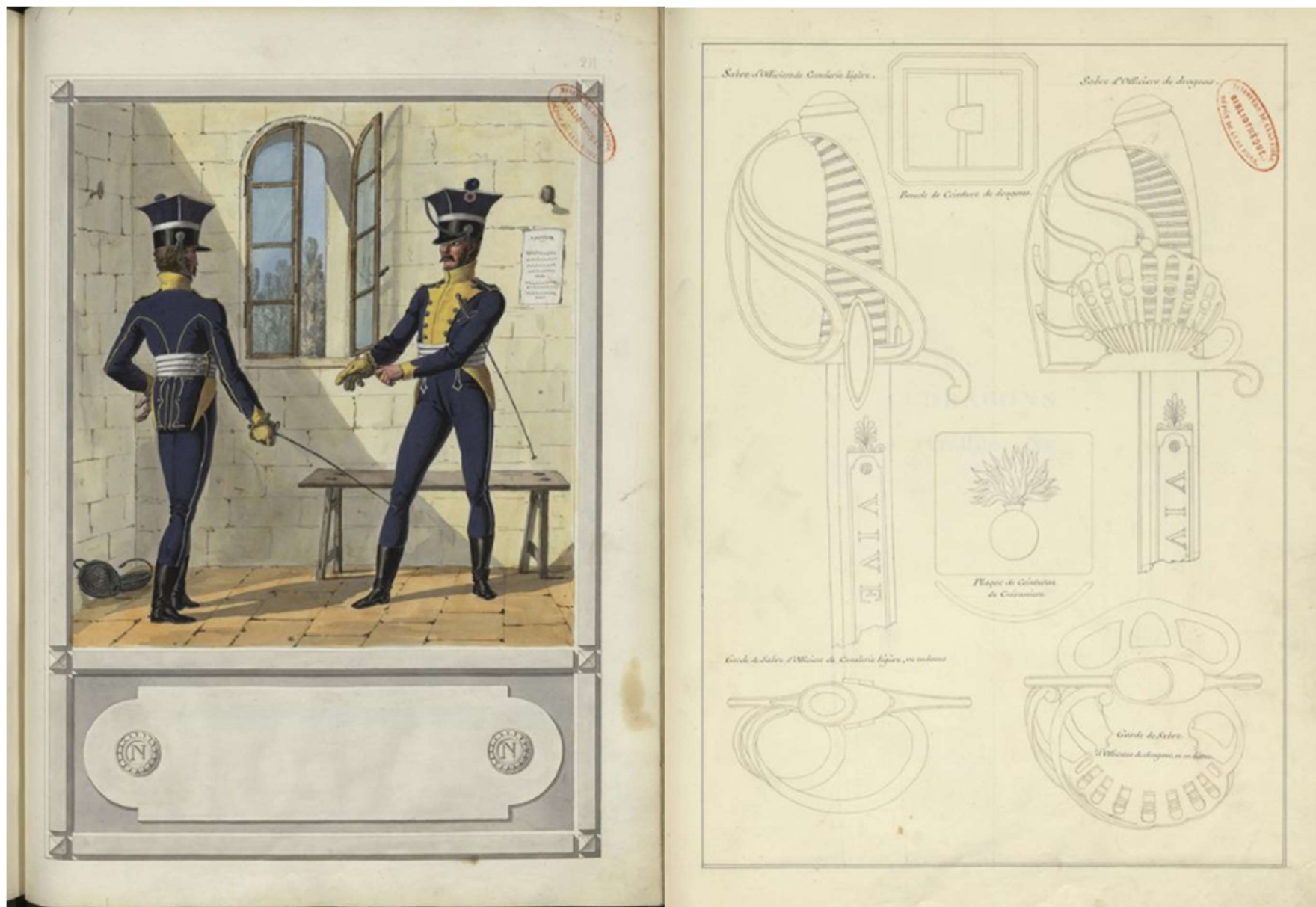
Przykłady mundurów żołnierzy kompanii wyborczej oraz kompanii centralnych „lekko-konnych polskich”, wg. *Planches aquerellés par l'atelier de Carle Vernet*, SHAT, MA 10873/A1J25.

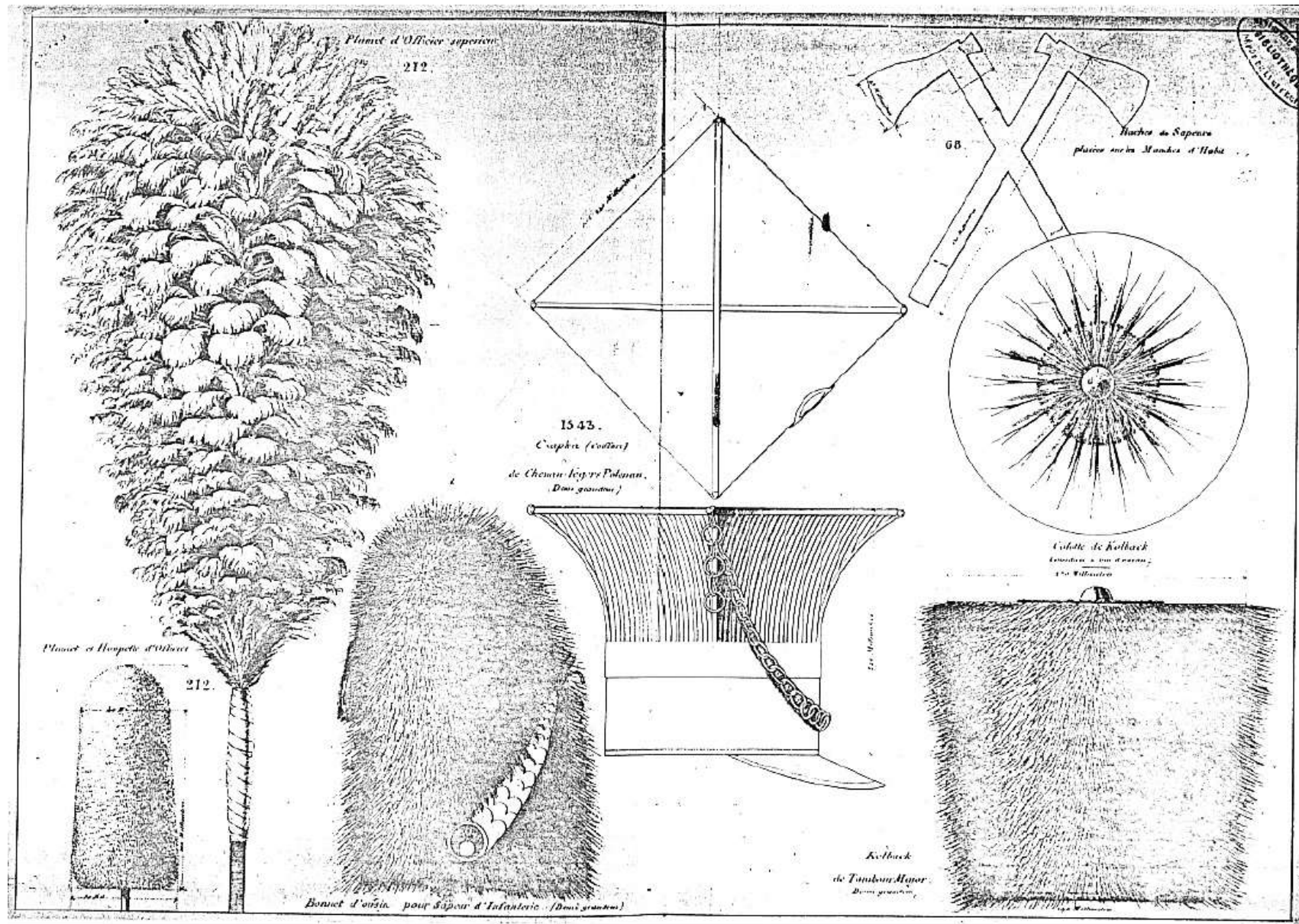
Przykłady mundurów stajennego „lekko-konnych polskich”, wg. *Planches aquerellés par l'atelier de Carle Vernet*, SHAT, MA 10873/A1J25.

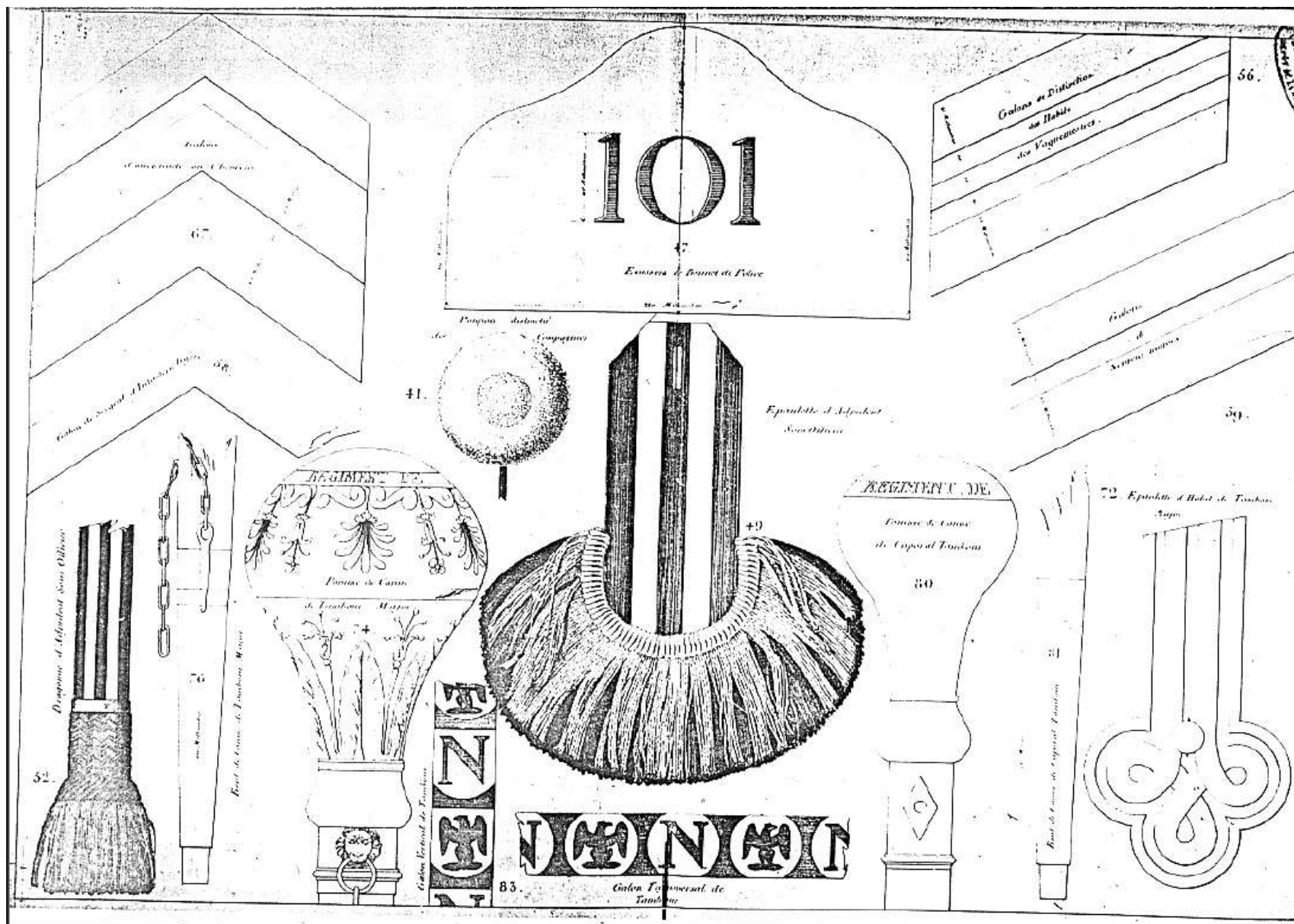
Wygląd „lekko-konnego polskiego” w płaszczu oraz trębacz, wg. *Planches aquarellés par l'atelier de Carle Vernet*, SHAT, MA 10873/A1J25.

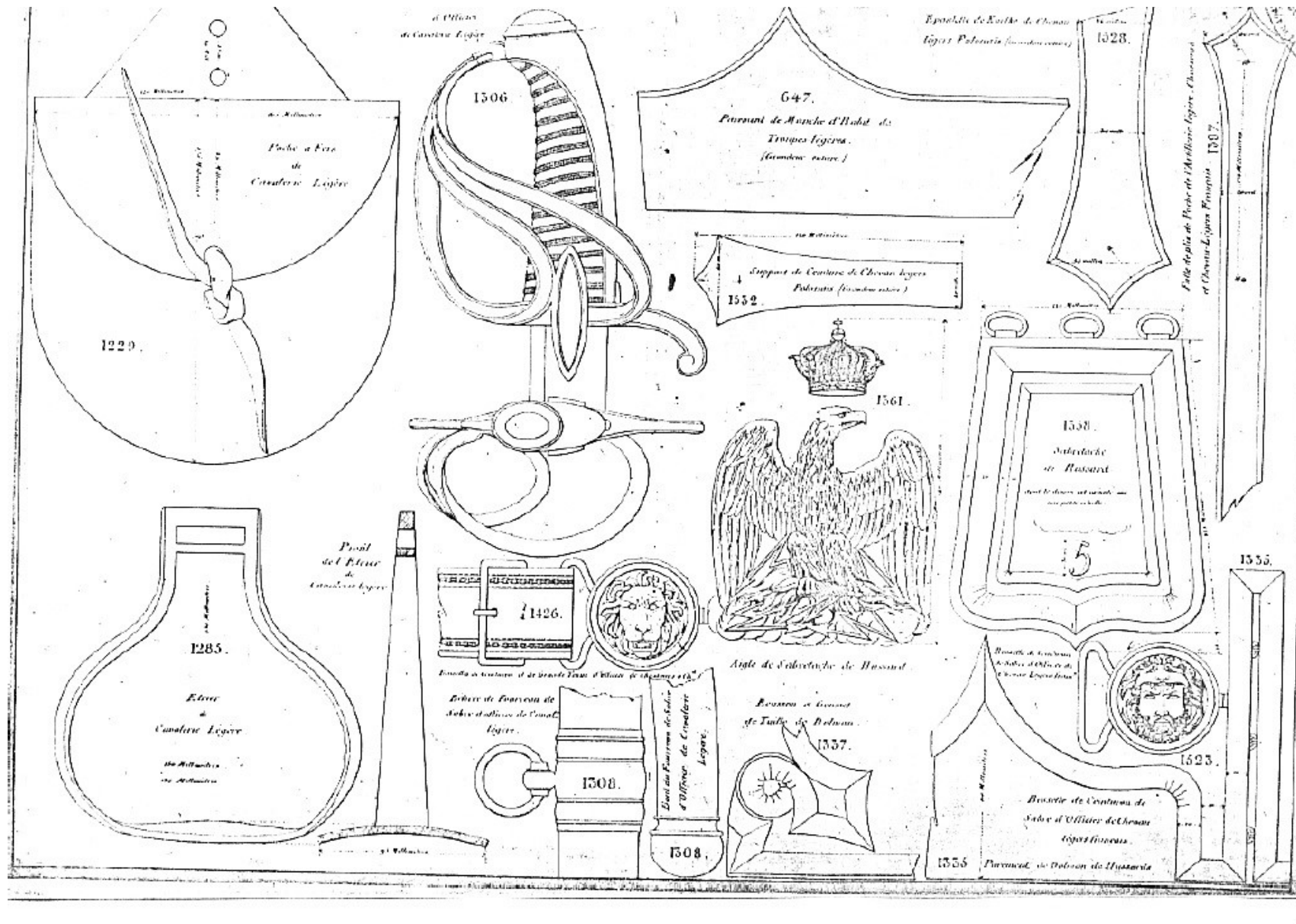
Wygląd „lekko-konnych polskich”, wg. *Planches aquerellés par l'atelier de Carle Vernet*, SHAT, MA 10873/A1J25. Tablica przedstawiająca fragment szabli oficerskiej lekkiej kawalerii modelu AN XI (po lewej), wg. *Dessins faisant suite au règlement sur l'habillement*, t. III, SHAT, MA 10872/A1J25.

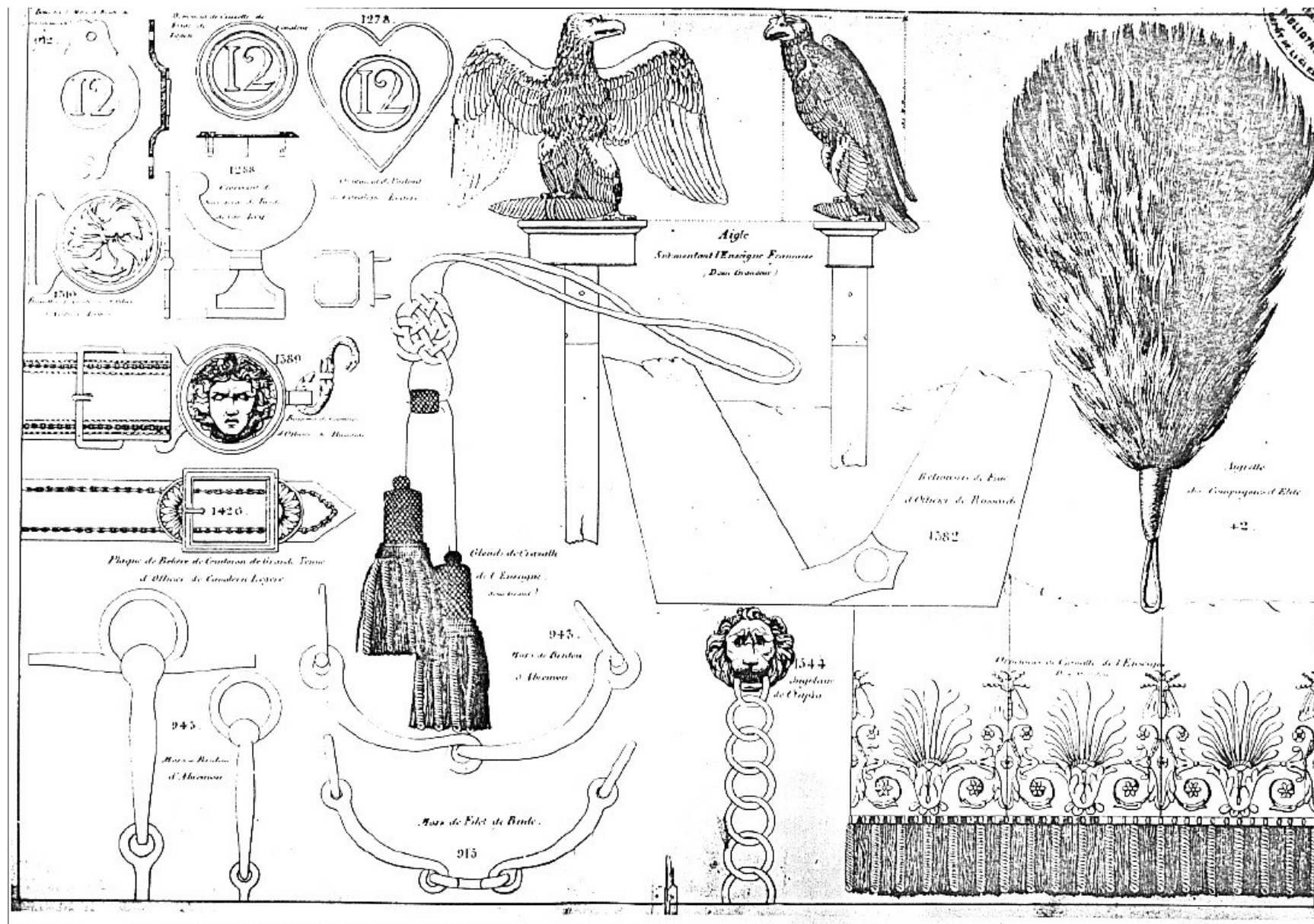
Tablica pokazująca m. in. wzór czapki szwoleżerów polskich (nr 1543), wg. *Dessins Faisant*.

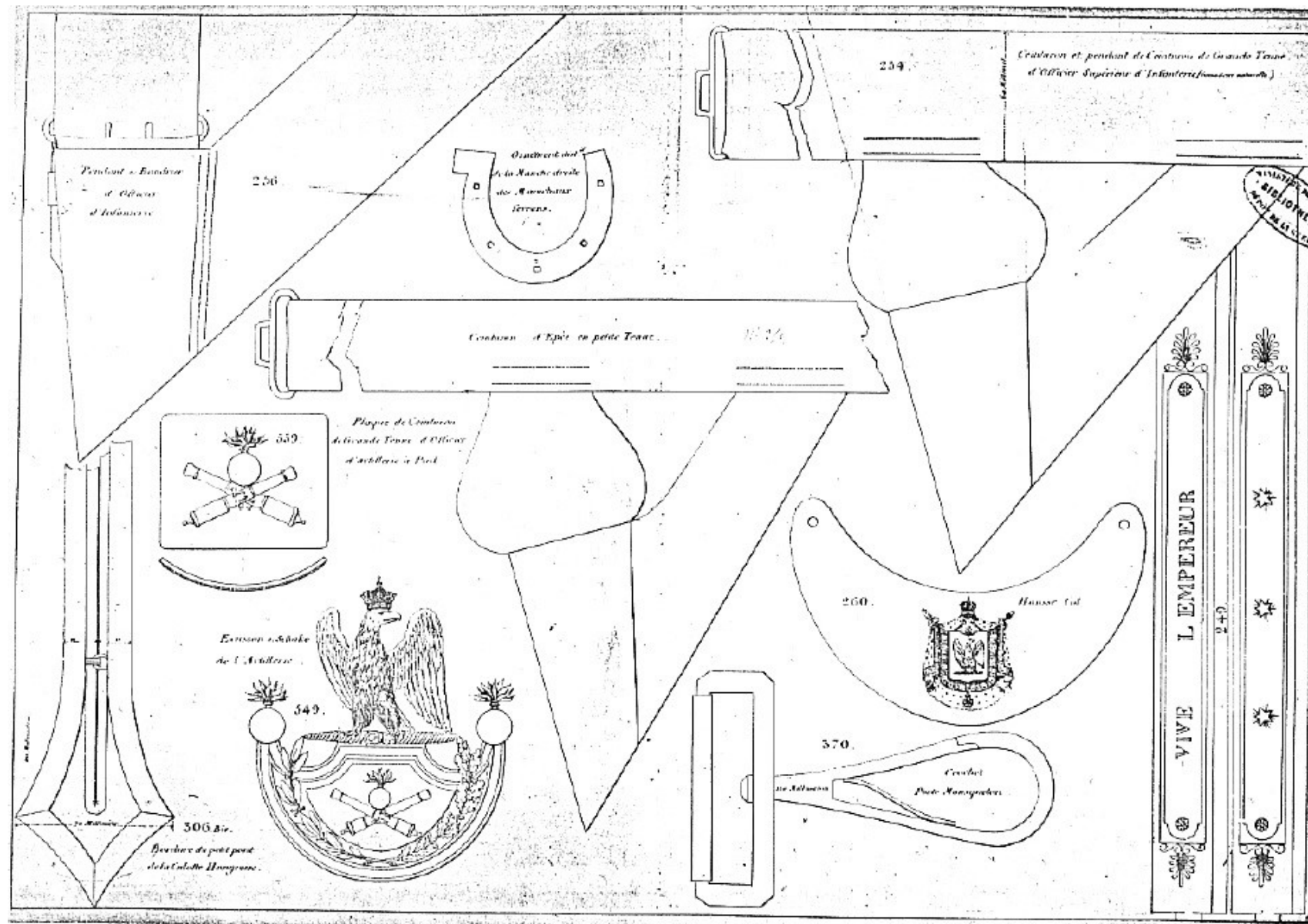
Tablica pokazująca m. in. wzory: szewronów (nr 6), pomponów (nr 41), epoloetu (nr 49), galonów stopni na rękawy (nr 56), taśmy cesarskiej trębaczy i doboszów (nr 83), wg. *Dessins Faisant*.

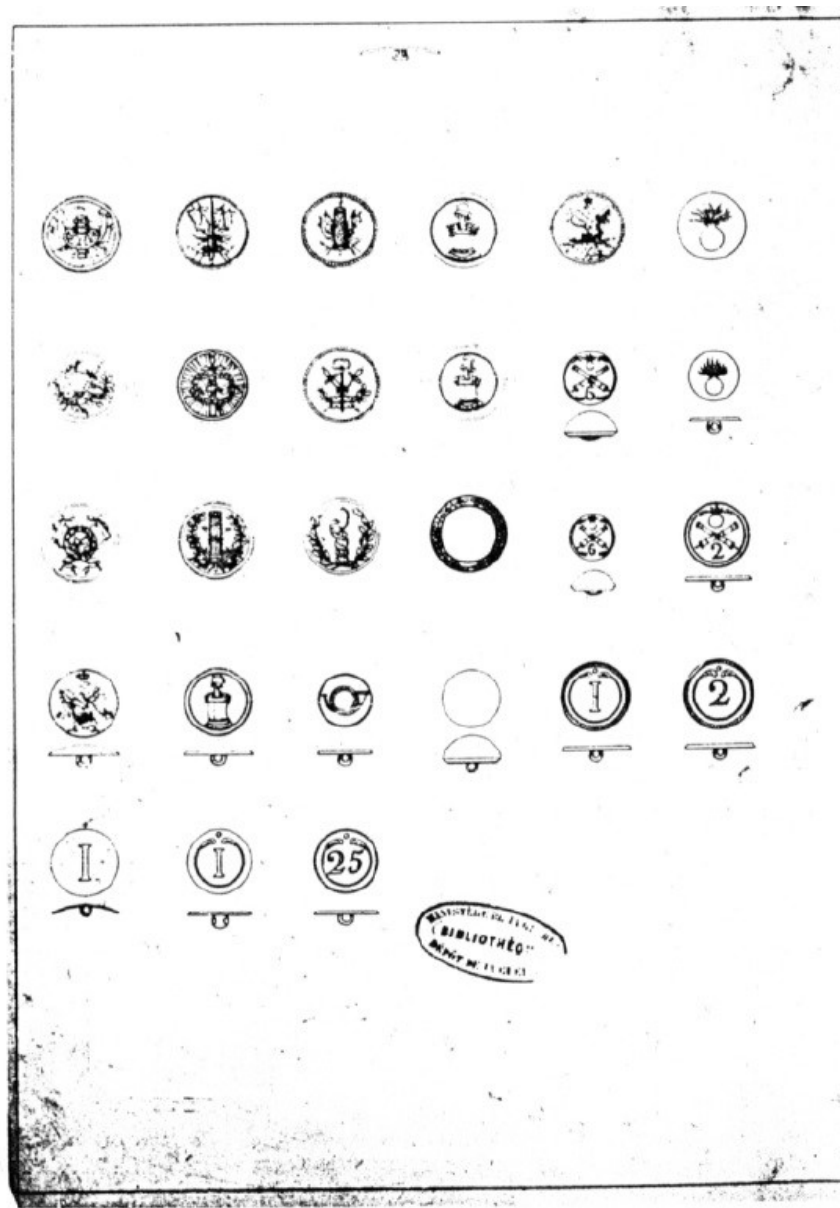
Tablica pokazująca wzory różnych elementów wyposażenia i munduru użytkowanych także przez „szwoleżerów polskich”, wg. *Dessins Faisant*.

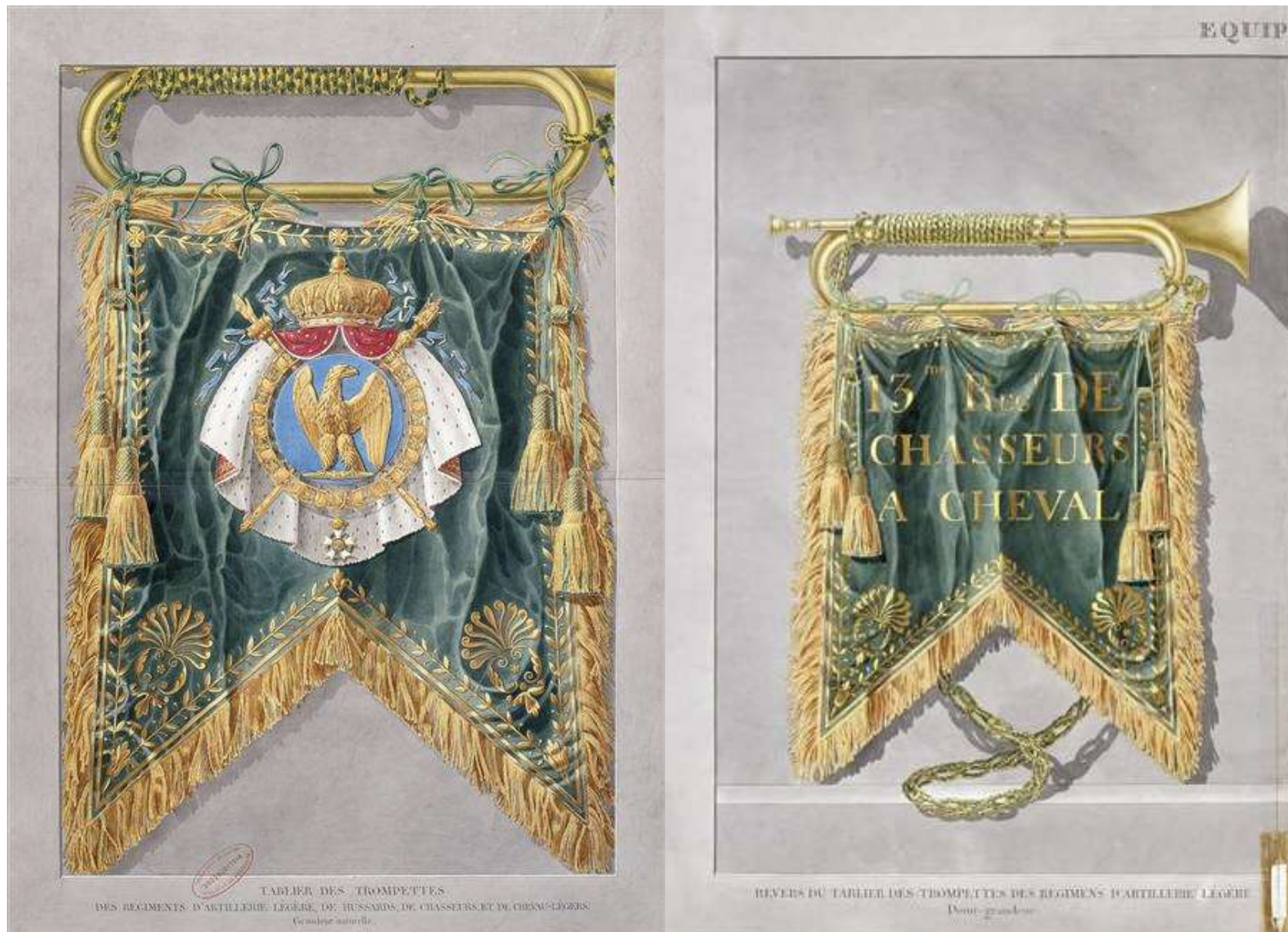
Tablica przedstawiająca m. in.: detale zapięcia pendetu do munduru wielkiego lekkiej kawalerii (nr 1426), elementy ogłowia końskiego (nr 943), podpinki do czapki "lekko-konnych polskich" (nr 1544), kity kompanii wyborczej (nr 42), wg. *Dessins Faisant*.

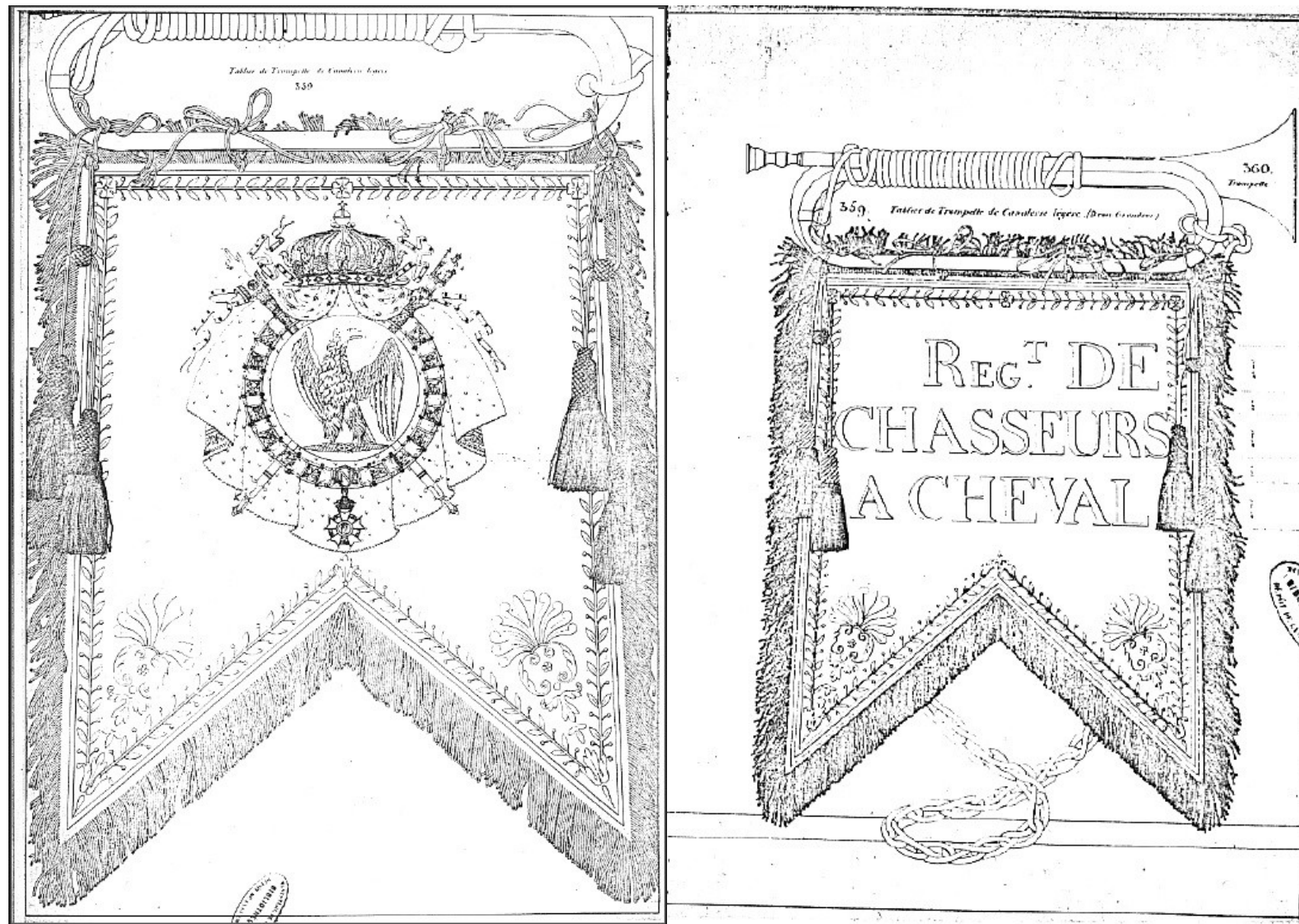
Tablica pokazująca wzór galonu na rajtuzy węgierskie (nr 306), kruczek do karabinka (nr 370), oznaka kowala naszywana na ramię munduru, wg. *Dessins Faisant*.

Tablica pokazująca wzory guzików – trzeci od prawej w drugim rzędzie od dołu guzik tzw. „huzarski” przewidziany do mundurów „szwoleżerów polskich”, wg. *Dessins Faisant*.

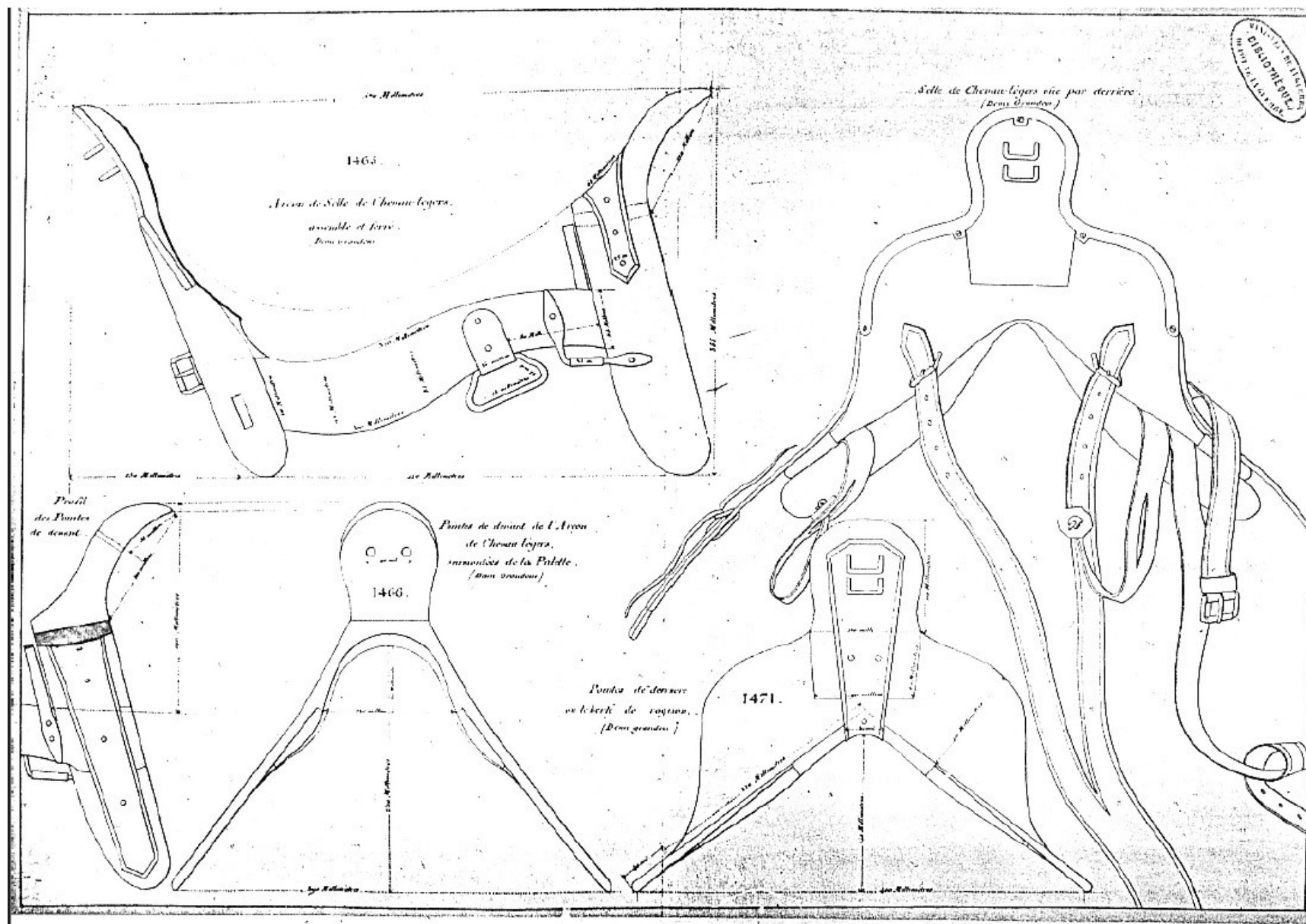
Tablice przedstawiające awers i rewers wzoru płomieni do trąb artylerii konnej, huzarów, strzelców konnych i szwoleżerów, wg. *Dessins Faisant*.

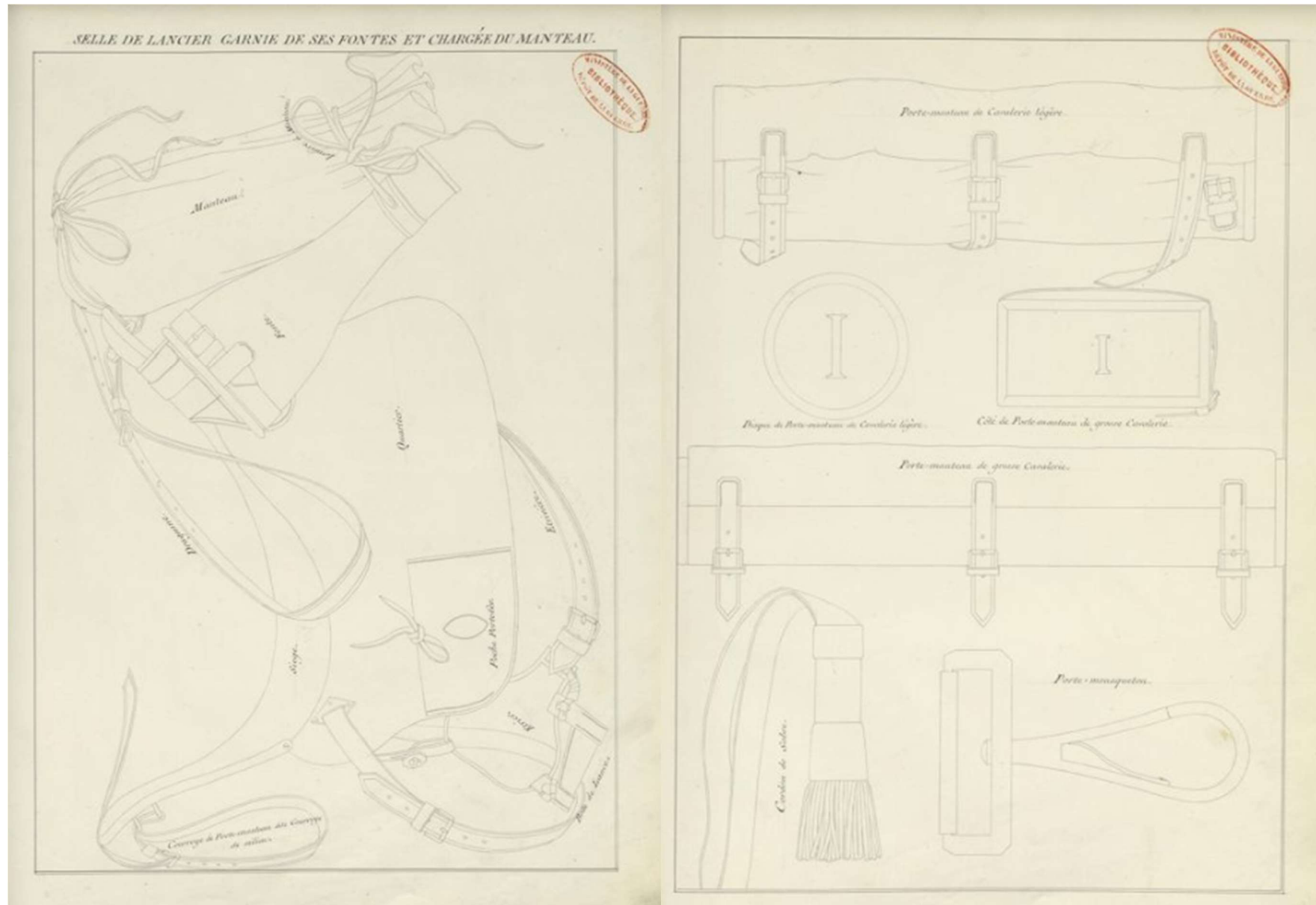
Tablice przedstawiające awers i rewers wzoru płomieni do trąb artylerii konnej, huzarów, strzelców konnych i szwoleżerów (nr 359), wg. *Dessins Faisant*.

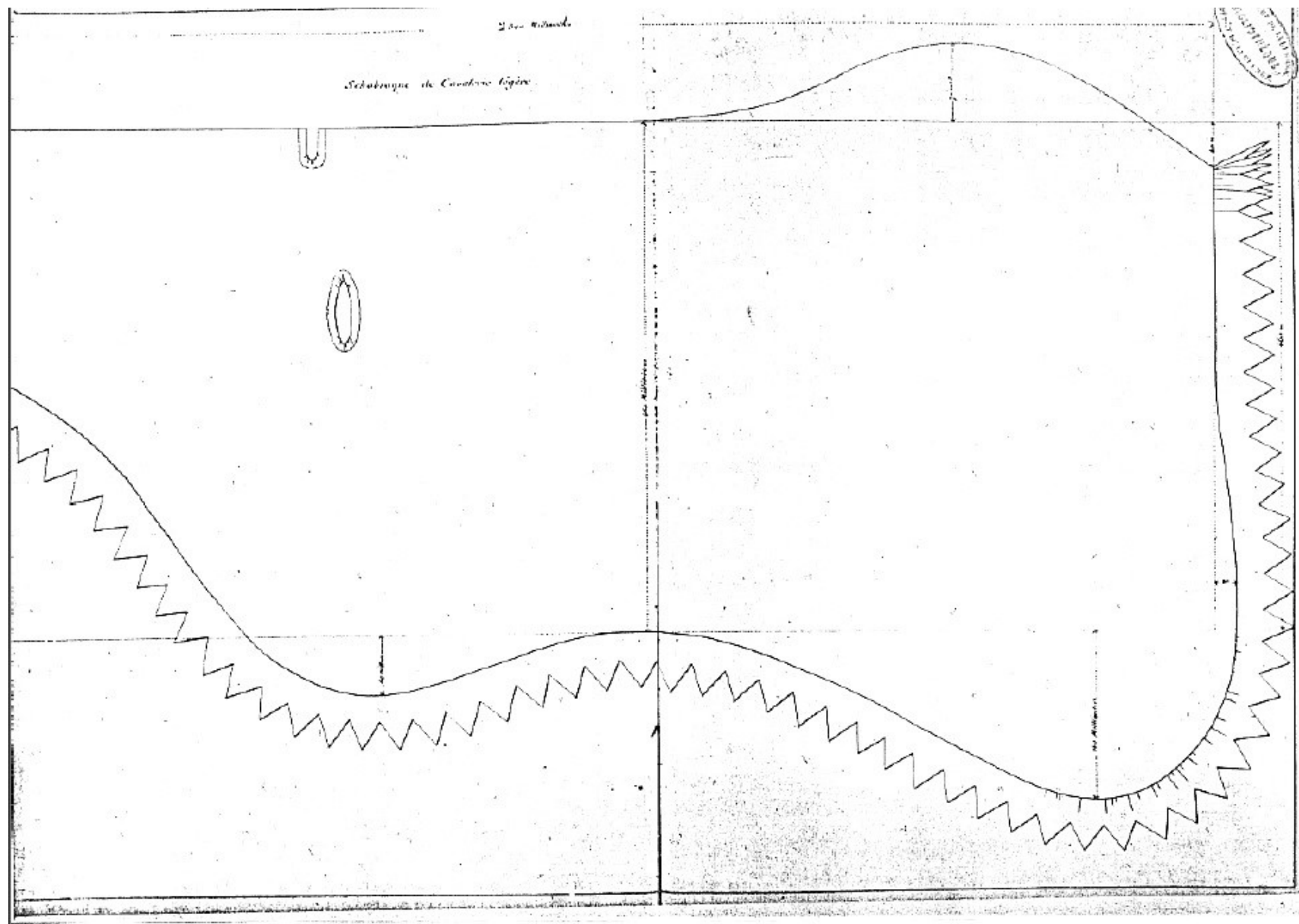
Tablice przedstawiające ogłowie końskie wzoru przewidzianego dla artylerii konnej, huzarów, strzelców konnych i szwoleżerów, wg. *Dessins Faisant*.

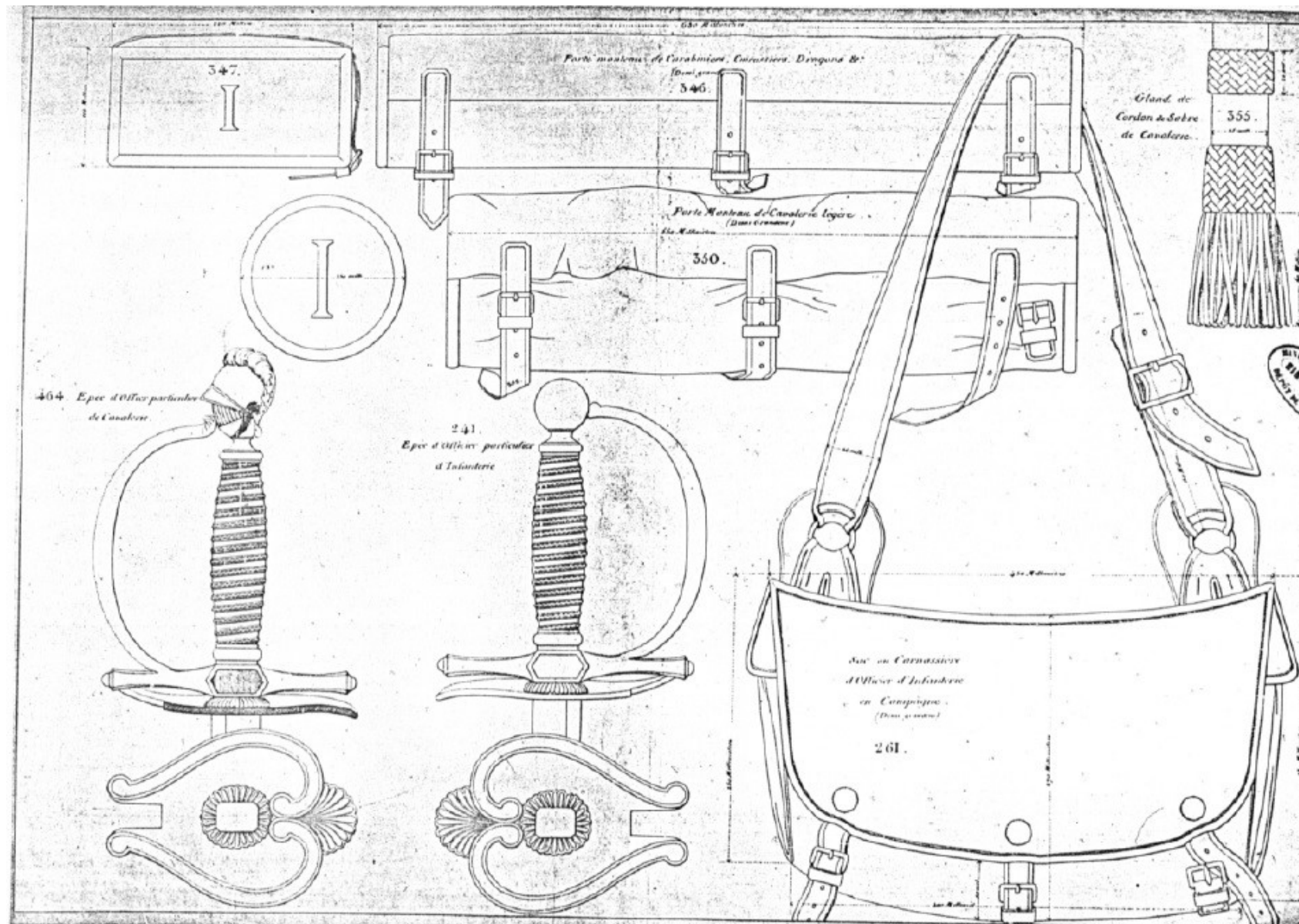
Tablica pokazujące detale siodła szwoleżerów (nr 1463, 1466, 1471), wg. *Dessins Faisant*.

Tablice pokazujące siodło lansjerów oraz mantelzak lekkiej kawalerii, wg. *Dessins faisant suite au règlement sur l'habillement*, t. III, SHAT, MA 10872/A1J25.

Tablica pokazująca wykroj czapraka lekkiej kawalerii, wg. *Dessins Faisant*.

Tablica przedstawiająca m. in. mantelzak lekkiej kawalerii (nr 330) oraz chwost temblaka do broni białej kawalerii (nr 355), wg. *Dessins Faisant*.

(N°. 2.) *DÉPENSES à la charge des Masses d'Habillement et de Harnachement et Ferrage, d'après l'Arrêté du 17 frimaire an 11 (1), et l'Instruction du 10 février 1806, et Durée de chaque objet.*

Nota. Pour les divers objets ajoutés ou retranchés de l'uniforme, et qui conséquemment augmentent ou diminuent les objets à la charge de la masse d'habillement et de harnachement et ferrage, il faut se reporter au grand Tableau de la composition des uniformes des troupes tant à pied qu'à cheval, mentionnés dans l'arrêté du 17 frimaire an 11, ainsi qu'aux Décrets.

NOMENCLATURE DES DÉPENSES.

DURÉE DE CHAQUE FOURNITURE POUR

1re MASSE D'HABILLEMENT.

	L'Artillerie à pied, les Pontonniers, Ouvriers, Sapeurs, Mineurs et Canonniers-vétérans.	les Carabiniers, Cuirassiers, Cavalerie et Dragons.	les Chasseurs à cheval.	les Husards.	L'Artillerie à cheval.	le Train d'Artillerie.
* Le drap pour l'habit (habit-veste infante, légère) et la veste, et le cadis pour doublure.	2 ans.	2 ans.	4 ans.	2 ans.	2 ans.	2 ans.
* Le drap pour le surout.	2	2	2	2	2	2
* Le drap pour le manteau. (2)	2	2	2	2	2	2
* Les drapeaux, guidons, étendards et fanions (3).	12	12	20	20	20	20
* Le drap pour habit, dolman et gilet, et cadis pour doublure.	2	2	2	2	2	2
* Le drap pour la pelisse, la flanelle, et le cadis blanc pour pelisse, dolman et gilet.	2	2	2	2	2	2
* Le drap et le cadis pour l'habit-veste et le gilet.	2	2	2	2	2	2
Le drap pour la capote (4).	2	2	2	2	2	2
La culotte en tricot (ou le pantalon <i>idem</i> pour l'infanterie légère).	1	1	1	1	1	1
Le drap pour la culotte hongroise. { jusqu'en 1810. { depuis 1810 (5).	2	2	2	2	2	2
La culotte de peau.	2	2	2	2	2	2
Le tricot pour la veste (lorsqu'elle n'est pas fournie en drap).	2	2	2	2	2	2
Le caleçon de toile.	1	1	1	1	1	1
Le chapeau.	2	2	2	2	2	2
Le schakos.	4	4	4	4	4	4
Le bonnet d'oursin.	6	6	6	6	6	6
Le casque.	10	10	10	10	10	10
Le porte-manteau (2).	2	2	2	2	2	2
Le pantalon de drap, dit d'écurie ou de manège (depuis 1810 (5)).	2	2	2	2	2	2
Le ceinturon ou baudrier en buffle.	20	20	20	20	20	20
La giberne.	20	20	20	20	20	20
Le porte-giberne en buffle blanc.	20	20	20	20	20	20
Le porte-carabine.	20	20	20	20	20	20
La bretelle de fusil en buffle blanc.	20	20	20	20	20	20
La caisse, le collier et les baguettes de tambour.	20	20	20	20	20	20
Les bottes.	20	20	20	20	20	20
Les trompettes.	20	20	20	20	20	20
La toile pour doublure, poches et droits-fils de l'habit et de la veste.	20	20	20	20	20	20

(1) (*) Les première et deuxième portions de la masse générale, établies par l'arrêté du 17 frimaire an 11, distinguent les dépenses à la charge de chacune de ces portions, attendu que les vérifications de comptabilité satisfaisant autant que possible aux renseignements que l'on pourroit attendre de ce travail, on a fait passer.

(2) Le décret du 6 juillet 1806, avait maintenu le manteau et le porte-manteau à la charge de la 1re portion des dépenses à la charge de la masse de harnachement. (Circulaire du Directeur général des finances.)

(3) Les drapeaux sont fournis par les soins du Gouvernement.

(4) Décret du 25 avril 1806, l'arrêté du 17 frimaire an 11, l'arrêt secondé aux bataillons du train d'artillerie.

(5) Circulaire de M. le Directeur général des finances, du 21 août 1809, n°. 199.

1806 révisés sous le titre de *Masses d'habillement*, par décret du 25 avril 1806, on n'a pas eu de voir réviser jusqu'à l'exercice 1806, cette destination ne peut jamais être d'aucune utilité. Cependant pour satisfaire aux besoins de la guerre, par l'arrêté du 17 frimaire an 11, la charge de la 1re portion.

1806 révisés, mais Son Excellence le Ministre-directeur de l'administration de la guerre les a rangés dans la 2e portion, page 111.

1806 révisés, mais Son Excellence le Ministre-directeur de l'administration de la guerre les a rangés dans la 2e portion.

Kolejne cztery strony pokazują tabelę nr 2 podająca czas użytkowania poszczególnych elementów ubioru i wyposażenia (*Dépenses à la charge des Masses d'Habillement et de Harnachement et Ferrages, d'après l'Arrêté du 17 frimaire an 11 [1], et l'Instruction du 10 février 1806, et Durée de chaque objet*), wg. *Tablaux De la Composition de l'Uniforme...*

(Suite du N°. 2.)

Dépenses à la charge des Masses d'habillement, et de harnachement et ferrage.

NOMENCLATURE DES DÉPENSES.

La toile pour doublure, poches et droits-fils de l'habit, du surtout et de la veste.
La toile pour doublure, poches et droits-fils de la pelisse et du dolman, du gilet et du surtout.
La fourniture de la doublure et de la garniture de la cuirasse.
La toile pour la doublure, poches et droits-fils de l'habit-dolman, du gilet et du surtout.
La toile pour la doublure, poches et droits-fils de l'habit-veste et du gilet.
La toile pour doublure, poches et droits-fils de la capotte (1).
Les boutons pour l'habit et la veste.
Les boutons pour l'habit, la veste et le surtout.
Les boutons pour l'habit-dolman, le gilet et le surtout.
Les boutons pour la pelisse, le dolman, le gilet et le surtout.
Le treillis pour le pantalon d'écurie.
La basane pour la garniture du haut de la culotte.
La basane pour garniture du pantalon de drap, dit d'écurie ou de manège.
La confection des effets d'habillement.
Les réparations desdits effets.
Celles de l'équipement.
Celles de l'armement.
La première fourniture des effets de petit équipement à faire à chaque homme à son arrivée au corps.
La première mise des sous-officiers promus au grade de sous-lieutenant ou de quartier-maitre, dans les cas prévus par l'arrêté du 9 frimaire an 11.
Les épaulettes d'adjudans.
Celles de grenadiers ou carabiniers.
Les galons pour marques distinctives des sous-officiers et des anciens soldats.
Ceux des musiciens.
Ceux pour le porte-manteau.

(1) Décret du 25 avril 1805.

DURÉE DE CHAQUE FOURNITURE POUR

l'Infanterie de ligne et légère, et les Vétérans.	l'Artillerie à pied, les Pontonniers, ouvriers, Sapeurs, Mineurs et Canonniers-vétérans.	les Carabiniers, Cuirassiers, Cavalerie et Dragons.	les Chasseurs à cheval.	les Hussards.	l'Artillerie à cheval.	le Train d'artillerie.
»	»	Durée de l'effet.	»	»	»	»
»	»	»	»	Durée de l'effet.	»	»
»	»	Durée de la cuirasse.	»	»	»	»
»	»	»	Durée de l'effet.	»	Durée de l'effet.	»
»	»	»	»	»	»	Durée de l'effet.
Durée de la capotte.	Durée de la capotte.	»	»	»	»	Durée de la capotte.
Durée de l'effet.	Durée de l'effet.	»	»	»	»	»
»	»	Durée de l'effet.	»	»	»	»
»	»	»	Durée de l'effet.	»	Durée de l'effet.	»
»	»	»	»	Durée de l'effet.	»	»
»	»	I	I	I	I	I
I	I	»	I	1	I	»
»	»	»	»	2	»	»
Selon les besoins.	Selon les besoins.	Selon les besoins.	Selon les besoins.	Selon les besoins.	Selon les besoins.	Selon les besoins.
Id.	Id.	Id.	Id.	Id.	Id.	Id.
Id.	Id.	Id.	Id.	Id.	Id.	Id.
Id.	Id.	Id.	Id.	Id.	Id.	Id.
Une fois payée.	Une fois payée.	Une fois payée.	Une fois payée.	Une fois payée.	Une fois payée.	Une fois payée.
Id.	Id.	Id.	Id.	Id.	Id.	Id.
Durée de l'habit.	Durée de l'habit.	Durée de l'habit.	Durée de l'habit.	Durée du surtout.	Durée de l'effet.	Durée de l'habit.
Id.	»	»	»	»	»	»
Durée de l'habit.	Durée de l'habit.	Durée de l'habit.	Durée de l'habit.	Durée des effets.	Durée des effets.	Durée des effets.
Id.	»	»	»	»	»	»
»	»	9 ans.	»	»	»	»

(Suite du N°. 2.)

Dépenses à la charge des Masses d'habillement et de harnachement et ferrage.

NOMENCLATURE DES DÉPENSES.

Les pompons pour chapeaux et schakos.	
Les plumets pour chapeaux, schakos et casques.	
Les tabliers de sapeurs.	
L'écharpe.	
Le sabretache.	
Le treillis pour doublure de porte-manteau.	
La ganse pour la garniture de la culotte hongroise.	
Les ganses et cordonnet pour garniture de pelisse.	
<i>Id. id. id. de dolman.</i>	
La peau d'agneau pour la bordure de la pelisse.	
La peau rouge pour garniture du dolman.	
Le cordon de sabre et dragonne aux carabiniers et grenadiers (1).	
Les gants avec paremens.	
Les gants sans paremens.	
Les frais de bureau.	
L'habillement et l'équipement des déserteurs condamnés aux travaux et au boulet.	
Les médicamens, linge à charpie, bandages herniaires, pour traitement à la caserne des militaires atteints de maladies légères.	
Les effets de petit équipement distribués en route, et emportés par les déserteurs.	
Les dettes à la masse de linge et chaussure, laissées par des hommes morts ou déserter.	
Les 30 francs à payer aux compagnies de réserve, suivant la décision impériale du 18 août 1808, pour l'habillement apporté par les hommes de ces compagnies (2).	
La masse de linge et chaussure aux contumaces absous par jugement, lors de leur rentrée au corps, telle qu'elle existait avant leur désertion. (<i>Circulaire du Ministre-directeur de l'Administration de la guerre, du 6 janvier 1810, n°. 223.</i>)	
Les effets d'habillem. manquant aux déserteurs absous, lors de leur rentrée au corps (3).	

DURÉE DE CHAQUE FOURNITURE POUR

l'Infanterie de ligne et légère, et les Vétérans.	l'Artillerie à pied, les Pontonniers, Ouvriers, Sapeurs, Mineurs et Canonniers-vétérans.	les Carabiniers, Cuirassiers, Cavalier et Dragons.	les Chasseurs à cheval.	les Hussards.	l'Artillerie à cheval.	le Train d'artillerie.
Durée de l'habit.	Durée de l'habit.	»	»	»	»	»
»	Durée de l'habit.	Durée de l'habit.	Durée de l'habit.	Durée de l'habit.	Durée de l'habit.	Durée de l'habit.
20 ans.	20 ans.	»	»	6 ans.	»	»
»	»	»	»	6	»	»
»	»	»	»	9	9 ans.	9 ans.
»	9 ans.	9 ans.	9 ans.	Durée de la culotte.	Durée de la culotte.	»
»	»	»	»	Durée de la pelisse.	»	»
»	»	»	Durée du dolman.	Durée du dolman.	Durée du dolman.	»
»	»	»	Durée de la pelisse.	»	»	»
»	»	»	Durée du dolman.	Durée du dolman.	Durée du dolman.	»
»	»	6	6	6	6	»
»	»	2	»	»	»	»
»	»	»	2	2	2	2
Selon le besoin.	Selon le besoin.	Selon le besoin.	Selon le besoin.	Selon le besoin.	Selon le besoin.	Selon le besoin.
Une fois fournis.	Une fois fournis.	Une fois fournis.	Une fois fournis.	Une fois fournis.	Une fois fournis.	Une fois fournis.
Selon le besoin.	Selon le besoin.	Selon le besoin.	Selon le besoin.	Selon le besoin.	Selon le besoin.	Selon le besoin.
Une fois fournis.	Une fois fournis.	Une fois fournis.	Une fois fournis.	Une fois fournis.	Une fois fournis.	Une fois fournis.
Une fois payés.	Une fois payés.	Une fois payés.	Une fois payés.	Une fois payés.	Une fois payés.	Une fois payés.

(1) Circulaire de M. le Directeur général des revues, du 11 janvier 1809, n°. 153.

(2) Ce paiement ne doit plus avoir lieu, attendu que les corps doivent renvoyer à MM. les préfets l'habillement apporté par les hommes de ces compagnies (2).

(3) Les effets de petit équipement dont les déserteurs pouraient avoir besoin à leur rentrée, leur seraient fournis sur leur masse de linge et chaussure. (*Circulaire du Ministre-directeur de l'Administration de la guerre, du 9 avril 1812, n°. 189.*)

Des hommes incorporés. (*Circul. de M. le Directeur général des revues, du 27 fév. 1811, n°. 281.*)
Des hommes incorporés. (*Circulaire du Ministre-directeur de l'Administration de la guerre, du 9 avril 1812, n°. 189.*)

(Suite du N°. 2.)

Dépenses à la charge des Masses d'habillement et de harnachement et ferrage.

NOMENCLATURE DES DÉPENSES.

2°. MASSE DE HARNACHEMENT ET FERRAGE.

La selle complète y compris les brides, bridons et licol.
* Le drapeau pour la housse et les chaperons.
La schabracke.
La couverture de laine.
Le ferrage et les médicaments des chevaux.
Les ustensiles d'écurie.
Les remplacements et entretien des bridons d'abreuvoir, licols, sangles, surfaix, longes, cordes à fourrage et sacs à avoine (1).
La toile pour la doublure de la housse et des chaperons.
Les galons pour <i>idem</i>
Les réparations au harnachement.
Les manteaux (2).
Les portes-manteaux (2).

(1) Les cordes à fourrage et les sacs à avoine entrant dans le nombre d'effets de petit équipement militaire deux objets doivent être distribués des dépenses à la charge de la masse de harnachement.
(2) Circulaire du Directeur-général des revues, du 30 novembre 1807, page 112.

DURÉE DE CHAQUE FOURNITURE POUR

	l'Artillerie à pied, les Pontonniers, Ouvriers, Sapeurs, Mineurs et Vétérans.	les Carabiniers, Cuirassiers, Cavalerie et Dragons.	les Chasseurs à cheval.	les Hussards.	l'Artillerie à cheval.	le Train d'artillerie.
»	»	20 ans.	20 ans.	20 ans.	0 ans.	20 ans.
»	»	9	»	»	2 ^o	»
»	»	8	8	8	8	»
»	»	8	8	8	8	20
»	»	Selon le besoin.	Selon le besoin.	Selon le besoin.	Selon le besoin.	Selon le besoin.
»	»	Id.	Id.	Id.	Id.	Id.
»	»	Id.	Id.	Id.	Id.	Id.
»	»	Durée de la housse.	»	»	»	»
»	»	Id.	»	»	»	»
»	»	Selon le besoin.	Selon le besoin.	Selon le besoin.	Selon le besoin.	Selon le besoin.
»	»	9	9	9	9	»
»	»	Id.	Id.	Id.	Id.	9

dans la circulaire du Ministre-directeur de l'Administration de la guerre, du 18 mars 1811, n°. 89, ces

(Suite du N° 5.) Composition de l'Uniforme de l'Infanterie de ligne, l'Infanterie légère, Carabiniers, Cuirassiers, Dragons, Cheval-Légers, Chasseurs à cheval et Hussards, ainsi que de leur Equipement, Armement et Harnachement.

DÉSIGNATION.	INFANTERIE de ligne et autres Troupes assimilées.		INFANTERIE légère et autres Troupes assimilées.		CARABINIERS et autres Troupes assimilées.		CUIRASSIERS et autres Troupes assimilées.		DRAGONS et autres Troupes assimilées.		Cheval-Légers et autres Troupes assimilées.		CHASSEURS à cheval et autres Troupes assimilées.		HUSSARDS et autres Troupes assimilées.	
	Nombre.	Duets.	Nombre.	Duets.	Nombre.	Duets.	Nombre.	Duets.	Nombre.	Duets.	Nombre.	Duets.	Nombre.	Duets.	Nombre.	Duets.
SUITE DU PETIT ÉQUIPEMENT.																
Epiulette.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Tourne-vis.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Trousse garnie (31).	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Bouteilles blanches (32).	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Pantalon de toile blanche (18).	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Mante-ressorts (33).	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Sacs à avoine.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Ciseaux.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Eponge.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Peigne.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Brosse.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Masette.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Etrille.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Corde à fourrage.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
HARNACHEMENT.																
Selle.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Couverture.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Housse.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Paire de chaperons.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Schabracke.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Bride.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Filet.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Licou de parade.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Licou d'écurie.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Bridon d'abreuvoir.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
ARMEMENT (34).																
Fusil ou Mousqueton.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Carabine.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Pistolets.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Sabre.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Sponton aux porte-aigles.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Lance.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Haches de brigadiers.	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0

Tabela nr 3 pokazująca (w trzeciej kolumnie od prawej) należności ubiorcze, wyposażenia i uzbrojenia szwoleżerów (*Composition de l'Uniforme de l'Infanterie de ligne, l'Infanterie Légère, Carabiniers, Cuirassiers, Dragons, Cheval-Légers, Chasseurs à cheval et Hussards que de leur Equipement, Armement et Harnachement*), wg. *Tableaux De la Composition de l'Uniforme...*

(N°. 5.) Composition de l'Uniforme de l'Infanterie de ligne, Infanterie légère, Carabiniers, Cuirassiers, Dragons, Cheval-Légers, Chasseurs à cheval et Hussards, ainsi que de leur Equipement, Armement et Harnachement.

DÉSIGNATION.	INFANTERIE de ligne et autres Troupes y assimilées.		INFANTERIE légère et autres Troupes y assimilées.		CARABINIERS et autres Troupes y assimilées.		CUIRASSIERS et autres Troupes y assimilées.		DRAGONS et autres Troupes y assimilées.		Cheval-Légers et autres Troupes y assimilées.		CHASSEURS à cheval et autres Troupes y assimilées.		HUSSARDS et autres Troupes y assimilées.	
	Nombre.	Unité.	Nombre.	Unité.	Nombre.	Unité.	Nombre.	Unité.	Nombre.	Unité.	Nombre.	Unité.	Nombre.	Unité.	Nombre.	Unité.
HABILLEMENT.																
Habit (1)	*1	*2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
Habit-veste (2)	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
Habit-Dolman (3)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Habit-Surfauf (4)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Habit-Gilet	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Pelisse	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Sortout (5)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Veste en Gilet (6)	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
Culotte en tricot (7)	*1	*1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Culotte de peau (8)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Culotte à la hongroise (9)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Pantalon en tricot (10)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Pantalon de drap avec basane, dit de manège (11)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Pantalon d'écurie en treillis (12)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Caleçon de toile (13)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Capotte (14)	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
Manteau (15)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Bonnet de police	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
Gilet d'écurie (16)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Gilet d'écurie fait avec le vieux Sortout (16)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Epaulettes (17)	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
Pantalon de toile blanche (18)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Sarculette (19)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Marques distinctives (20)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
COIFFURE.																
Chapeaux (21)	*1	*2	*1	*2	*1	*2	*1	*2	*1	*2	*1	*2	*1	*2	*1	*2
Shakos (22)	1	4	1	4	1	4	1	4	1	4	1	4	1	4	1	4
Bonnet d'oursin et Colbacks (23)	*1	*6	*1	*6	*1	*6	*1	*6	*1	*6	*1	*6	*1	*6	*1	*6
Casque (24)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Plumet (25)	*1	*2	*1	*2	*1	*2	*1	*2	*1	*2	*1	*2	*1	*2	*1	*2
Perce-neige (26)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Houpettes (27)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Bonnet à la polonoise (28)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Couvre-Shakos (29)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Aigrettes (30)	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2

(Suite du N° 3.) Composition de l'Uniforme de l'Infanterie de ligne, des Chasseurs à cheval et Hussards, ainsi que de l'Armement et du Harnachement.

DÉSIGNATION.	INFANTERIE de ligne et autres Troupes assimilées.		INFANTERIE légère et autres Troupes assimilées.		CARABINIERS et autres Troupes assimilées.		CUIRASSIERS et autres Troupes assimilées.		DRAGONS et autres Troupes assimilées.		Cheval-Légers et autres Troupes assimilées.		CHASSEURS à cheval et autres Troupes assimilées.		HUSSARDS et autres Troupes assimilées.	
	Nombre.	Durée.	Nombre.	Durée.	Nombre.	Durée.	Nombre.	Durée.	Nombre.	Durée.	Nombre.	Durée.	Nombre.	Durée.	Nombre.	Durée.
GRAND ÉQUIPEMENT.																
Porte-manteau	1	9	1	9	1	9	1	9	1	9	1	9	1	9	1	9
Giberne	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20
Porte-giberne	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20
Bretelle de fusil	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20
Baudrier	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20
Ceinturons	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1
Boîtes (paires de) (28)	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1
Gants à paremens	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1
Gants sans paremens	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1
Trompette et cordon	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20
Cordon de sabre, ou Dragonne	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20
Collier de tambour	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20
Caisse de tambour	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20
Cuissart ou cuisinière de tambour (26)	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20
Cornet de voltigeurs et cordon	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20
Porte-carabine	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20
Porte-canon	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20
Echarpe	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20
Sabretache	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20
Tablier de sapeurs	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20
Porte-hache de sapeurs	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20
Hache de sapeurs (30)	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20
Couvre-giberne (27)	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20
Faux-fourreaux (27)	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20
Cache-épéens (27)	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20	1	20
PETIT ÉQUIPEMENT (a).																
Col blanc	3	1	3	1	3	1	3	1	3	1	3	1	3	1	3	1
Chemises	3	1	3	1	3	1	3	1	3	1	3	1	3	1	3	1
Mouchoirs de poche	4	1	4	1	4	1	4	1	4	1	4	1	4	1	4	1
Col noir	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Paires de bas de fil ou de coton	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1
Paires de bas de laine	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Paires de guêtres noires	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Paires de guêtres grises	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Paires de demi-guêtres noires	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Paires de demi-guêtres grises	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Sacs de toile	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Sacs de peau ou havre-sacs	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Cocarde	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1
Souliers	3	1	3	1	3	1	3	1	3	1	3	1	3	1	3	1

(a) Voir pour la durée des Effets de petit Équipement, le *Nota* mis au bas des Notes.

Infanterie légère, Carabiniers, Cuirassiers, Dragons, Cheval-Légers, Chasseurs à cheval et Hussards, ainsi que l'Armement et le Harnachement.

suivant le Tableau n° 3.

(N°. 4 bis.)

Tableau des Effets de petit équipement composant le sac du soldat, avec indication de la première mise.

		ACCORDES OU MAINTENUS SUIVANT											
		L'ARRÊTÉ			LES CIRCULAIRES								
		du 8 floréal an 8.			M. le Directeur général des Revues.			du Ministre-directeur de l'administration de la guerre.					
					Du 30 janvier 1808.			Du 18 mars 1811.			Du 23 mars 1812.		
											(États n ^{os} . 1 et 2 à l'appui.)		
		En première mise.	Au compte du soldat.	TOTAL.	En première mise.	Au compte du soldat.	TOTAL.	En première mise.	Au compte du soldat.	TOTAL.	En première mise.	Au compte du soldat.	TOTAL.
TROUPES A CHEVAL.	Chemises	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3
	Mouchoirs de poche	»	4	4	»	4	4	»	4	4	»	4	4
	Cols	»	1	1	»	1	1	»	1	1	»	1	1
	{ blancs	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	{ noirs	1	»	1	1	»	1	1	»	1	1	»	1
	Paires de bas	1	1	2	1	1	2	2	»	2	2	»	2
	{ de fil ou coton	1	»	1	1	»	1	1	»	1	1	»	1
	{ de laine	1	»	1	1	»	1	1	»	1	1	»	1
	Paires de guêtres d'estamette noire	1	»	1	1	»	1	1	»	1	1	»	1
	Paires de souliers	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3
	Sacs de toile	»	1	1	»	1	1	»	1	1	»	1	1
	{ à avoine	»	1	1	»	1	1	»	1	1	»	1	1
	{ musette	»	1	1	»	1	1	»	1	1	»	1	1
	Paire de ciseaux	1	»	1	1	»	1	1	»	1	1	»	1
	Éponge	1	»	1	1	»	1	1	»	1	1	»	1
	Peigne	1	»	1	1	»	1	1	»	1	1	»	1
	Brosse	1	»	1	1	»	1	1	»	1	1	»	1
	Étrille	1	»	1	1	»	1	1	»	1	1	»	1
	Corde à fourrage	»	1	1	»	1	1	»	1	1	»	1	1
	Epinglettes	»	1	1	1	»	1	1	»	1	1	»	1
	Tournevis	»	1	1	1	»	1	1	»	1	1	»	1
	Cocardes	2	»	2	2	»	2	2	»	2	2	»	2
	Bouteilles clissées (32)	1	»	1	1	»	1	1	»	1	1	»	1
	Trousse garnie (31)	»	1	1	»	1	1	»	1	1	»	1	1
	Livret de soldat	»	1	1	»	1	1	»	1	1	»	1	1

Tabela nr 4bis wymieniająca elementy małego ekwipunku (Tableau des Effets de petit équipement aposant le sac du soldat, avec indication de la première masse), wg. Tableaux De la Composition de l'Uniforme...

(124)

DÉSIGNATION DES OBJETS.		PRIX	
		pour l'Inde.	pour les Sic. et Sag. Divisions militaires et l'Italie.
COIFFURE...	Casque.	13 50	14 30
	Pompon.	1 00	1 05
	Aigrette pour les compagnies d'élite ; com- me celle des grenadiers.	4 60	4 80
	Ceinturon, avec porte-baïonnette et cro- chet en cuivre.	5 80	5 97
GRAND EQUIPEMENT.	Giberne.	3 95	4 20
	Porte-giberne, avec bouton de cuivre à deux têtes.	4 00	4 12
	Porte-carabine.	7 95	8 27
	Bottes éperonnées, à la hussarde.	18 00	19 00
	Gants sans paremens.	2 00	2 03
	Flamme de lance.	2 50	2 60
	Courroie de lance.	0 35	0 40
	Cordon de sabre.	1 00	1 05
	Trompette avec cordon.	25 98	26 21
CHEVAUX-LEGERS POLONAIS.			
	Toile à doublure de 104/100.	1 35	1 50
	Toile à caleçon en 89/100, calculée en 104/100.	1 58	1 72
	Treillis de 89/100.	1 60	1 74
	Gros boutons demi-sphériques, blancs (la douzaine).	0 29	0 30
	Moyens. idem. idem.	0 24	0 25
	Petits. idem. idem.	0 19	0 20
	Boutons d'os. idem.	0 06	0 07
	Agrafe et porte-agrafe.	0 17	0 18
	Ganse jaune de quatre lignes (le mètre).	0 17	0 18
	Peau de veau (une).	8 00	8 40
	HABILLEMENT.		
	d'argent pour maréchaux- des-logis et fourriers (le mètre).	5 60	5 60
	de livrée pour trompettes. n ^{os} 1 et 2 idem.	1 15	1 25
	de laine rouge pour che- vrons. idem.	0 60	0 65
	de fil, de onze lignes idem. paulettes d'adjudant-sous-officier.	0 30	0 35
	paulettes de grenadier, en laine rouge (le paire).	22 00	22 00
	Cointure de fil, avec garniture en buffle et cuir ou dedans.	5 50	3 70
		4 00	4 25

(125)

DÉSIGNATION DES OBJETS.		PRIX	
		pour l'Inde.	pour les Sic. et Sag. Divisions militaires et l'Italie.
Suite de HABILLEMENT.	Bretelles de culotte.	0 60	0 65
	habit-veste.	2 45	2 45
	habit de trompette.	8 95	8 95
	gilet sans manches.	1 00	1 00
	gilet d'écurie.	1 30	1 30
	bonnet de police.	0 60	0 60
	Confection de manteau-capote.	2 80	2 80
	porte-manteau.	2 50	2 50
	pantalon hongrois.	1 50	1 50
	pantalon de cheval, garni en veau.	2 80	2 80
	pantalop d'écurie, de treill. legon.	0 80	0 80
		0 40	0 40
COIFFURE...	Czapski.	13 50	13 90
	Pompon.	1 00	1 05
	Aigrette pour les compagnies d'élite ; com- me celle des grenadiers.	4 60	4 80
	Ceinturon, avec porte-baïonnette et cro- chet en cuivre.	5 80	5 97
GRAND EQUIPEMENT.	Giberne.	3 95	4 20
	Porte-giberne, avec bouton de cuivre à deux têtes.	4 00	4 12
	Porte-carabine.	7 95	8 27
	Bottes éperonnées, façon particulière et à peu-près à la hussarde.	17 50	18 50
	Gants sans paremens.	2 00	2 03
	Flamme de lance.	2 50	2 60
	Courroie de lance.	0 35	0 40
	Cordon de sabre.	1 00	1 05
	Trompette avec cordon.	25 98	26 21
CHASSEURS.			
HABILLEMENT.	Toile à doublure de 104/100.	1 35	1 50
	Toile à caleçon de 89/100, calculée en 104/100.	1 58	1 72
	Treillis de 89/100.	1 60	1 74
	Boutons.		
	moyens, demi-ronds (la douzaine).	0 25	0 30
	petits, idem.	0 24	0 25
	d'os.	0 06	0 07
	Agrafe et porte-agrafe.	0 10	0 15
	Ganse plate.	0 17	0 18

Fragment tabeli *Tarif général des Effets à la charge des Masses d'Habillement et de Linge et Chaussure, et des Fonds de première mise* podający koszty poszczególnych elementów ubioru i wyposażenia „lekko-konnych polskich”, wg. *Journal Militaire*, 1812 cz. 1, s. 124-125.